

Ett klart NEJ till euron

Redogörelse för 2003 års folkomröstningsundersökning
genomförd i samarbete mellan Statistiska centralbyrån och
Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet

av

Henrik Oscarsson och Sören Holmberg

Innehåll

2003 års folkomröstningsundersökning ...72	Därför blev det nej.....103
Datamaterialet..... 73	Den svenska EU-dimensionen 103
Valspurten avgjorde inte75	Inte lika svartvitt längre? 104
Lättrörliga EU- och EMU-åsikter..... 75	Hit men inte längre avgjorde 106
Valspurten enligt opinionsinstitutens mätserier..... 77	Ideologi fällde euron? 107
Mordet på Anna Lindh 79	Väljarnas egna argument 110
Valspurten enligt folkomröstningsundersökningen ... 80	Hur mycket EU vill vi ha? 112
Väljarna bedömer den egna rörligheten 81	Väljarbeteende i folkomröstningar..... 113
Väljarströmmar i olika grupper 82	Sveriges bästa folkomröstning?..... 114
Folkomröstningsspurtar 84	Tabellbilaga117
Ett kluvet Sverige85	Referenser126
Sociala skiljelinjer och politiska konflikter 85	
Centrum mot periferi 90	
Gapen växer?..... 92	
Ännu inte marginaliserade partier94	
Att rösta på partilinjen 94	
Valspurten 96	
Välkända partiståndpunkter 98	
Subjektiva bedömningar..... 99	
Partibyten 99	
Partierna kan bli marginaliserade 102	

2003 års Folkomröstningsundersökning

Det blev en klar seger för nej-alternativet i folkomröstningen om euron den 14 september 2003. Röstskillnaden blev till slut hela 13,9 procentenheter motsvarande 811 442 röster. En tydlig majoritet på 55,9 procent röstade nej mot endast 42,0 procent som röstade ja. Andelen blanka röster var 2,1 procent. Valdeltagandet blev högt (82,6 procent); högre än i riksdagsvalet 2002 (80,1) och mycket högre än i Europaparlamentsvalet 2004 (37,9 procent). Nej-sidans seger är den näst största i svensk folkomröstningshistoria, slagen endast av nej-alternativet i Högertrafikomröstningen 1955. Nej-sidan (=vänstertrafik) fick då hela 82,9 procent. När det gäller valdeltagande kommer också 2003 års folkomröstning på andra plats, denna gång slagen av EU-omröstningen då valdeltagandet var 83,3. Resultaten från Sveriges alla sex nationella folkomröstningar redovisas i tabell 1.

Ett klart NEJ till euron är en rapport om väljarbeteendet i samband med Euro-folkomröstningen 2003. Den bygger på intervjuer och enkäter med sammanlagt 2 293 röstberättigade personer. Undersökningen ingår i en lång serie valundersökningar som genomförs i samarbete mellan Statistiska centralbyrån och Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet sedan snart femtio år. Serien omfattar alla ordinarie riksdagsval sedan 1956, Europaparlamentsvalen 1995, 1999 och 2004 samt folkomröstningarna 1957, 1980, 1994

och 2003. Samtliga studier har genomförts med jämförelsevis stora urval och med relativt små bortfall. Den svenska serien av valundersökningar omfattar tillsammans med motsvarande något äldre amerikanska undersökningsserie det bästa survey-materialet i världen för systematiska studier av väljarbeteende. USA:s mätserie är några år äldre än vår, men de amerikanska undersökningarna omfattar inga nationella folkomröstningar och inga EUP-val! Deras tidsserie är längre, men våra studier är bredare.

Folkomröstningsundersökningen 2003 var ett lagarbete precis som de tidigare studierna. Ansvariga statsvetare i Göteborg har varit Henrik Oscarsson och Sören Holmberg. Per Hedberg har varit forskningsassistent med ansvar för administration, kodning, filbyggnad och databearbetningar. Kerstin Gidsäter har hjälpt till med utskrifter och redigering. Det omfattande kodningsarbetet har gjorts av Malin Forsberg. Intervjuerna med undersökningsspersonerna har genomförts av Statistiska centralbyråns intervjuare. Inom SCB har Richard Öhrvall varit huvudansvarig för undersökningens genomförande med Ingrid Fekkes som ansvarig för arbetet inom intervjuarkåren.

Syftet med denna redogörelse är femfaldig – att analysera den väljarrörlighet som finns dold bakom utgången av folkomröstningen och de väljarströmmar som ledde fram till

Tabell 1.

Valresultat i svenska folkomröstningar 1922–2003 (procent)

Folkomröstning	Alternativ			Summa procent	Valdeltagande
Rusdrycksförbud 1922	Ja 49,0	Nej 51,0	Blankt –	100,0	54,2
Högertrafik 1955	Ja 15,5	Nej 82,9	Blankt 1,6	100,0	53,2
ATP 1957	Linje 1 45,8	Linje 2 15,0	Linje 3 35,3	Blankt 3,9	100,0
Kärnkraft 1980	Linje 1 18,9	Linje 2 39,1	Linje 3 38,7	Blankt 3,3	100,0
EU-medlemskap 1994	Ja 52,3	Nej 46,8	Blankt 0,9	100,0	83,3
Euro 2003	Ja 42,0	Nej 55,9	Blankt 2,1	100,0	82,6
Antal röster	2 453 899	3 265 341	121 073	3 475	5 843 788

Kommentar: Segrande alternativ har inramats

nej-sidans seger, att kartlägga väljarnas röstande i olika socioekonomiska grupper, att studera partiernas varierande framgångar som opinionsbildare under kampanjen, att undersöka åsikter, värden och motiveringar bakom väljarnas ja- respektive nej-röstande 2003, och att studera vilka effekter folkomröstningen fick på stödet för folkomröstningar i Sverige. De flesta av våra analyser görs tidsjämförande med fokus på vad som är likt eller olik i förhållande till tidigare svenska folkomröstningar. Jämförelser med 1994 är naturligtvis mest centrala, men jämförelser görs ofta också med 1980. Ibland dyker till och med resultat upp från Bo Särilviks studie av ATP-folkomröstningen 1957 (Särilvik 1959).

Datamaterialet

Folkomröstningsundersökningen 2003 består av två delar. Dels en traditionell intervjuundersökning i samband med folkomröstningen med ett urval på 2 947 röstberättigade personer boende i Sverige i åldrarna 18–80 år, dels en enkätstudie med svarspersonerna i 2002 års valundersökning (sammanlagt 2 609 personer i urvalet). Den senare undersökningen utgör en valårspanel 2002–2003 och omfattar enbart svenska medborgare. Intervjustudien 2003 däremot omfattar även utländska medborgare med rösträtt i Euro-omröstningen.

Intervjuundersökningen bygger på ett obundet slumpmässigt urval (OSU) omfattande totalt 2 947 personer. Cirka hälften intervjuades före folkomröstningen (förval), andra hälften efter (efterval). De som intervjuades före folkomröstningen fick efter valdagen besvara en kort enkät. Förvalsintervjuerna tillsammans med enkätundersökningen efter folkomröstningen utgör tillsammans en mindre kampanjpanel på totalt 1 472 urvalspersoner. Eftervalsurvalet omfattar totalt 1 475 personer.

Totala antalet intervjuer som genomfördes var 2 293, före valet 877 och efter valet 1 416. Svartsbortfallet blev 22,2 procent. Det är inte det största bortfall vi haft i valundersökningarna, men det är bland de största. Valundersökningen 2002 har hittills uppvisat det största bortfallet med 30,7 procent. De senaste undersökningarna har alltså tenderat att uppvisa en negativ trend när det gäller bortfallets utveckling. Det håller på att bli större. Så sent som i folkomröstningen 1994 och i riksdagsvalet 1998 var bortfallen lägre, 20,4 procent respektive 18,6 procent. Den bortfallskategori som ökar mest är dock inte svarsvägran utan gruppen "ej anträffade".

Den ökande tendensen till bortfall har som tur är ännu inte drabbat enkätstudierna. Efter folkomröstningen 2003 besvarade hela 838 personer i förvalsurvalet (95,6 procent) och 2 357 personer i valårspanelen (90,3 procent) vår korta en-

kät. Det hjälpte naturligtvis att enkäten endast skickades till personer som tidigare ställt upp för en intervju. Vägrare och ej anträffade ingår inte i panelstudierna.

Intervjuarbetet inleddes i mitten av augusti och avslutades i slutet av november. En majoritet av intervjuerna genomfördes som personintervjuer med ögonkontakt, ofta i svarspersonernas hem. En del upptagna och svårfångade personer ställde dock enbart upp för nedbantade telefonintervjuer. Totalt gjordes 700 förkortade intervjuer, varav 411 var mycket korta och 269 endast något nedminskade. Den genomsnittliga intervjutiden för en fullständig intervju var 57 minuter. En kort intervju tog i snitt 3 minuter att göra medan en något mindre förkortad intervju i genomsnitt genomfördes på 22 minuter. Arbetet med intervjuerna och den efterföljande kodningen underlättades påtagligt av att SCBs intervjuare numera använder persondatorer vid utfrågningarna (datorassisterade besöksintervjuer, DABI).

Bortfallet på 22,2 procent 2003 fördelar sig på 58 procent svarsvägran, 30 procent ej anträffade och 12 procent förhinder. Svartsbortfallet är förhållandevis jämnt fördelat i olika sociala grupper. Men vissa skillnader finns naturligtvis. Bortfallet är obetydligt lägre bland kvinnor (22 procent) än bland män (23 procent), och något högre bland äldre människor mellan 71–80 år (29 procent) än bland t.ex. medelålders mellan 31–50 år (21 procent) eller unga mellan 18–30 år (21 procent). Personer med låg deklarerad inkomst (28 procent) har ett högre bortfall än genomsnittet, liksom personer med utländsk bakgrund (31 procent). Geografiskt är bortfallet något högre i Stockholm (26 procent) än i landet i övrigt. Lägst bortfall fanns på Gotland och i Jämtland, endast 8 respektive 9 procent.

Den mest påtagliga bortfallsskillnaden återfinns dock inte mellan olika sociala grupper utan mellan röstare och icke-röstare. Bortfallet 2003 bland personer som deltog i folkomröstningen är 19 procent. Motsvarande bortfallsandel är hela 56 procent bland personer som inte deltog i folkomröstningen. Röstberättigade personer som avstår från att delta i val har också en tendens att avstå från att ställa upp i valundersökningar. Det är synd. Det gör att vi får ett sämre analysunderlag för studier av valdeltagande.

Utgången av folkomröstningen avspeglas förhållandevis väl i resultaten från såväl folkomröstningsundersökningen 2003 som från valårspanelen 2002–2003. I båda fallen finns dock en viss överrepresentation av ja-röstare (+1,1 respektive +2,4 procentenheter) och en underrepresentation av nej-röstare (–1,6 respektive –2,4 procentenheter). Avvikelserna befinner sig inom rimliga felmarginaler givet det antal personer som ingår i undersökningarna. Men vi hade naturligtvis varit mer

nöjda om avvikelserna varit något mindre, som de exempelvis var 1994. Då var också ja-sidan något överrepresenterad i undersökningarna men endast med +0,4/+0,5 procentenheter och nej-sidan underrepresenterad med -1,0/-0,8 procentenheter. De större bortfallen i de senaste valundersökningarna börjar märkas i en något sämre precision. Men det är klart att avvikelser på en-två procentenheter som i folkomröstningsundersökningen 2003 är under kontroll. De kommer inte att påverka några viktiga slutsatser. Men de bör heller inte glömmas bort när man i det följande studerar olika nivåskattningar.

Valspurten avgjorde inte

Vi var många som trodde att valspurten i eurovalet 2003 skulle bli lika spännande som inför folkomröstningen 1994. Och att ja-sidan skulle ha en chans att hämta in och gå om, precis som skedde 1994. Men så blev det inte. Nej-sidan lyckades istället behålla den stora opinionsledning som erövrats under våren 2003 och gå i mål som en klar segrare i september med en vinstmarginal på hela 13,9 procentenheter till ja-sidan. I EU-folkomröstningen 1994 blev ja-sidans segermarginal klart mindre, 5,5 procentenheter.

Orsakerna till att många trodde på en möjlig upphämtning från ja-sidan var flera, inte bara exemplet från 1994. Den allmänna rörligheten har stigit mycket påtagligt bland svenska väljare under senare år, inte minst i samband med valrörelser. Möjligheten att åstadkomma stora omsvängningar i slutskedet av valrörelser har med andra ord ökat - väl illustrerat av junilistan i EU-parlamentsvalet 2004. EU/EMU-åsikter har dessutom visat sig vara bland de mest svängiga vi känner till. Svenska folkets åsikter om EU-medlemskapet har varit en dramatisk berg- och dalbanefärd sedan de första mätningarna på 1960-talet. Detsamma gäller inställningen till ett medlemskap i EMU, där ja- och nej-sidan växlat om i ledningen sedan frågan blev aktuell 1995. Lägg därtill att ja-sidan hade de stora partierna, de stora tidningarna, de stora organisationerna och de stora pengarna bakom sig. Stor brukar oftast slå liten. Även om det denna gång visade sig att Goliat, precis som i Bibeln, fick stryk av David.

I det följande skall vi inleda analysen av varför nej-sidan vann 2003 genom att fokusera på valspurten och på väljarnas rörelser mellan ja- och nej-sidan.

Lättrörliga EU- och EMU-åsikter

Vi vet sedan gammalt att opinionskurvan i frågan om Sveriges medlemskap i EU är bland den mest svängiga i världen. Nu visar det sig att även EMU-opinionen är mycket föränderlig. Inte så underligt naturligtvis eftersom de båda attityderna är mycket starkt kopplade till varandra. Inställningen till EU allmänt påverkar mycket påtagligt de mer specifika attityderna till euron. Individkorrelationen (r) mellan åsikterna om ett EU- respektive ett EMU-medlemskap höll sig kring .50 när EMU-frågan började politiseras åren 1995–95, men har sedan dess stigit till cirka .75. Konkret uttryckt betyder det att mycket få människor är positiva till EU samtidigt som de är negativa till EMU eller tvärtom är negativa till EU men positiva till EMU. Det vanliga åsiktsmönstret är att man är positiv till såväl EU som EMU eller negativ till båda. Andelen EMU-negativa bland EU-

positiva väljare var som högst 30 procent 1995 och 20 procent 1996 och höll sig sedan mellan 4 till 13 procent fram till 2003 då andelen blev 14 procent. Bland människor som är negativa till EU-medlemskapet har andelen som uppgivit sig vara positiv till EMU alltid varit mycket låg – mellan 2 till 8 procent genom åren (2 procent 2003).

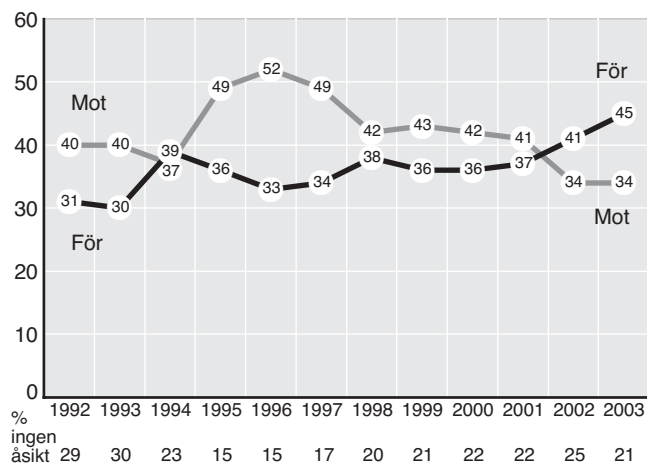
Men den höga individkorrelationen till trots har EU-opinionen i Sverige långsamt blivit mer positiv samtidigt som EMU-åsikterna fortfarande lutar åt det negativa hållet, om än inte lika mycket som från början 1995. Sverige är fortfarande ett av de mest EU-negativa länderna i unionen. Det visar EU-kommissionens regelbundna mätningar via Eurobarometer. Men så har det inte alltid varit. Före EU-inträdet finns det flera exempel på mätningar som uppvisar en mycket EU-positiv opinion i Sverige.

De äldsta undersökningarna från 1960-talet visar på klara opinionsöverticker för ett svenskt medlemskap i dåvarande EEC. Resultat från Sifo-mätningar och Valundersökningarna visar att många var osäkra och utan åsikt, men de flesta med åsikter var positiva till ett EEC-medlemskap. När sedan den moderna EU-debatten startade i slutet av 1980-talet var folkopinionen klart mer positiv än negativ till ett svenskt medlemskap. Det framgår av valundersökningarna 1988 och 1991 och av Sifos studier kring 1990. Statsminister Ingvar Carlsson hade stöd av folkopinionen när han på sommaren 1991 lämnade in Sveriges ansökan om att bli medlem i EG. Den stora omsvängningen i negativ riktning kom först senare under våren 1992 efter Maastrichtavtalet i december 1991. På några få månader svängde opinionen drastiskt. I december 1991 visade Sifo att 48 procent tänkte rösta ja till EG i en folkomröstning mot endast 24 procent som var på nej-sidan. Sex månader senare i juni 1992 var siffrorna i det närmaste helt omkastade. Nu skulle endast 32 procent rösta ja mot hela 47 som uppgav att de skulle rösta nej; en av de snabbaste åsiktsförändringarna i svensk opinionshistoria.

Utvecklingen sedan dess har varit något lugnare, men inte mycket. EU-opinionen har fortsatt att vara mycket svängig (Lindahl 2001). Resultaten i figur 1 från SOM-institutets undersökningar visar på ett mycket EU-negativt 1990-tal – där folkomröstningens ja-övertikt 1994 framstår som ett kortvarigt och kampanjinfluerat undantag – men också på en långsamt mer positiv EU-opinion under senare år.

SOM-mätningarna 2002 och 2003 visar för första gången på klara opinionsöverticker för EU-medlemskapet: 41 procent för och 34 procent mot år 2002 som ökat till 45 procent för och

Figur 1
För eller emot det svenska medlemskapet i EU (procent)

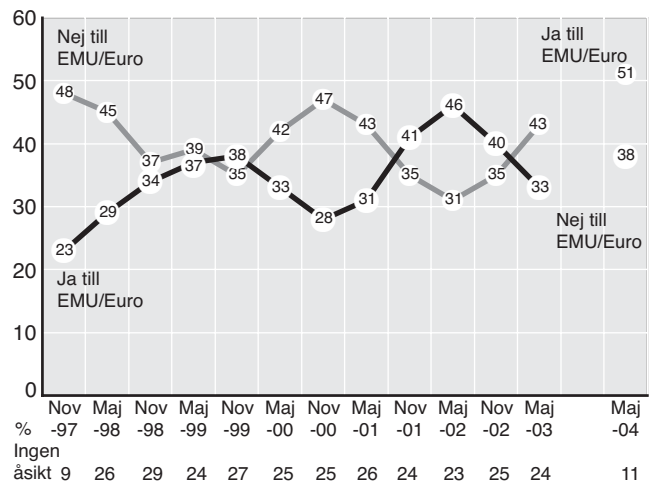

Kommentar: Resultaten bygger på paneldata – intervjuuppgifter före valen om bästa parti och enkäter efter valen om faktiskt partival. Antalet intervjupersoner som röstade och hade partisympati före valen (= procentbas) varierar mellan 554 år 1960 och 1 145 år 1988. Antalet intervjuade med partiuppgifter var 817 år 2002. Vid valet 1970 genomfördes ingen panelstudie under valrörelsen.

procent mot 2003. De första åren efter EU-inträdet såg opinionen radikalt annorlunda ut. Då var EU-motståndarna klart fler än anhängarna: 49 emot EU-medlemskap jämfört med 36 procent för år 1995 till exempel. Opinionsen har påtagligt svängt över i mer EU-positiv riktning. Det visar också Eurobarometerns årliga mätningar. Ett av barometerns mest generella mått baseras på en enkel intervjufråga som gäller om svarspersonerna bedömer det egna landets medlemskap i EU som bra eller dåligt. I den mätserien har andelen svenskar som uppgett svaret bra ökat från 29 respektive 27 procent 1995–96 till 42 respektive 41 procent 2002–03. Andelen som gör en positiv bedömning av medlemskapet har sedan EU-inträdet ökat med cirka 10 procentenheter i både SOM-undersökningarna och i Eurobarometern.¹ Kanske ser vi ett exempel på att social inlärningsteori fungerar – uppskattningen växer med ökat umgänge

1) Ett tuffare sätt att mäta EU-opinionen är att fråga om Sverige bör lämna EU eller inte. Då får man något färre som säger sig vilja lämna än som säger att de är negativa eller emot medlemskapet. När vi i valundersökningarna frågar om det är ett bra eller dåligt förslag att "Sverige bör utträda ur EU" har de flesta sagt att det är ett dåligt förslag ända sedan den första mätningen vid valet 1998, och andelen har ökat över tid från 43 procent 1998 till 49, 51 och 57 procent 1999, 2002 och 2003. Motsvarande siffror för andelen som tycker det är bra att vi lämnar EU har minskat från 39 procent 1998 till 34, 28 och 25 procent i Valundersökningarna 1999-2003. Övervikten för att Sverige inte bör lämna EU är med andra ord mycket markant i folkomröstningsundersökningen 2003, 57 procent vs 25 som vill lämna. I SVTs vallokalsundersökningar i samband med Europaparlamentsvalet återfinns samma trend för en fråga om Sverige bör gå ur EU eller förbli medlem. Andelen bland de fåtaliga röstarna i EUP-valen som angivit att de vill gå ur EU har minskat från 38 procent 1995 till 30 respektive 29 procent 1999 och 2004 samtidigt som andelen som vill förbli medlem ökat från 52 procent 1995 till 60 procent 1999 och 2004 (Hernborn m fl 2004). Slutsatsen blir att även den hårdare intervjufrågan om att lämna EU uppvisar en trend som indikerar ett ökande opinionsstöd för det svenska EU-medlemskapet

Figur 2
Hur rösta i en folkomröstning om EU/euro? (procent)

Kommentar: Resultaten kommer från SCB/PSU med cirka 7 000 telefonintervjuade svars personer vid varjemåttillfälle. Intervjufrågan gällde svenskt EMU-medlemskap till och med november 2002 därefter införandet av Euro i Sverige. I november 2003 frågade SCB/PSU om hur personerna röstade i folkomröstningen. Utfallet blev: Ja 43,2 procent, Nej 54,6 procent och Blankt 2,2 procent.

(Wessels 1995).

Den positiva opinionstrenden för EU märks också när det gäller den långsiktiga inställningen till EMU, men inte lika påtagligt och framförallt inte under de senaste åren. Opinionskasten har varit stora i de svenska EMU-åsikterna. Upp- och nedgångarna illustreras väl av SCB/PSUs mätningar som redovisas i figur 2 (Sollander 2004).

När mätserien inleds 1997 leder EMU-motståndarna mycket klart över anhängarna, 48 procent nej mot endast 23 procent ja.² Sedan svänger opinionen mycket snabbt 1998-99. Sverige bestämmer sig för att inte gå med i EMU från start. Men under stor uppmärksamhet tas beslut i EU om att verkligen inför euron och en elektronisk valuta börjar fungera vid årsskiftet 1999. EMU-anshängarna får vind i seglen och får ett ökat stöd. Opinionsläget blir jämnt mellan ja- och nej-sidan; under en kortare period hösten 1999 leder till och med ja-sidan enligt SCB. När uppmärksamheten för euron avtar år 2000 börjar stödet att sjunka tillbaka igen, förstärkt av det danska nej i folkomröstningen i september 2000. Nej-sidan leder ånyo mycket stort i Sverige under hösten 2000.

Under 2001 vänder opinionsvinden ännu en gång. Införandet av euro med mynt och sedlar står för dörren och blir verklighet vid årsskiftet 2002. I SCB/PSUs novembermätning 2001 har ja-sidan för andra gången gått om nej-sidan. Och ledningen

2) SOM-institutet har en mätserie som går ända tillbaka till 1995. Åren 1995-97 gällde frågan inställningen till "att inför en gemensam EU-valuta", därefter inställningen till ett svenskt EMU-medlemskap (se Hinnfors 1998). Andelen som uppgett att en gemensam valuta/EMU-medlemskap är bra respektive dåligt har utvecklats enligt följande i SOM-mätningarna: 1995 15 procent bra/50 procent dåligt, 1996 18/42, 1997 22/39, 1998 37/33, 1999 34/32, 2000 24/43, 2001 31/33, 2002 33/34 och 2003 37/43.

ökas på ytterligare i majmätningen 2002 under Sveriges ordförandeskap i EU. På hösten 2002 efter det att folkomröstningsdebatten så smått kommit igång efter riksdagsvalet, och efter det att mest positiva men inte alltigenom positiva nyheter nått Sverige från de länder som infört euron, visar det sig att opinionen börjar vända igen. Nej-sidan tar in på ja-sidans försprång, men enligt SCB/PSU leder fortfarande ja-sidan knappt i november 2002. I detta opinionsläge fattar politikerna slutligen beslut om när folkomröstningen skall ske och hur alternativen skall utformas.

Opinionsutvecklingen ser likadan ut i opinionsinstitutens mätserier. Nej-sidan har medvind och går ikapp ja-sidan i november 2002 i Sifos och Skops undersökningar, i januari 2003 i Temos, i februari i Gfks, Gallups och Demoskops mätningar och i mars i Ruabs. Men fortfarande är det mycket jämnt. Det är först senare under våren som nej-sidan mer definitivt rycker ifrån. I SCB/PSUs majmätning 2003 leder nejsidan med 10 procentenheter. I Sifo-mätningarna utvecklas nej-ledningen enligt följande våren 2003: februari +7 procentenheter, mars +7, april +16, maj +11 och juni +21. Temos undersökning uppvisar ett liknande mönster för nej-sidans ökande ledning: januari +1 procentenhet, mars +3, april +8 och juni +16. Redan senvåren 2003 uppnådde med andra ord nej-sidan nästan den ledning som man sedan höll ända in i mål i september 2003.³ Nej-segern vanns på våren 2003 inte senare under valspurten, då försvarade endast nej-sidan framgångsrikt sin tidigare vunna ledning.

Valspurten enligt opinionsinstitutens mätserier

De svenska opinionsinstituten brukar vara hyfsat bra på att mäta partisympatier inför riksdagsval även om det inte gick så bra vid det senaste tillfället 2002. Träffsäkerheten brukar vara klart sämre i Europaparlamentsval; mycket påtagligt illustrerat 2004 när alla institut missade junilistans sena framgång totalt (Petersson och Holmberg 1998). Folkomröstningen om euron 2003 gav ett blandat resultat. Några institut lyckades träffa mycket rätt i sin sista mätning – främst Sifo och Gfk – medan flera andra institut hamnade mycket snett. Sämst ut kom Gallup och Ruab som både hade en ja-seger i sina sista mätningar. Skop kom nästan lika fel med sin sista mätning som visade på ett oavgjort resultat. Huvudorsaken till att Gallup, Ruab och Skop högg så kapitalt i sten är att de försökte sig på snabba mätningar efter mordet på Anna Lindh och misslyckades. Andra institut som Sifo och Temo genomförde också snabba mätning-

3) Resultaten blir följande om man beräknar medeltalen för nej-ledningen i alla publicerade opinionsmätningar för perioden augusti 2002 till augusti 2003. Siffrorna gäller för publiceringsmånad, inte för mätmånad. En plusdifferens betyder att nej-sidan leder medan en negativ skillnad visar att ja-sidan leder: augusti 2002 -8, september -11, oktober -8, november -2, december +1, januari 2003 +/-0, februari +7, mars +4, april +6, maj +10, juni +12, juli +14 och augusti 2003 +12. I folkomröstningen i september 2003 vann slutligen nej-sidan med 13,9 procentenheter.

ar efter mordet men de lyckades träffa klart mer rätt.

Vi skall inte fördjupa oss i de metodiska orsakerna till att instituten lyckades så olika med att pricka in den stora nej-segern 2003.⁴ Vårt huvudintresse här är istället vad institutens mätningar säger om opinionsutvecklingen under valspurten. Och då visar det sig – bortsett från de sista mätningarna efter Anna Lindhs död – att institutens bild av vad som hände i de flesta fall är mycket samstämmig. Huvudresultatet är att inte mycket hände. Mindre opinionsfluktationer förekom, men i allt väsentligt hade nej-sidan en stabil ledning i alla mätningar under hela spurtperioden från mitten av augusti. Valspurten avgjorde inte utgången.

Sju institutens mätningar presenteras i figur 3. Eftersom instituten har hanterat bland annat vet ej-svar något olika, somliga har tagit med dem i procentbasen andra har inte gjort det, har resultaten justerats så att andelen ja plus nej summerar till hundra procent för alla institut. För att underlätta de grafiska jämförelserna redovisas endast de olika institutens ja-andelar.

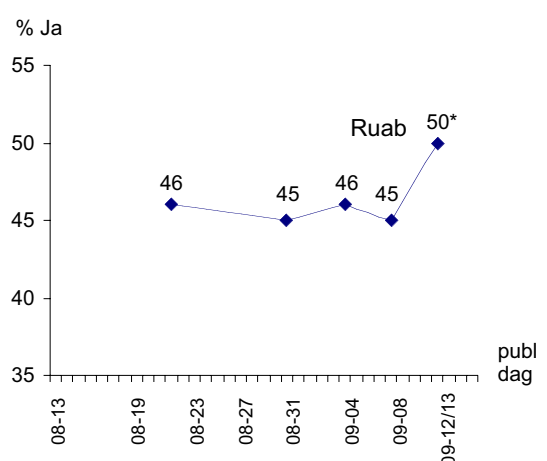
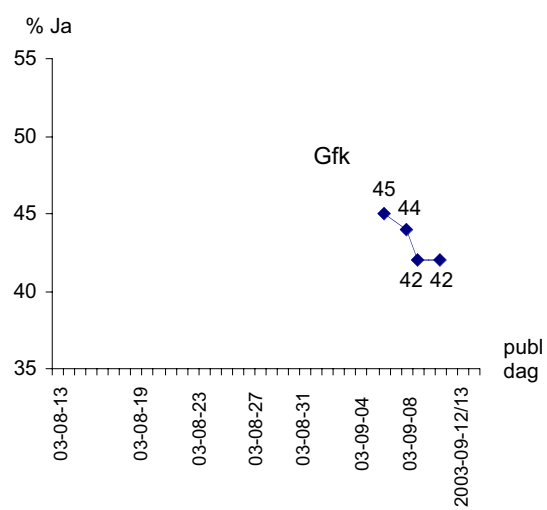
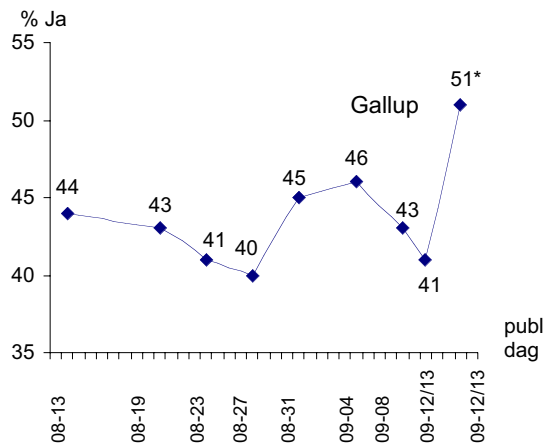
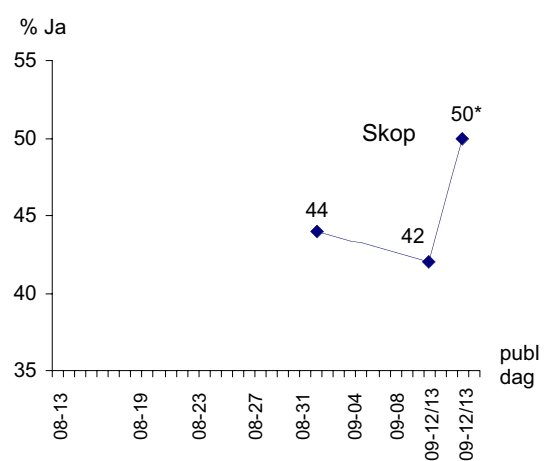
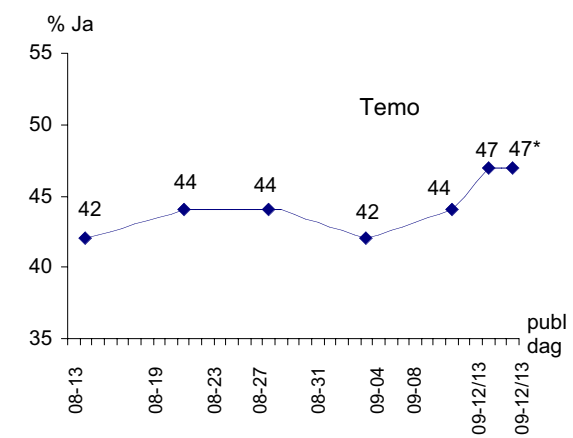
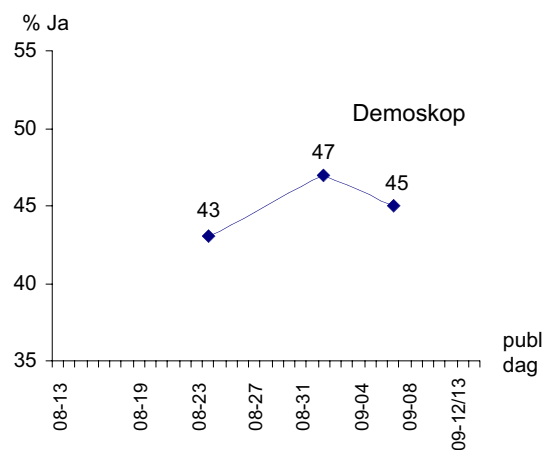
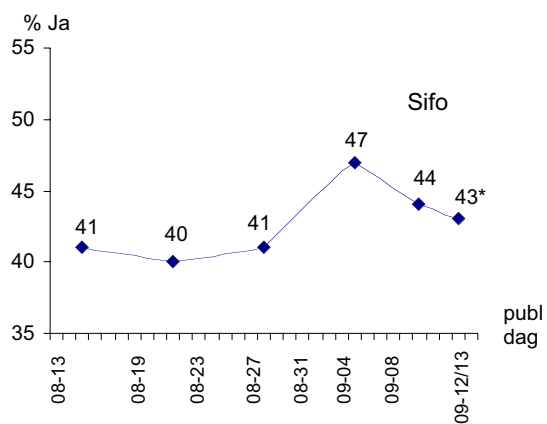
Fem av instituten publicerade mätningar under hela valspurten, det vill säga under valrörelsens sista tre-fyra veckor. Deras startvärden för andelen ja i mitten/slutet av augusti varierar mellan 41–46 procent. Motsvarande nej-andelar rör sig mellan 54–59 procent; en klar nej-ledning i alla mätningar med andra ord. I de sista publicerade mätningarna före valet och mordet på Anna Lindh såg resultaten i allt väsentligt likadana ut för dessa fem institut. Andelen ja varierar nu mellan 41–47 procent (och andelen nej mellan 53–59 procent). Några större förskjutningar hade inte inträffat. Ja-andelen ökade något i Sifos (+3 procentenheter), Temos (+5) och Demoskops (+2) undersökningar samtidigt som andelen ja minskade i Gallups (-3 procentenheter) och Ruabs (-1) mätningar. Alla förändringar, med ett möjligt undantag för Temos, ligger inom den statistiska felmarginalen.

Om vi skärskådar resultaten närmare över hela spurtperioden framträder dock vissa rörelsemönster som potentiellt kan vara intressanta. Ja-sidan tycks till exempel enligt några mätningar ha varit på gång att börja hämta in nej-sidans försprång veckan kring månadsskiftet augusti-september. Det framgår av Sifos (+6 procentenheter), Gallups (+6) och Demoskops (+4) siffror, men inte av Temos (-2 procentenheter) och Ruabs (+/- 0) mätningar. Här är förskjutningarna i Sifos och Gallups siffror så klara att de är statistiskt signifikanta. Ja-sidan var kanske på gång på det sätt som många hade förutskickat.

Men om så var fallet gick luften mycket snabbt ur den eventuellt uppåtstigande ja-ballongen under de sista dagarna före mordet på utrikesminister Lindh. Alla institut utom ett visar på ett minskande stöd för ja-sidan under perioden mellan den

4) Institutens sista mätningar gav följande resultat uppdelat på andel ja, nej, blankt/vet ej och inom parentes publiceringsdag: Sifo 38 50 12 (12/9), Temo 40 46 14 (13/9), Demoskop 38 47 15 (10/9), Gfk 42 57 1 (11/9), Gallup 43 42 15 (13/9), Skop 50 50 - (12/9), Ruab 43,8 43,6 12,7 (13/9).

Figur 3
EURO-spurten enligt opinionsinstitutet

Kommentar: Observera att vissa mätningar som publicerades den 12 – 13 september hade gjorts före mordet på Anna Lindh, andra efter hennes dödsfall på morgonen den 11 september. Mätningar utmärkta med en asterisk (*) gjordes efter mordet. Resultaten visar andelen personer som uppger att de avser att rösta ja bland personer som anger att de skall rösta antingen ja eller nej.

2–7/9 och de sista mätningarna innan Anna Lindhs dödsfall: Gallup -5 procentenheter, Sifo -3, Gfk -3, Skop -2, Demoskop -1 och Ruab -1. Undantaget är Temo som har en uppgång för ja-sidan på +5 procentenheter från 42 till 47 procent. Bortsett från Temos avvikande resultat, tyder alltså siffrorna på att ja-sidan – som eventuellt var på uppgång – inte orkade ända in i kaklet. Ja-kampanjen lyckades inte fullfölja under valspurtens upplopp.

Mordet på Anna Lindh

Media och olika politiska förståsigpåare började omedelbart efter attentatet på Anna Lindh att spekulera kring olika effekter på folkomröstningen. Mest kantsöptes kring om ja-sidan skulle få ett ökat röststöd och om valdeltagandet skulle öka, vilket i så fall kunde ge fler röster till nej-sidan. Det spekulerades också kring tänkbara effekter av att valkampanjen avblåstes efter mordet och att slutdebatten inställdes i Sveriges Television. Slutdebatten ersattes av ett partiledarsamtal om försvaret av demokratiens centrala värden. En samlad partiledarskara uppmanade samfällt medborgarna att delta i folkomröstningen.

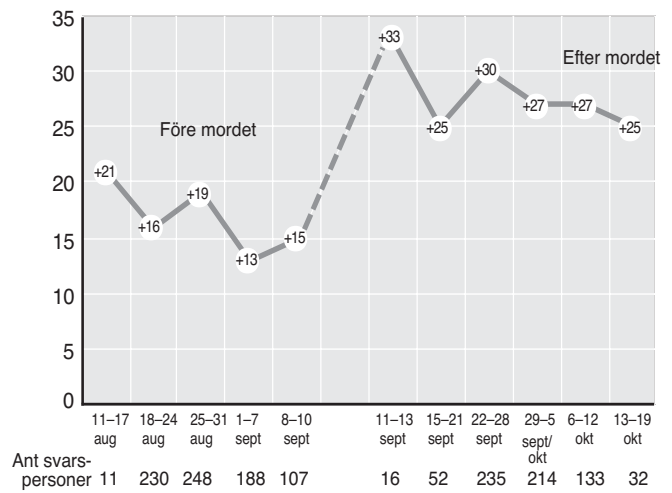
Idag vet vi att effekterna på folkomröstningens utgång med all sannolikhet blev mycket begränsade. Valutgången blev i allt väsentligt den som instituten visade i sina sista mätningar före mordet. Fyra institut visar att ja-sidan tappade något de sista dagarna medan tre institut pekar på en svag uppgång för ja. Om vi tar ett genomsnitt på institutens uppskattningar blir tendensen svagt negativ för ja-sidan, inte positiv (-0,7 procentenheter). Sifos sista siffror innan mordet jämförda med valutgången visar på en nedgång för ja-sidan på -1 procentenheter. Motsvarande siffror för övriga institut är: Temo -4, Ruab -2, Demoskop -2, Skop +1, Gfk +1 och Gallup +2.⁵ Den nedgångstendens som eventuellt fanns på ja-sidan dagarna före mordet på Anna Lindh kan alltså ha fortsatt ända fram till valdagen. Frånvaron av en positiv ja-uppgång betyder dock inte att Anna Lindh inte var uppskattad eller att mordet inte ökade sympatierna för henne. I folkomröstningsundersökningen mätte vi olika politikernas popularitet både i förvals- och i eftervalsstudierna. En politiker som ingick i undersökningen var Anna Lindh. Popularitetsmätningen genomfördes med hjälp av en ogillar-gillarskala mellan -5 till +5. Resultaten för Anna Lindh presenteras i figur 4. Siffrorna redovisas för elva olika tidsperioder med start den 11–17 augusti och slut den 13–19 oktober. Medeltalen har multiplicerats med tio för att slippa decimaler. Analysen gör det möjligt att jämföra uppskattningen av Anna Lindh före och efter dödsfallet.

Anna Lindhs genomsnittliga popularitet bland samtliga svars personer i förvalsstudien var +16 före mordet. Det är en hög siffra jämfört med övriga politiker som ingår i undersök-

⁵ Det valresultat vi jämfört med är 43 procent ja och 57 procent nej. Vi bortser från blankrösterna, precis som vi bortsett från blankröster/vet ej svar i opinionsmätningarna.

Figur 4

Uppskattningen av Anna Lindh före och efter mordet (medeltal)

Kommentar: Uppskattningen av Anna Lindh har mätts på en elvagrädd ogillar-gillarskala mellan -5 till +5. Medeltalen har multiplicerats med tio för att slippa decimaler. Skalan går därför mellan -50 (ogillar) och +50 (gillar). Data kommer från Folkomröstningsundersökningens för- respektive eftervalsstudier nedbrutna efter intervjudag. Anna Lindh knivattackerades sent på eftermiddagen den 10/9 och avled tidigt på morgonen den 11/9.

ningen. Näst mest uppskattad var Carl Bildt (+11) bland de partiledare och politiker som ingick i studien. På tredje plats kom Leif Pagrotsky med +9, följd av Göran Persson först på fjärde plats med en genomsnittlig uppskattningspoäng på +7. Dagarna omedelbart innan Anna Lindhs död uppmättes uppskattningen till +15. Den siffran ökade mycket snabbt till +33 dagarna efter mordet men innan folkomröstningen; en förändring på hela 18 enheter.⁶ Efter folkomröstningen kvarstod sympatierna för Anna Lindh på en mycket hög nivå, +28 i genomsnitt för samtliga svars personer; något lägre än omedelbart efter mordet men fortfarande mycket starka siffror.⁷ Ingen svensk politiker

⁶ Uppskattningen av Anna Lindh ökade med 12 enheter (från +16 till +28) bland samtliga svars personer om vi jämför förvalsdata med eftervalsdata (borttaget de få intervju personer som deltog i förvalsstudien efter mordet). Motsvarande ökning var 8 enheter bland ja-röstare (från +23 till +31) och 14 enheter bland nej-röstare (från +11 till +25). Könsmässigt var ökningen 11 bland kvinnor (från +20 till +31) mot 12 bland män (från +13 till +25). Partipolitiskt var ökningen 12 enheter bland s-sympatisörer (från +20 till +32); alltså inte en större ökning än genomsnittet för alla svars personer. Anna Lindhs uppskattningssiffra bland s-sympatisörer är höga men inte exceptionellt höga. Partiledarna brukar ibland ligga något högre som Palme 1985 (+36), Carlsson 1988 (+35) och Persson 2002 (+33). Andra s-politiker som ingick i folkomröstningsundersökningens popularitetsmätning fick följande resultat bland s-sympatisörer före och efter folkomröstningen: Göran Persson +22 före och +26 efter, Leif Pagrotsky +14 och +13, Sören Wibe +8 och +11, Anders Sundström +6 och +4, Stig Malm +9 och +6, Wanja Lundby-Wedin +3 och +3 och Margareta Winberg +9 och +8. Jämfört med dessa politikernas uppskattning framstår Anna Lindh som en av de mer populära s-politikerna, och det även om vi begränsar oss till resultaten från före mordet.

⁷ Vi har en gång tidigare i valundersökningarna mätt uppskattningen av en avlidn politiker. Det var 1988 då vi inkluderade Olof Palme i undersökningen för att kunna studera olika effekter av mordet. Mätningen gjordes alltså inte omedelbart efter mordet som i fallet Anna Lindh. Palmes uppskattning bland samtliga svars personer ökade från +11 till +19, bland s-väljare från +36 till +39, mellan 1985 och 1988 (se Esaiasson and Granberg 1996).

har någonsin kommit i närheten av så höga popularitetsvärden bland samtliga svarspersoner ända sedan slutet av 1970-talet då vi började mäta politikerpopularitet med ogillar-gillarskalan (Holmberg 2004).⁸

Slutsatsen av analysen är att människors uppskattning av Anna Lindh påverkades mycket markant i positiv riktning efter mordet. Sympatisiffrorna ökade mycket i alla grupper. Men det innebar inte att väljarna ändrade sina röstningspreferenser. De allra flesta lät inte mordet, sorgen och de ökade sympatierna för Anna Lindh påverka folkomröstningsvalet. Ett förnuftigt beslut kan man tycka. Varför skall man låta en mördare eller terrorist påverka ens demokratiska val?

Att mycket få människor lät mordet på Anna Lindh påverka deras beteende bekräftas också av människorna själva. I intervjuerna efter folkomröstningen frågade vi samtliga svarspersoner om "Anna Lindhs dödsfall på något sätt (påverkade) Ditt beslut att delta eller inte delta i folkomröstningen" respektive om "...dödsfall(et) på något sätt (påverkade) Ditt val mellan att rösta ja, att rösta nej eller att rösta blankt i folkomröstningen."

Resultaten är mycket entydiga. Mycket få personer angav att de påverkats i sitt röstande. Fyra procent uppgav att de påverkats när det gäller valdeltagandet och 2 procent när det gäller val av alternativ. Med så små grupper som indikerar att de påverkades kan inte effekterna bli särskilt märkbara. Bland dem som angav att de påverkats när det gäller om de skulle rösta eller ej deltog 82 procent i folkomröstningen; en något lägre andel än bland dem som uppgav att de inte påverkats. I denna senare grupp var valdeltagandet 90 procent.⁹ Resultatet ger alltså inget entydigt stöd för hypotesen att mordet ledde till ett ökat valdeltagande. Kanske gick dock fler personer och röstade blankt. Hela 23 procent bland personer som bestämde sig på valdagen röstade blankt. Bland de få som anger att de påverkats när det gäller valdeltagandet röstade dock något fler nej (55 procent) än ja (35 procent).¹⁰ Det resultatet stämmer överens med de spekulationer som fanns att allmänt lågmotiverade väljare, som mobiliserades att rösta som en följd av händelserna kring mordet, främst skulle rösta nej.

Den lilla gruppen personer som angav att mordet påverkade

8) Bengt Westerberg som partiledare har rekordet med +19 1985 bland samtliga svarspersoner (Holmberg och Oscarsson 2004). Andra politiker som också haft höga värden bland samtliga svarspersoner är EU-parlamentarikern Marit Paulsen med +10 1999 och kommunalpolitikern Göran Johansson (s) i Göteborg med hela +24 1995. Johanssons resultat är uppnått i SOMs enkätstudie som vanligen ger något lägre siffror än intervjustudier (Holmberg m fl 2001, Holmberg 2004).

9) Valdeltagandet är kontrollerat mot röstlängderna. Valdeltagandenivåer är alltid något överskattad i surveyundersökningar. Valskolkare skolkar inte bara från val utan också från valundersökningar. Observera att vi rör oss med en kontraftisk fråga. Om samtliga personer eller en stor del av dem som uppgav att de påverkats av mordet när det gäller valdeltagandet verkligen gick och röstade på grund av mordet har vi en effekt på valdeltagandet.

10) Antalet aktuella intervjupersoner är enbart 31.

deras val av alternativ betedde sig också i enlighet med de spekulationer som fanns, det vill säga att de skulle sympatirösta på ja-sidan. Antalet intervjupersoner är endast 16, men bland dem stödde 69 procent ja-sidan mot endast 19 procent nej-sidan. En klar ja-övertikt med andra ord men sympatirösten omfattade enbart cirka 1-2 procent av valmanskåren. Med så små grupper blir effekterna på totalen nästan försumbar. Huvudslutsatsen står sig. Mordet på Anna Lindh förändrade inte utgången av folkomröstningen 2003. Eller uttryckt mer nyanserat. De effekter som kan spåras är mycket små.

Valspurten enligt folkomröstningsundersökningen

Om man vill studera rörlighet är det en klar fördel att ha tillgång till en panelstudie där samma personer följs över tid. Då kan man vara mer säker på att eventuella förändringar verkligen har att göra med att människor rört på sig och bytt åsikt. I folkomröstningsundersökningen 2003 har vi tillgång till en kampanjpanel där cirka 800 personer innan folkomröstningen tillfrågades om hur de tänkte rösta och sedan efter valet fick ange hur de de facto röstade. Resultaten i tabell 2 visar på extremt små nettoeffekter av valsporten.¹¹ Ja-sidan tappade -0,6 procentenheter som vanns av blankröstarna medan nej-sidan inte förändrades.

Kampanjpanelens resultat stämmer alltså överens med de

Tabell 2

Röstningsintention och faktisk röstning i Euro-folkomröstningen 2003. Paneldata (procent)

röstningsintention	Panel 2002-2003		Kampanjpanel 2003	
	aug/sep	röstning	förval aug/sep	röstning
respektive röstning	2002	2003	2003	2003
Ja	55,5	44,4	46,9	46,3
Nej	40,9	53,5	51,1	51,1
Blankt	3,6	2,1	2,0	2,6
Summa procent	100,0	100,0	100,0	100,0
Antal personer	1 646	2 168	795	781
Andel vet ej/icke-röstning	29,9	7,7	19,0	6,7

Kommentar: Resultaten kommer dels från en enkätstudie efter folkomröstningen med alla deltagare i 2002 års valundersökning ("Panel 2002-2003"); antal svarspersoner 2 348. Dels från 2003 års folkomröstningsundersökning som innehöll en enkätstudie efter folkomröstningen med svarspersonerna i förvalsstudien ("Kampanjpanel 2003"); totalt antal svarande 836. Röstning har kontrollerats mot röstlängderna.

11) Kampanjpanelens intervjuer i förvalsdelen inleddes i mitten av augusti och pågick hela tiden fram till valdagen. Det betyder att vissa väljare teoretiskt kan ha bytt åsikt efter intervjutillfället men före folkomröstningen, innebärande att våra estimat för andelen bytare mellan ja och nej till kan något underskatta den sanna andelen ja/nej-bytare. Observera att vi rör oss med en kontraftisk fråga. Om samtliga personer eller en stor del av dem som uppgav att de påverkats av mordet när det gäller valdeltagandet verkligen gick och röstade på grund av mordet har vi en effekt på valdeltagandet.

flesta opinionsinstitutens. Valspurten avgjorde inte folkomröstningen. Nettoförskjutningarna mellan ja- och nej-sidan var mycket små. Om det fanns någon tendens så var det att ja-sidan tappade något under valrörelsens sista två veckor. Enligt kampanjpanelen bytte något fler väljare från ja till nej (3,0 procent) än tvärtom från nej till ja (2,6 procent). Nej-sidan vann alltså något lite på åsiktsbytena under valspurten. När det gäller mobilisering av tveksamma var båda sidor lika framgångsrika med ett möjligt litet försteg för ja-sidan. Samma gäller demobiliseringen, det vill säga tappet av väljare som sagt att de skall rösta på ett visst sätt men som sedan inte dyker upp på valdagen. Både sidor förlorade ungefär lika mycket, men kanske något mindre för ja-sidan.¹²

Bilden av stabilitet för att inte säga trögrörlighet börjar bli mycket massiv. Hur stämmer det med den lättroliga EMU-opinionen som tidigare visades? Svaret är att det stämmer mycket bra. Stabiliteten gäller enbart valspurten 2003. Ser vi på svenska folkets åsiktsrörlighet i ett längre tidsperspektiv blir stabiliteten mycket mindre i EMU-frågan. Det illustreras i tabell 2 genom resultaten från ytterligare en panelstudie som denna gång omfattar en längre period – hela året mellan riksdagsvalet 2002 och folkomröstningen 2003.

Här ser vi stora åsiktsförskjutningar. Under valåret 2002–2003 gick nej-sidan fram hela 13 procentenheter, från 41 procent vid riksdagsvalet 2002 till 54 procent i folkomröstningen. Samtidigt tappade ja-sidan nästan lika mycket från 56 procent vid riksdagsvalet 2002 till 44 procent i folkomröstningen. Nej-sidan vann framförallt på en bättre mobiliseringen av tveksamma än ja-sidan (nettovinst +7 procentenheter). Vinsterna på åsiktsbyten var också stora (nettovinst +5 procentenheter). Även när det gäller demobiliseringen – att undvika att tappa sympatisörer till soffan – lyckades nej-sidan något bättre än ja-sidan (nettovinst +1 procentenhet). Nej-sidan vann inte folkomröstningen i valspurten. Segern grundlades tidigare under valåret 2002–2003. Från den tidigare analysen vet vi att nej-segern vanns under senvåren 2003.

Panelen 2002–2003 visar på en hög individuell valårörlighet mellan ja- och nej-sidan. Hela 18 procent bytte mellan ja och nej bland personer med en åsikt 2002 och som röstade 2003. I kampanjpanelen under valspurten 2003 var byten mellan ja och nej klart mer sällsynta (6 procent). Men en sexprocentrörlighet under en valspurt kanske trots allt inte är så lite. Om vi jämför med motsvarande rörlighetssiffror för folkomröstningarna 1980 och 1994 visar det sig att andelen linjebytare

var 7 procent 1980 och 8 procent 1994; något större rörlighet alltså än 2003 (Holmberg och Asp 1984). I riksdagsvalet brukar andelen partibytare var klart högre under valspurten, 19 procent i senaste valet 2002. Men då har man ju också fler alternativ att välja emellan.

Slutsatsen när det gäller rörligheten är att folkomröstningens valspurt var ovanligt stabil. Färre väljare bytte alternativ än i folkomröstningarna 1980 och 1994. Men skillnaderna är inte dramatiska. Valspurten 2003 var endast lite mindre rörlig än motsvarande valspurtar 1980 och 1994.¹³ Men jämfört med valspurtar inför riksdagsval är alla folkomröstningsspurtar klart mindre rörliga. Sena omkastningar är mer vanliga i riksdagsval än i folkomröstningar. Sett i ett vidare tidsperspektiv var dock inte euro-omröstningen 2003 stabilt trögrörlig. Valårörligheten 2002–2003 var stor. Det var endast spurtrörligheten 2003 som var liten.

Väljarna bedömer den egna rörligheten

På en fråga om när man bestämde hur man skulle rösta i folkomröstningen 2003 svarade 15 procent att de fattade sitt beslut på valdagen eller under sista veckan (se tabell 3). Hela 46 procent uppgav att de visste sedan länge hur de skulle rösta. I folkomröstningen 1994 var det en högre andel som angav att de bestämde sig sent under valdagen eller under sista veckan (24 procent). Andelen som uppgav att de bestämt sig sedan länge var klart lägre 1994 (35 procent).¹⁴

Väljarnas egen vittnesbörd stämmer alltså med vad vi tidigare funnit. Valspurten 2003 var mindre rörlig än valspurten inför

Tabell 3

När bestämde sig väljarna 2003? (procent)

tidpunkt för beslut	ja-röstare	nej-röstare	samtliga
på valdagen	5	3	4
under sista veckan	13	10	11
tidigare under folkomröstningskampanjen (efter den 1 augusti)	20	16	18
tidigare under 2003	19	23	21
visste sedan länge hur jag skulle rösta	43	48	46
summa procent	100	100	100
antal personer	731	895	1 626

Kommentar: Data kommer från folkomröstningsundersökningen 2003. Endast ja- eller nej-röstare ingår i analysen.

¹³⁾ Om vi sammanfattande beräknar rörligheten med alla svarspersoner som procentbas får vi följande resultat för kampanjpanelen 2003: Andel stabila ja eller nej preferenser 82 procent, andel bytare mellan ja och nej 5 procent, andel mobiliserade från ingen röstintention till röstning 4 procent, andel demobiliserade från röstintention till blankröstning eller ickeröstning 6 procent, andel stabilt utan röstintention/ickeröstning 3 procent; summa 100 procent. Motsvarande andelar för valårspanelen 2002–2003 är: stabil preferens 52 procent, preferensbytare 11 procent, mobiliserade 28 procent, demobiliserade 5 procent och stabila utan preferens 4 procent; summa 100 procent. Här är endast något över halva valmanskåren stabil. Och hela 28 procent rekryteras till en åsikt och till att rösta. Valårörligheten var stor medan valspurtsrörligheten var liten.

¹⁴⁾ I folkomröstningsundersökningen 1980 angav 16 procent att de bestämde sig under valdagen eller under sista vecka (Holmberg och Asp 1984); en andel som nära motsvarar resultatet från 2003.

¹²⁾ I mobiliserings/demobiliseringsanalysen räknar vi blankröstning som ickeröstning. Andelen personer utan röstningsintention på ja eller nej i förvalsstudien som sedan röstade ja är 1,9 procent och som röstade nej 1,8 procent. Andelen personer med röstningsintention på ja som sedan röstade blankt eller inte röstade är 2,9 procent. Motsvarande andel för nej-sidan är 3,0 procent. Procentbasen för beräkningarna är samtliga svarspersoner i kampanjpanelen, 836 personer.

folkomröstningen 1994.

Andelen ja- och nej-röstare som bestämde sig sent var ungefär lika stor. Men precis som 1994 fanns en liten tendens 2003 att ja-röstare bestämmer sig något senare än nej-röstare. Ibland tolkas en hög andel senbeslutande röstare som ett tecken på att det partiet/alternativet gjort en bra valrörelse och vunnit röster i valsapurten. I fallet ja-sidan 2003 stämmer inte den tolkningen. Vi vet från tidigare att ja-sidan inte vann röster under 2003 års valspurt. Osäkerhet är en annan möjlig tolkning av sena röstbeslut. Väljare som uppger att de bestämmer sig sent tenderar att vara mer osäkra alternativt mindre ”dödsäkra” på sin sak. Sett ur den synvinkeln var nej-röstare något mer övertygade i anden än ja-röstare både 2003 och 1994.

Ett mer direkt sätt att komma åt rörligheten är att fråga väljarna direkt om de har bytt åsikt eller inte. Metoden är användbar, men vi vet från tidigare studier att vi får något låga estimat på rörligheten. Människor tycker inte om att erkänna att de bytt ståndpunkt eller parti. Resultaten i tabell 4 visar hur väljarna själva bedömde hur deras inställning till euron förändrats eller inte förändrats under folkomröstningskampanjen 2003. Nio olika stabilitets- eller rörlighetsmöjligheter preciseras i intervjufrågan. Vi specificerade också explicit att vi frågar efter eventuella åsiktsförändringar efter den 1 augusti.

Andelen personer som upp gav (med gav) att de bytt åsikt mellan ja och nej är 4 procent; ungefär samma andel som vi fann tidigare när det gäller röstbyte (5 procent). Relativt många

Tabell 4

Väljarnas subjektiva bedömning av sin egen åsiktsmässiga stabilitet eller rörlighet under valrörelsen 2003 (procent)

subjektiv stabilitet eller rörlighet i eurofrågan	ja-röst	nej-röst	samtliga
hela tiden varit positiv till att införa euron som valuta i Sverige	67	1	31
hela tiden varit negativ till att införa euron som valuta i Sverige	0	69	35
hela tiden varit osäker om Sverige bör införa euron som valuta eller inte	7	8	11
varit negativ till att införa euron som valuta i Sverige – men blivit positiv	4	0	2
varit osäker om Sverige bör införa euron eller inte – men blivit positiv	18	0	8
varit positiv till att införa euron som valuta i Sverige – men blivit negativ	0	4	2
varit osäker om Sverige bör införa euron eller inte – men blivit negativ	0	14	7
varit positivt till att införa euron valuta i Sverige – men blivit osäker	4	1	2
varit negativ till att införa euron valuta i Sverige – men blivit osäker	0	3	2
summa procent	100	100	100
antal personer	630	729	1 501

Kommentar: Resultaten kommer från folkomröstningsundersökningens eftervalsstudie respektive från enkätundersökningen efter folkomröstningen med förvalsurvalet. Samtliga svarspersoner ingår.

indikerede att de gått från osäkerhet till en åsikt (15 procent). Färre upp gav att de gått motsatt väg, från en åsikt till osäkerhet (4 procent). Men de allra flesta angav att de inte bytt åsikt under valsapurten (66 procent). Jämfört med motsvarande mätning 1994 är den stora skillnaden att andelen med en stabil åsikt var klart lägre då, 56 procent mot 66 procent 2003. Den stabila valsapurten 2003 märks alltså också i denna mätning.

När det gäller vinster och förluster för ja- respektive nej-sidan 2003 visar de subjektiva bedömningarna på samma jämna, närmast oavgjorda resultat som vi sett tidigare. Åsiktsbyten var lika vanliga åt båda hållen. Andelen demobiliserade från åsikt till osäkerhet var också desamma för båda sidorna. När det gäller mobiliseringen från osäkerhet till åsikt var den något vanligare på ja-sidan (8 procent) än på nej-sidan (7 procent).

Det är nästan kusligt, men naturligtvis mycket tillfredstillande, att resultaten gång efter gång visar samma sak. Oberoende av metod och datakällor finner vi att valsapurten 2003 inte utmärktes av någon hög väljarrörlighet och inte avgjorde folkomröstningen.

Väljarströmmar i olika grupper

En analys av väljarströmmarna mellan ja- och nej-sidan under valsapurten 2003 är inte särskilt spännande med tanke på att åsiktsbytena var relativt få. Men om vi också inkluderar resultaten från valårspanelen 2002–2003 blir det mer intressant. Opinionsförskjutningen mellan riksdagsvalet 2002 och folkomröstningen 2003 var stor. Frågan är om förskjutningen såg likadan ut i olika social och politiska grupper eller om det finns systematiska mönster i rörligheten. Vi koncentrerar oss på byten mellan ja och nej. Mobiliserings- och demobiliseringseffekter kommenteras i texten i den mån de uppvisar några skillnader mellan ja- och nej-sidan. Oftast gör de inte det. Partierna lämnas också åt sidan i detta sammanhang. De återkommer i ett eget kapitel.

Resultaten i tabell 5 visar storleken på väljarströmmarna i olika social grupper mellan ja- och nej-sidan i både kampanjpanelen 2003 och valårspanelen 2002–2003. Positiva skillnader (+) visar på nej-vinster medan negativa skillnader (–) indikerar ja-vinster.

Skillnaderna är ofta små, speciellt i kampanjpanelen, men ett tydligt mönster framträder. Nej-sidans vinster på åsiktsbytena i valsapurten, men framförallt under valåret 2002–2003, återfinns tydligast i socialt och ekonomiskt svagare grupper i samhället. Ja-sidans små bytarvinster i slutsapurten hittar vi med något undantag främst i mer socialt etablerade grupper.

Om vi börjar med resultaten från kampanjpanelen var bytar-tendensen från ja till nej starkast i följande grupper: landsbygdsbor, personer med dåliga eurokunskaper, arbetarklass, medel-

Tabell 5

Väljarströmmar mellan Ja- och Nej-alternativen inför Euro-omröstningen 2003 (procent)

eu-

	Valårspanelen 2002–2003 andel som bytt från:			Kampanjpanelen 2003 andel som bytt från:		
	Ja→Nej	Nej→Ja	Skillnad	Ja→Nej	Nej→Ja	Skillnad
Samtliga	21	10	+11	7	5	+2
Män	20	10	+10	6	5	+1
Kvinnor	23	10	+13	8	6	+2
18 – 30 år	17	14	+3	6	12	-6
31 – 60 år	20	11	+9	6	3	+3
61 – 80 år	25	4	+21	10	5	+5
Arbetarklass	28	10	+18	8	2	+6
Medelklass	19	8	+11	6	8	-2
Låginkomst	23	10	+13	7	6	+1
Medelinkomst	24	8	+16	11	5	+6
Höginkomst	16	14	+2	3	6	-3
Lågutbildad	27	7	+20	8	3	+5
Medelutbildad	24	12	+12	9	5	+4
Högutbildad	15	7	+8	4	9	-5
Landsbygd	25	7	+18	13	1	+12
Tätort	26	12	+14	8	9	-1
Stad	20	10	+10	5	5	±0
Storstad	15	10	+5	7	4	+3
Politiskt okunnig	26	12	+14	14	5	+9
Mellan	26	10	+16	4	7	-3
Politiskt kunnig	16	7	+9	5	5	±0

Kommentar: Ett positivt skillnadsmått (+) betyder en starkare bytärtendens från Ja till Nej än från Nej till Ja; proportionella Nej-vinster m a o. Ett negativt skillnadsmått betyder tvärtom proportionella Ja-vinster i bytena. Kunskapsmättet i *Valårspanelen 2002-2003* är baserat på en serie frågor om allmän politisk kunskap. I *Kampanjpanelen 2003* är kunskapsmättet enbart baserat på en serie frågor kring EMU och Euron. Samtliga svarspersoner ingår i procentberäkningarna, men resultaten för andra grupper än ja- respektive nej-röstare särredovisas inte.

inkomsttagare, pensionärer och lågutbildade. Starkast motsatt spurtendens, det vill säga att byta från nej till ja, uppvisade följande grupper: unga mellan 18–30 år, högutbildade, personer med mellangoda eurokunskaper, höginkomsttagare och medelklass.

Valårspanelen pekar genomgående på nej-vinster i alla större sociala grupper, men överströmningen till nej var klart starkare i vissa grupper än i andra. Bytärtendens till nej var starkast bland pensionärer, lågutbildade, landsbygdsbor och i arbetarklassen. Svagast tendens att byta till nej-sidan återfanns bland höginkomsttagare, storstadsbor och unga mellan 18–30 år.

Till en del kan motsvarande mönster spåras när det gäller vilka väljare som rekryterades till att rösta efter att ha varit osäkra (mobilisering), respektive vilka väljare som till slut satt hemma trots att de tidigare hade haft en röstningsintention (demobilisering).

Kampanjpanelen visar på en mycket måttlig röstmobilisering under valsapurten. Bland de relativt få som mobiliserades att gå och rösta vann nej-sidan mest stöd bland lågutbildade, bland pensionärer och i arbetarklassen medan ja-sidan var mest framgångsrik bland unga mellan 18–30 år, bland personer med goda

roknskaper och bland högutbildade. Mobiliseringen mellan riksdagsvalet 2002 och folkomröstningen 2003 omfattade många fler människor. Utslagen i olika grupper blir tydligare och bättre statistiskt säkerställda. Tendensen bland tveksamma att rekryteras och gå och rösta på nej var starkast i följande grupper: bland lågutbildade, bland pensionärer, bland landsbygdsbor, i arbetarklassen och bland låginkomsttagare. Svagast tendens att rekryteras till nej-sidan återfanns bland storstadsbor, bland högutbildade och bland unga mellan 18–30 år. I gruppen högre tjänstemän fanns till och med en svag övervikt för att tveksamma 2002 främst gick till ja-sidan 2003.

Demobilisering omfattade så få personer att alla siffror blir mycket osäkra. I valsapurten tappade dock nej-sidan relativt minst röster bland pensionärer och mest bland unga mellan 18–30 år medan ja förlorade minst bland personer med god eurokunskap, bland högutbildade och bland höginkomsttagare och mest bland unga mellan 18–30 år, i arbetarklassen och bland lågutbildade.

Valårssiffrorna är något mer säkra. Nej-sidans demobilisering var störst bland unga mellan 18–30 år och bland allmän-

politiskt okunniga väljare, och minst bland pensionärer. På ja-sidan var avtappningen till icke-röstning relativt störst bland allmänpolitiskt okunniga personer, bland unga mellan 18–30 år, bland lågutbildade och i arbetarklassen, och minst bland allmänpolitiskt kunniga väljare.

Små urval och ofta små skillnader, men sammantaget återfinns ett förhållandevis tydligt mönster. Nej-sidans stora opinionsvinster under valåret 2002–2003 och mindre under valsporten 2003 – som gjorde att nej till slut vann folkomröstningen 2003 – hämtades i första hand från svaga socioekonomiska grupper i samhället – från landsbygden och bland äldre personer, lågutbildade och arbetare. Ja-sidans mindre opinionsvinster under valsporten och mindre förluster under valåret kan lokaliseras till personer från övre medelklassen, till politiskt kunniga väljare och till unga mellan 18–30 år.

Bytarströmmarna har med andra ord strukturerats av klass, boende, ålder och kunskap, men inte av kön. Kvinnor har varit något mer rörliga inför folkomröstningen än män, men några större skillnader kan inte iaktas. Kvinnor var klart mer negativa till EMU/euron och män mer positiva långt innan valåret eller valsporten 2003 drog igång.

Folkomröstningsspurtar

Folkomröstningen 2003 avgjordes inte i valsporten. Den avgjordes istället under våren 2003 när nej-sidan gick förbi och mer definitivt drog ifrån ja-sidan. Att spurten inte avgjorde är dock inget unikt för folkomröstningen 2003. Kärnkraftsomröstningen 1980 avgjordes heller inte mot slutet. Relativt få förskjutningar inträffade under valrörelsen vårvintern 1980. Kärnkraftsanhängarna grundlade segern redan under hösten 1979 innan valsporten hade börjat (Holmberg och Asp 1984). Valsporten 1994 var jämnare och enligt Sifo vann inte ja-sidan förrän under de två sista veckorna. Det var också jämnt i valundersökningens paneler men med en ja-ledning redan vid riksdagsvalet två månader före folkomröstningen (Gilljam och Holmberg 1996). Under åren före folkomröstningen 1994 och under större delen av valåret ledde nej-sidan klart framför ja-sidan. Hösten 1993 ledde exempelvis nej-sidan med cirka 20 procentenheter över ja-sidan i Sifos mätningar. Upphämtningen från ja-sidan skedde i två steg, dels vid årsskiftet 1993/94 när förhandlingsresultatet mellan EU och Sverige började utkristallisera sig och dels under sommaren och i samband med valrörelsen inför riksdagsvalet 1994. Vid tiden för riksdagsvalet hade ja-sidan kommit upp jämsides eller rent av något förbi nej-sidan. Det är alltså inte helt fel att hävda att inte heller EU-folkomröstningen 1994 avgjordes under spurten. Större delen av ja-segern vanns under vintern och sommaren 1994 innan valsporten hade kommit igång.

Lärdomen inför eventuellt kommande folkomröstningar är

tämligen klar. Moderna svenska folkomröstningar har vunnits tidigt, innan valrörelserna dragit igång.¹⁵ Sista månaden har inte avgjort, den har tvärtom tenderat att sluta oavgjort. Alltså, det gäller att få in ett avgörande slag innan motståndaren hinner få upp garden.

15) Valsporten inför ATP-omröstningen 1957 avgjorde inte heller den det årets folkomröstning. Nettoförskjutningarna blev små under valrörelsen, men bruttorörelserna var förhållandevis stora; större än vid de mer sentida folkomröstningarna. Enligt Bo Särilviks undersökning var andelen åsiktsstabla endast 65 procent under valsporten 1957 (Särilvik 1959: 38f). Andelen åsiktsbytare var 7 procent, mobiliserade 7 procent, demobiliserade 16 procent och stabla utan åsikt 5 procent. Andelen personer som bytte ståndpunkt bland personer med ståndpunkt före folkomröstningen och som sedan röstade var 10 procent 1957, 7 procent 1980, 8 procent 1994 och 6 procent 2003. Rörligheten under valsporten inför folkomröstningen 1957 var stor i jämförelse med spurtrörligheten mellan partierna under 1950-talets riksdagsval. Andelen partibytten under valrörelserna 1956 och 1960 var 5,5 respektive 5,1 procent (Holmberg och Oscarsson 2004: 89).

Ett kluvet Sverige

Folkomröstningar är splittrande till sin natur. De delar obönhörligen upp medborgarna i två läger. Vinnaren tar allt. Förloraren går hem tomhänt med små möjligheter till framtida revansch. Efteråt lämnas litet utrymme för jämkning, samtal eller kompromiss. Folkomröstningar är en rätt brutal form av demokratiskt beslutsfattande. Den lämnar efter sig vinnare och förlorare, men också en grupp medborgare som aldrig brydde sig.

Folkomröstningen om införandet av euron som valuta i Sverige bjöd på stora skillnader i röstningsbeteende mellan olika befolkningsgrupper. Liksom vid folkomröstningen om EU-medlemskap 1994 användes metaforiken om en delad nation i uttolkningarna. Dramaturgin om det kluvna Sverige är tacksam. Den målar upp konfliktfyllda svartvita motsättningar mellan olika grupper och landsändar: Söder mot norr, stad mot land, män mot kvinnor, tjänstemän mot arbetare, rika mot fattiga, högutbildade mot lågutbildade, tillväxtsverige mot bidragssverige, för att ta några exempel. Men ger sådana grova beskrivningar en korrekt bild av väljarnas röstningsbeteende i folkomröstningen?

Fördjupade analyser kan besvara frågor om i vilka avseenden och i vilken utsträckning nationen var delad i samband med folkomröstningen om euron 2003. Var Sverige mer kluvet 2003 än 1994? Analysen vilar på en detaljerad sammanställning av röstningsbeteendet i olika befolkningsgrupper i samband med 1994 och 2003 års folkomröstningar. Sammanställningen återfinns i sin helhet i tabellbilagan till denna rapport.

Sociala skiljelinjer och politiska konflikter

Inom den politiska sociologin genomförs analyser av röstningsbeteende i olika grupper därför att det bidrar till att förklara såväl det aggregerade valutslaget som enskilda individers och grupperas röstningsbeteende. Sociologiska grupp-röstningsmodeller tar sin utgångspunkt i att sociala erfarenheter skiljer sig åt mellan olika grupper i samhället. Många av dessa skilda erfarenheter – fysisk säkerhet, materiell standard, kognitiva färdigheter, ställning på arbetsmarknaden, familjetraditioner, gruppidentiteter – antas ha avgörande betydelse för många typer av politiskt beteende.¹ Röstning i folkomröstningar är härvidlag inget undantag (Tonsgaard 1984; Gilljam 1996; Holmberg & Asp 1984).

Men *varför* leder skilda sociala erfarenheter till olika beteenden vid valurnorna? Perspektiven är många, men gemensamt för de flesta förklaringsansatser är att de i olika grad grundar sig på antaganden om *rationalitet* och *politisk socialisation*. Eftersom rådande och framtida politiska och ekonomiska möjligheter är olika för människor från olika sociala miljöer så kan de antas ha olika mycket att vinna eller förlora på politiska förslag som till exempel att införa euron som valuta. Politik är härvidlag inget nollsummespel utan beskrivs bättre som en intressekamp. Röstningsbeteendet följer således relativt stabila rationella grupp- och egenintressen. Politiska socialisationsprocesser bidrar till normbildning och preferensformering inom distinkta sociala grupper. Därför reproduceras framgångsrikt de politiska beteendemönster som formats av att människor lever under skilda sociala omständigheter.

För att acceptera politisk-sociologiska förklaringsmodeller förutsätts alltså att man köper grundantagandet att grupper av medborgare har skilda intressen att bevaka och dessutom att de har kapacitet att agera rationellt utifrån dessa intressen.

De sociologiska förklaringsmodellernas gångbarhet är förstås aldrig större än dess empiriska stöd. Sambanden mellan social grupptillhörighet och röstningsbeteende har historiskt varit mycket starka, om än inte perfekta. Men de är idag inte lika starka som på 1950- och 1960-talen. Det gäller framför allt klassskiljelinjen vars betydelse försvagats mest under det senaste halvseket (Oskarson 1994; Holmberg & Oscarsson 2004). Trots försvagningen sätter det gamla klassamhället fortfarande tydliga avtryck på röstningsbeteendet i nutida svenska riksdagsval. Tendenserna att arbetare röstar på socialdemokraterna eller vänsterpartiet, företagare på moderaterna och jordbrukare på centerpartiet reproduceras alltså av nya generationer väljare. De sociala strukturernas politiska påverkan är mer seglivad än medborgarna.

Röstningsmönstren i samband med 2003 års folkomröstning är en utmärkt illustration till att gamla skiljelinjer alltså är betydelsefulla för att förklara och förstå svensk politik. Av många skäl är det särskilt spännande att genomföra sociologiska analyser av just nationella folkomröstningar. Det beror på att folkomröstningar oftast gäller frågor som av något skäl inte kunnat hanteras framgångsrikt inom ramen för det parlamentariska systemet och heller inte gjorts till föremål för omfattande diskussioner i samband med valrörelser. De stör den rådande ordningen. Därför representerar folkomröstningar unika möjligheter att studera aspekter av sociala

1) Se t.ex. Lazarsfeld et al 1944; Campbell et al 1960; Lipset & Rokkan 1967; Butler & Stokes 1968; Smith 2001; För en kravs-specifikation för en sociologisk skiljelinje, se Holmberg & Oscarsson 2004.

skiljelinjer som normalt inte är synliga i samband med vanliga valrörelser. Med våra analyser av folkomröstningen kan vi komma grundläggande intressekonflikter i samhället på spåren. De kan avtäckas sociala skiljelinjer som så småningom i framtiden kan komma att påverka nya och gamla partiers fram- och motgångar i ordinarie val.

Som vi kommer att se delade eurofolkomröstningen 2003 nationen längs alla de tre historiskt starkaste och mest långlivade sociala skiljelinjerna – klass, region och religion. Även längs nyare sektor- och könsskiljelinjer gjordes också uppenbart skilda analyser av att införa euro som valuta.

Innan vi ger oss i kast med de olika skiljelinjerna finns anledning att säga någonting om de huvudsakliga jämförelsepunkter vi använder i analysen. Vi jämför systematiskt skiljelinjernas betydelse för euroröstning 2003 med hur stor betydelse *de brukar ha* i samband med *riksdagsval*. Så långt är det relativt oproblematiskt. Svårare är att argumentera för att vi dessutom valt att jämföra med *1994 års folkomröstning om EU-medlemskap*. Vi är medvetna om att direkta sådana jämförelser inte är helt oproblematiska. Folkomröstningarna 1994 och 2003 handlade för det första inte om samma sakfråga. För det andra är väljarkåren inte densamma – sedan 1994 har nästan en miljon svenskar blivit röstberättigade och lika många har lämnat demos. Icke desto mindre har vi funnit att eurofrågan är intimt förknippad med väljarnas positionstaganden i alla slags frågor som rör den europeiska unionen. Dessutom är väljarnas röstningsbeteende i eurofolkomröstningen 2003 tillräckligt likt beteendemönstren i EU-folkomröstningen 1994 för att en jämförelse skall vara motiverad och fruktbar. Läsaren får själv bedöma rimligheten i att använda 1994 års folkomröstning som jämförelsepunkt.

Tabell 6

Röstning i eurofolkomröstningen 2003 bland fackförbundens medlemmar (procent)

Fackförening	röstningsalternativ			Summa procent	Ant svars-personer
	JA	NEJ	Blankt		
SACO samtliga	64	33	3	100	358
Civilingenjörförbundet	71	27	2	100	44
TCO samtliga	47	51	2	100	860
Vårdförbundet	47	49	4	100	73
Tjänstemannaförbundet HTF	41	57	2	100	131
Svenska industritjänstemannaförbundet	56	42	3	100	240
Sveriges kommunaltjänstemannaförbund	34	63	3	100	144
Läraryrskörbundet	46	52	2	100	143
Statstjänstemannaförbundet	51	47	2	100	59
LO samtliga	31	67	2	100	983
Industrifacket	40	54	6	100	52
Svenska byggnadsarbetarförbundet	24	75	1	100	71
Handelsanställdas förbund	36	63	1	100	80
Svenska kommunalarbetarförbundet	28	69	3	100	347
Svenska metallindustriarbetarförbundet	34	63	3	100	159
SEKO	26	74	0	100	62
Svenska transportarbetarförbundet	36	64	0	100	42
Arbetsgivarorganisation	64	34	2	100	80

i) *Klassskiljelinjens* betydelse i samband med 2003 års folkomröstning illustreras bäst av skillnaderna mellan olika yrkesgrupper och yrkessektorer. Bland industriarbetare och övriga arbetare var stödet för euron endast 30 procent. Det var bara bland högre tjänstemän (66 procent) och småföretagare (53 procent) som det fanns en majoritet för att införa euron. När det gäller olika yrkessektorer var stödet för euron störst bland personer anställda i förvaltningssektorn (53 procent) och svagast i jordbrukssektorn (38 procent). Jämförelsen tillbaka till folkomröstningen om EU-medlemskap 1994 visar att skillnaderna i röstningsbeteende mellan olika yrkesgrupper 2003 inte var större utan snarare något mindre än 1994.

De organiserade intressena på den svenska arbetsmarknaden reflekterar också väl olika yrkesgruppers skilda inställning till att införa euron som valuta (se tabell 6). I folkomröstningen var andelen ja-röstande högst bland SACO-medlemmar (64 procent). Bland TCOs medlemmar röstade 47 procent ja. Trots en europositiv ordförande i Vanja Lundby-Wedin var bara 31 procent av LO-medlemmarna för euron. Medlemmar av industrifacket, metall och handels var mer positiva (40, 34 respektive 36 procent) än medlemmar av kommunal och byggnads (28 respektive 24 procent).

Klassskiljelinjen inbegriper i bred mening även många andra kategoriseringar som är direkt relaterade till människors ställning på arbetsmarknaden: materiell standard, fysisk hälsa, inkomster och utbildningsnivå. Alla dessa reflektioner av klassskiljelinjen är betydelsefulla potentiella förklaringar till varför folkomröstningen gick som den gick. Sambanden går i förväntad riktning oavsett vilka indikatorer vi använder. I alla grupper som kan betraktas som mer utsatta i samhället var stödet för euron svagare än i mer välbeställda, välutbildade, anställningstrygga och resursstarka grupper. Låt oss ta några illustrerande exempel.²

Kommentar: Resultaten är hämtade från en sammanslagen datamängd där urvalen för valundersökningen 2002 och folkomröstningsundersökningen 2003 har slagits samman (se tabellbilagan för detaljer). Fackförbund som samlar färre än 40 personer särredovisas inte. Till industrifacken räknas industriarbetarförbundet, fabriksarbetarförbundet och beklädnadsarbetarförbundet. Till SEKO räknas statsanställda och sjöfolksförbundet.

2) Användningen av begreppet klass är förstas omstritt. Men även personer som inte själva anser att det är rimligt att längre beskriva samhället i form av klasser brukar köpa argumentationen om att det ändå existerar en social hierarki som inbegriper just saker som position på arbetsmarknaden, utbildning och inkomster (Evans 1999; Clark & Lipset 2000).

Arbetslösa stödde i mindre utsträckning förslaget att införa euron (34 procent) än förvärvsarbete (47 procent). Bland heltidsarbetande röstade 48 procent ja mot bara 30 procent bland deltidsarbetande. Universitetsutbildade var avgjort mer positiva till euron (56 procent) än personer med grundskoleutbildning (30 procent). Personer från olika inkomstskikt gjorde också dramatiskt olika analyser av vad den nya valutan skulle kunna komma att innebära för deras framtida politiska och ekonomiska möjligheter: bland personer med höga taxerade inkomster var andelen ja-röster betydligt större (67 procent) än bland personer med årsinkomster lägre än 150 000 kronor (40 procent).³

Allmänt hälsotillstånd och storleken på människors sociala nätverk har också ett bivariat samband med röstning i folkomröstningen. Stödet för euron var tio procentenheter starkare bland personer som själva ansåg sig ha mycket god hälsa än bland personer som betraktade sin hälsa som dålig. Bland personer som under det senaste året varit sjukskrivna mer än ett halvår röstade 32 procent ja till euron. Motsvarande andel ja-röster bland friska personer som inte varit sjukskrivna alls under det senaste året var 50 procent. Ensamstående personer röstade i lägre utsträckning ja (36 procent) än gifta/sammanboende (47 procent).

Språkkunskaper och beresenheter – som kan betraktas som konsekvenser av generell utbildningsnivå och yrkestillhörighet – hade också den här gången starka samband med val av alternativ.⁴ Den språkkunnigaste tredjedelen av befolkningen var mer positiva till euron (53 procent) än femtedelen med de lägsta språkkunskaperna (30 procent).⁵ Personer som flera gånger under det senaste året besökt något land i Europa utanför Norden var mer positiva till euron än de som inte gjort så (62 mot 32 procent).⁶ Skillnaden var lika stor mellan personer som flera gånger besökt något land som haft euron som valuta (64 pro-

3) Uppgifterna om taxerad inkomst är registeruppgifter. Med höga taxerade inkomster avses de 15 procent av medborgarna som hade de högsta taxerade inkomsterna. Med låga taxerade inkomster avses de 15 procent av medborgarna som hade de lägsta inkomsterna.

4) Språkkunskaper har ett starkare samband med utbildningsnivå ($r=+.55$) och klasstillhörighet ($\tau=c=-.35$) än vad beresenheter har ($+ .23$ respektive $-.20$).

5) Frågeserien om språkkunskaper inleddes med frågan "Här kommer en fråga om Dina språkkunskaper. Kan du läsa en kortare text, till exempel en tidningsartikel, på följande språk?". De språk som omfrågades var engelska, tyska, franska och spanska. Svarsalternativen var fyra: "Ja, utan problem", "Ja, med vissa problem", "Ja, men med stora svårigheter", "Nej". Med utgångspunkt av svaren slogs kategorierna "ja, utan problem" och "ja, med vissa problem" samman. De tre kvarvarande kategorierna kodades 0, 1 och 2 och slogs sedan samman i ett språkkunskapsindex (0-8). Med låga kunskaper avses personer som fick 0-1 poäng på indexet (22 procent). Med höga kunskaper avses personer som fick 4-8 poäng (30 procent).

6) Intervjufrågan löd: "Hur många gånger under de 12 senaste månaderna har Du besökt något land i Europa utanför Norden?". Svarsalternativen var "flera gånger" (24 procent), "någon gång" (29 procent) och "ingen gång" (47 procent).

cent) och personer som inte gjort så (31 procent).⁷

Klasskiljelinjens strukturerande kraft på röstningsbeteendet i eurofolkomröstningen tycks dock ha varit något mindre 2003 jämfört med 1994. För några indikatorer växer visserligen klyftorna, som till exempel när det gäller utbildningsnivå: skillnaden i andelen ja-röster mellan grundskoleutbildade och universitetsutbildade ökade från 21 till 26 procentenheter mellan 1994 och 2003. Huvudresultatet pekar dock på svagt minskande skillnader i euroröstning mellan socialt välbeställda och socialt utsatta personer. Det gäller framför allt för indikatorerna yrkesgrupp och klasstillhörighet som representerar klasskiljelinjens kärna.

ii) *Regionala skiljelinjer* – skillnader i röstningsbeteende mellan stad och landsbygd och mellan söder och norr – spelade av allt att döma en större roll i samband med 2003 års folkomröstning än vad vi är vana vid från svenska riksdagsval. Den officiella valstatistiken visar på stora skillnader mellan olika regionala enheter. I norrlandskommuner som Strömsund, Ragunda, Vilhelmina, Dorotea och Sorsele röstade 15 procent ja till euron jämfört med närmare 70 procent ja-röster i storstadskommuner längre söderut som Danderyd, Lidingö och Vellinge. I Jämtlands län röstade endast 21,4 procent ja till euron vilket kan jämföras med 56,1 procent i Stockholms kommun. Variationsbredden (skillnaden mellan lägsta och högsta värde) – för andelen ja-röster i landets valkretsar (34,7 procentenheter) är klart större än motsvarande tal för de två politiska blocken (v/s/mp–c/fp/kd/m) i samband med våra riksdagsval (omkring 20 procentenheter). Värdet 34,7 är däremot något mindre än motsvarande uppgift från 1994 års folkomröstning om EU-medlemskap (38,8 procentenheter).

Klyftan mellan norr och söder ackompanjeras av lika dramatiska skillnader mellan stad och landsbygd. Ju närmare centrum desto mer positiv till euron. Enligt folkomröstningsundersökningen 2003 fanns en majoritet för ett fullvärdigt svenskt medlemskap i EMU bland boende i Stockholm, Göteborg och Malmö (57 procent), medan stödet var betydligt svagare på landsbygden (30 procent). Vår tidsjämförelse visar att skillnaden i andel ja-röster mellan ren landsbygd och storstäderna är något, men inte mycket, större 2003 än 1994 (27 respektive 23 procentenheter).⁸ Klyftan mellan stad och landsbygd ökar, medan den regionala klyftan är stabil eller minskar.

7) Intervjufrågan löd: "Hur många gånger under de 12 senaste månaderna har Du besökt något land där man har euro som valuta?". Svarsalternativen var "flera gånger" (22 procent), "någon gång" (30 procent) och "ingen gång" (48 procent).

8) Närmare analyser visar att det framför allt är på den borgerliga sidan – främst bland folkpartiets och moderaternas sympatisörer – som klyftan mellan stad och land växer. Notera dock en intressant avvikelse från det generella centrum-periferimönstret: Bland centerpartiets väljare går stad-landsambandet i motsatt riktning: centerpartiets stadsväljare var mindre positiva till euron (8 procent) än centerpartiets landsbygdsväljare (18 procent)

Tabell 7

Röstning i eurofolkomröstningen 2003 efter tätortsgrad/H-region (procent)

Tätortsgrad (H-region)	röstningsalternativ			Summa procent	Ant. svars-personer
	JA	NEJ	Blankt		
Stockholm/Södertälje A-region	57	40	3	100	393
Malmö/Lund/Trelleborgs A-region	51	47	2	100	115
Göteborgs A-region	47	49	4	100	171
Kommuner med mer än 90 000 inv inom 30 kilometers radie från kommuncentrum	44	53	3	100	719
Kommuner med mer än 27 000 och mindre än 90 000 invånare inom 30 kilometers radie från kommuncentrum samt med mer än 300 000 invånare inom 100 kilometers radie från samma punkt	35	63	2	100	371
Kommuner med mer än 27 000 och mindre än 90 000 invånare inom 30 kilometers radie från kommuncentrum samt med mindre än 300 000 invånare inom 100 kilometers radie från samma punkt	25	73	2	100	106
Kommuner med mindre än 27 000 invånare inom 30 kilometers radie från kommuncentrum	19	81	0	100	122

Det geografiska centrum-periferimönstret känns väl igen från folkomröstningarna om EU-medlemskap i Finland, Sverige och Norge hösten 1994 (Jenssen, Pesonen & Gilljam 1998). En jämförelse mellan storstads- och glesbygdssverige ger oss ytterligare en anmärkningsvärd illustration av skillnaderna mellan olika delar av landet (se tabell 7). Andelen ja-röster växer med tätortsgrad. I Stockholm/Södertälje A-region röstade en klar majoritet ja till euron (57 procent). Knapp ja-majoritet rådde även i Malmö/Lund/Trelleborgs A-region (51 procent). I Göteborgs A-region var andelen ja-röstare 47 procent. Andelen ja-röster sjunker sedan ju längre ut i periferin vi rör oss. I kommuner med mindre än 27 000 invånare röstade bara 19 procent ja i euro-folkomröstningen 2003. Det finns utan tvekan en stark skiljelinje mellan stad och landsbygd i Sverige. Men den visar sitt ansikte tydligast i samband med folkomröstningar.

Jämförelsen mellan 2003 och 1994 visar att de regionala klyftorna mellan landets valkretsar och mellan norr och söder kan ha blivit något mindre, medan klyftorna mellan stad och landsbygd definitivt har blivit större. Urbanisering och europeisk integration utövar ett förändringstryck som kan komma att förstärka den svenska regionala skiljelinjer i framtiden.

iii) *Religiösa skiljelinjer* är kanske inte det första man kommer att tänka på vid en analys av svensk politik. Men faktum är att religiositet och kyrkogång historiskt och alltjämt har relativt starka och stabila samband med partival i Sverige. Bland religiösa aktivt kristna personer i Sverige har det alltid varit en klar borgerlig majoritet. Framför allt kristdemokraterna men även centerpartiet har en klar överrepresentation av religiöst kristna och gudstjänstbesökare bland sina väljare. Bland de trognaste gudstjänstbesökarna är andelen kristdemokratiska väljare närmare 60 procent.⁹

9) För närmare analyser av den religiösa skiljelinjen i svensk politik, se Bjereld & Gilljam 1991; Demker 1998; Hagevi 1994, 2000, 2003.

När det gäller röstning i eurofolkomröstningen 2003 var skillnaderna mellan religiöst aktiva kyrkogångsbesökare och de som sällan går i kyrkan klart större än 1994. Personer som besöker gudstjänst oftare än en gång i månaden röstade ja i lägre utsträckning (37 procent) än personer som aldrig besöker kyrkan (45 procent).¹⁰

Den religiösa skiljelinjen må vara tydligt markerad och – i procentenheter räknat – till synes lika stark som många andra sociala skiljelinjer. Men dess generella betydelse för de aggregerade utfallen av svenska val och folkomröstningar är inte stor. Det beror förstås på att det finns så få aktivt religiösa i Sverige. Andelen som går i kyrkan mer än en gång i månaden är bara omkring 7 procent (FU2003).

iv) *Sektorskiljelinjen* går mellan personer anställda i offentlig och privat sektor. I tidigt 1980-tal trodde många samhällsvetare att sektorskiljelinjen så småningom skulle komma att överflygla den allt mer försvagade klasskiljelinjen i svensk politik (Zetterberg 1985). Förväntningarna kom på skam. Sektorsröstningen ökade visserligen under inledningen av 1980-talet, men dess begränsade förklaringskraft har varit i huvudsak oförändrad därefter (Holmberg & Oscarsson 2004). Tendensen i riksdagsvalen är dock i grundhypotesens riktning, nämligen att offentliganställda i större utsträckning än privatanställda röstar på partier som satsar på och värnar offentliga välfärdssystem. Förklaringen är förstås att offentliganställda antas vara mer beroende av en stor offentlig sektor för sin utkomst.

Huruvida den europeiska integrationen på sikt kommer att innebära en minskning av den offentliga sektorns storlek i Sverige – och i EU-länder som har välfärdssystem som är

10) Den religiösa skiljelinjen i eurofrågan går även mellan olika kyrkor och samfund. Stödet för euron var svalare i frikyrkosverige (30 procent) än bland svenska kyrkans aktivt religiösa (40 procent). Och närgranskar vi ytterligare hittar vi även inom frikyrkosverige spår av olika nivåer av avståndstaganden till eurosamarbetet. Bland pingstkyrkans medlemmar var andelen ja-röstare något lägre (21 procent) än bland missionskyrkans medlemmar (32 procent).

mer generösa än det europeiska genomsnittet – är en fråga som föranleder stor diskussion bland välfärdsforskare, politiker och medborgare. Om analysen om framtida anpassning är rätt är det naturligt att det finns nationella aktörer som ser en sådan utveckling som ett hot medan andra ser det som en möjlighet. I så fall är det heller inte förvånande om anställda i privat och offentlig sektor gör olika analyser av önskvärdheten av fortsatt politisk integration i Europa (Kumlin 2004).

Det finns sedan länge en klar skillnad i EU-inställning mellan offentliganställda och privatanställda i Sverige. Men detta förhållande håller nu på att förändras. Sektorsskillnaden var 12 procentenheter i 1994 års EU-folkomröstning men bara 2 procentenheter i eurofolkomröstningen 2003. Den enkla tvådelningen mellan offentligt och privat anställda har inte något tydligt samband med euoinställning.

Men gör man finare indelningar blir bilden annorlunda. Sektorsskiljelinjen delar nämligen kategorin offentliganställda i två distinkta grupper. Statligt anställda var nämligen klart mer positiva till euron (50 procent) än anställda i kommunal/landstingskommunal sektor (38 procent). Kombinerad med yrkesgruppstillhörighet åstadkommer sektorsskiljelinjen anmärkningsvärda skillnader i röstningsbeteende mellan t.ex. kommunanställda arbetare (27 procent ja) och statligt anställda högre tjänstemän (63 procent ja) – två kategorier av offentliganställda som på goda grunder kan sägas leva i skilda världar när det gäller såväl anställningstrygghet, karriärutsikter, utbildningsnivå och inkomster. När kommunalarbetaren ser ökad ekonomisk och politisk integration i Europa som ett hot ser statstjänstemannen möjligheter.

v) *Könsskiljelinjen* är en av de sociala skiljelinjer som kan vara på väg att växa i betydelse. Könsröstningen – skillnader mellan mäns och kvinnors partival – har ökat under 1990-talet och kulminerade i samband med 1998 års riksdagsval (Holmberg 2000). Trots en tillbakagång 2002 var t.ex. röstandelen för vänsterpartiet och miljöpartiet något större bland kvinnor (17 procent) än bland män (13 procent). Generellt sett handlar det inte om några starka samband. Men då bör man också vara medveten om att könsskillnaden (4 procentenheter) är fem gånger så stor, 22 procentenheter, bland unga förstagsängväljare. Den starkare könsvinstningen är framförallt ett ungdomsfenomen.

Med tanke på att såväl vänsterpartiet som miljöpartiet var nej-partier är de tydliga könsskillnaderna i 2003 års folkomröstning inte särskilt förvånande. Inställningen till EU-medlemskap och fortsatt europeisk integration har under lång tid varit mer positiv bland män än bland kvinnor. Könsgapet på mellan 10 och 15 procentenheter är en följetong (Oskarson 1996; Holmberg m fl 2001). I 1994 års folkom-

röstning var skillnaden i andelen ja-röster 13 procentenheter. Motsvarande *gender gap* för folkomröstningen 2003 är lika stort, 12 procentenheter: 50 procent av männen röstade ja till euro men bara 28 procent av kvinnorna. Det rådde olika majoritetsförhållanden i eurofrågan bland män och kvinnor, precis som nio år tidigare. Den här gången stod Sveriges kvinnor dock på den vinnande sidan.

vi) *Ålderskiljelinjen* förtjänar att särskilt nämnas i sammanhanget. Från mitten av 1990-talet har vänstervinden bland svenska ungdomar resulterat i att miljöpartiet och vänsterpartiet har varit överrepresenterade i denna grupp. En tredjedel av förstagsängväljarna och var fjärde 22–30-åring röstade exempelvis på mp eller v i 2002 års riksdagsval. EU-frågan har under 1990-talet varit en viktig delförklaring till dessa partiets framgångar. Sveriges ungdomar har varit svårflirtade när det gäller att acceptera såväl EU-medlemskap som alla förslag som innebär ökad europeisk integration. I 2003 års folkomröstning var stödet för euron bara 36 procent bland 18–22-åringarna. Och det fanns inte någon majoritet för ett euromedlemskap i någon åldersgrupp.

Sambandet mellan ålder och EU-inställning har förändrats sedan 1994. Då ökade entusiasmen för EU-medlemskap med ökad ålder. Så enkelt är det inte längre. De största förändringarna mellan 1994 och 2003 har avgjort ägt rum bland äldre medborgare. I själva verket har det ägt rum en total omkastning av majoritetsförhållandena. Medan andelen ja-röstare bland unga 23–30-åringar var oförändrad mellan folkomröstningarna 1994 och 2003 (46 procent) har nej-vindarna blåst hårdast bland de äldre, och särskilt bland äldre män. I den äldsta åldersgruppen 71–85 år minskade andelen ja-röster från 61 till 35 procent (–26 procentenheter) och bland ålderspensionärer från 61 till 39 procent (–22 procentenheter). Bland äldre män över sjuttio år var nej-vinden ännu större (–31 procentenheter). Endast var fjärde sjuttioårig man röstade ja till euron.

Omsvängningen måste betraktas som dramatisk. Gruppen 60+ röstade in Sverige i EU 1994. Samma sociala kategori valde nio år senare att hålla Sverige utanför eurosamarbetet. Detta trots att det är bland äldre som stödet för själva *medlemskapet* har varit som mest stabilt. De äldsta väljarna representerar därför bättre än någon annan grupp inställningen ”Hit men inte längre”: Ja till EU, men nej till euron.

I tabell 8 ger vi en sammanfattning av de bivariata sambanden mellan socio-ekonomisk grupptillhörighet och röstning i eurofolkomröstningen. I tabellen återfinns även variationsbredden – skillnaden mellan den mest och minst ja-röstande gruppen i varje kategori. För att möjliggöra systematiska jämförelser med 1994 har vi reproducerat Mikael

Gilljams (1996) analys. Därigenom uppnås jämförelser av variationsbredd och samband (tau-b/tau-c) mellan de båda folkomröstningarna om EU 1994 och euron 2003.

Huvudresultatet är att sambandet mellan socioekonomisk grupptillhörighet och euronröstning på det hela taget är mycket likt det som rådde i samband med EU-medlemskapsomröstningen 1994 (se tabell 8). I de flesta grupper har andelen ja-röstare minskat ungefär lika mycket som genomsnittet. De trender vi ser är något minskade klassamband, med undantag av indikatorerna utbildning, språkkunskaper och beresenheter. Klyftorna mellan stad och land har vuxit, liksom den religiösa skiljelinjens betydelse. Sambanden mellan sektorstillhörighet och röstning har förändrats i så motto att sektorsskiljelinjen numera går inom gruppen offentliganställda, mellan statligt och kommunalt anställda. Könssambandet kvarstår oförändrat mellan 1994 och 2003. Ålderssambandet har förändrats från ett monotont till ett kurvlinjärt samband eftersom de äldre väljarna var mycket mer negativa till euron än vad de var till EU-medlemskap.

Centrum mot periferi

Så långt den bivariata analysen. Eftersom många sociala skiljelinjer överlappar varandra är det svårt att fastställa deras relativa betydelse utan en mer elaborerad multivariat analys. Sambandet mellan sektorstillhörighet och röstning i eurofolk-

omröstningen kan ju t.ex. i viss utsträckning förklaras av att könssammansättningen ser olika ut bland privatanställda och offentliganställda. Och även om skillnader i röstning mellan grupper kan vara stora (t.ex. mellan flitiga frikyrkobesökare och profana grupper) är det inte säkert att dess betydelse är särskilt stor eftersom en del grupper är små. Dessutom vill vi kunna utvärdera hur stor den samlade prediktionskraften är för vår socio-ekonomiska gruppmodell. En multivariat analys kan ge svaren.

Låt oss först illustrera att man med hjälp av relativt lite information om en medborgares sociala förhållanden snabbt skaffar sig rätt goda möjligheter att predicera röstningsbeteende i folkomröstningen.¹¹ Det finns förstås många sätt att genomföra en mer sammanfattande analys av den sociala strukturens påverkan på röstningsbeteende i folkomröstningen. Ett för väljarbeteendeforskningen klassiskt sätt att gå till väga är att bygga ett enkelt index för socio-ekonomisk status (Lazarsfeld 1944). Även om det finns många teoretiska och metodologiska invändningar mot ett sådant tillvägagångssätt kan SES-index rätt väl illustrera den starka förklaringskraften hos några få indikatorer. Indexet är så konstruerat att man ger varje väljare en poäng för var och en av följande sex egenskaper: 1) man, 2) medelklass, 3) hög utbildning 4) hög inkomst (>300 000), 5) boende i Svealand eller

Tabell 8

Samband mellan grupptillhörighet och röstning i folkomröstningen om EU-medlemskap 1994 och 2003 (procent ja-röster, variationsbredd och tau-b/tau-c)

grupptillhörighet	2003		1994		2003		skillnad 94-03	1994	2003	skillnad 94-03
	Grupp med lägst procentandel ja-röster	procent	Grupp med högst procentandel ja-röster	procent	variationsbredd	variationsbredd		Tau-b/tau-c	Tau-b/tau-c	
Yrke, 8 kategorier	Industriarbetare	30	Högre tjänstemän	66	39	36	-3	.29	.28	-.01
Klass, 2 kategorier	Arbetare	30	Medelklass	53	24	23	-1	.22	.20	-.02
Förvärvsställning, 6 kategorier	Arbetslös	32	Förvärvsarbetande	47	17	15	-2	.10	.08	-.02
Yrkessektor, 6 kategorier	Jordbruk ^{c)}	38	Förvaltning	53	21	15	-6	.14	.09	-.05
Utlandsbesök, 3 kategorier	Inga/12 mån	32	Flera gånger/12 mån	62	27	30	+3	.24	.27	+0.03
Utbildning, 4 kategorier	Folkskola/grundskola	30	Universitet	56	21	26	+5	.18	.22	+0.04
Språkkunskaper, 3 kategorier	Dåliga	30	Goda	53	19	23	+4	.16	.18	+0.02
Anställningssektor, 3 kategorier	Kommunal	38	Statlig ^{a)}	50	16	12	-4	.13	.08	-.05
Offentlig/privat sektor, 2 kategorier	Offentlig	44	Privat	46	12	2	-10	.11	.03	-.08
Region, 7 kategorier	Norrland	22	Stockholm ^{b)}	59	30	37	+7	.23	.24	+0.01
Bostadsort, 4 kategorier	Ren landsbygd	30	Sthlm/Gbg/Malmö	57	23	27	+4	.14	.18	+0.04
Religion	Icke kyrkobesökare	37	> 1 gång per månad	45	1	8	+7	-	.05	-
Kön, 2 kategorier	Kvinna	38	Man	50	13	12	-1	.12	.11	-.01
Ålder, 7 kategorier	71-85 år ^{d)}	35	31-40 år ^{e)}	47	15	12	-3	.10	.07	-.03

Kommentar: Analysidén och de flesta uppgifter från 1994 är hämtade från Gilljam (1996). Variationsbredden visar skillnaden i procentenheter mellan gruppen med läst och högst andel ja-röster. Vid sambandsberäkningen har grupperna ordnats från lägst till högst andel ja-röster, en operation som maximerar möjligheterna till starka samband. Sambandsmåttet tau-b/tau-c kan variera mellan -1 (perfekt negativt samband) och +1 (perfekt positivt samband). Detaljer om övriga kategoriindelningar återfinns i tabellbilagan. a) ytterkategorin 1994 var 'Privatanställda'. b) ytterkategorin 1994 var 'Sydsverige'. c) ytterkategorin 1994 var 'reproduktion'. d) ytterkategorin 1994 var 18-30 år. e) ytterkategorin 1994 var 61-80 år.

11) Tack till Maria Oskarson för inspiration till att använda SES-index för att illustrera sociala skiljelinjer i 2003 års folkomröstning.

Götaland och 6) boende i större stad eller storstad.

Vårt SES-index reflekterar, om än grovt, inte bara olika grader av social utsatthet eller skillnader i socio-ekonomisk status. Det är samtidigt, enligt vår uppfattning, en väl fungerande operationell indikator på människors placering längs en centrum-periferidimension – en för samhällsvetare välbekant konfliktlinje som ursprungligen formulerades med en vidare betydelse än vad som normalt används (Galtung 1964; Hellevik et al 1975; Ringdal & Valen 1998). Skiljelinjen mellan det sociala centrum och dess periferi innefattar inte bara geografiska avstånd. Skiljelinjen gäller snarare ett socialt avstånd från ekonomiska resurser, makt, inflytande och insyn – sociala statusmarkörer som har en högre koncentration i centrum än i periferin. Centrala sociala positioner skänker innehavaren social status, inflytande och politisk självtillit och fostrar en annan uppsättning av värderingar och verklighetsuppfattningar än de som finns i den sociala periferin. Intressant nog har denna sociala skiljelinje framför allt visat sig ha stark förklaringskraft just på medborgares åsikter i utrikespolitiska frågor, en kategori vartill eurofrågan måste räknas.

I figur 5 redovisas andelen ja-röster och nej-röster för personer med olika poäng på vårt sjugradiga SES-index (0–6). Resultaten visar dramatiska skillnader i röstningsbeteende mellan centrum och periferi. Gör vi den sociala resan från den sociala periferin till det sociala centrum ökar andelen observerade ja-röster monotont från 3 till 86 procent samtidigt som andelen nej-röster minskar monotont från 94 till 13 procent.

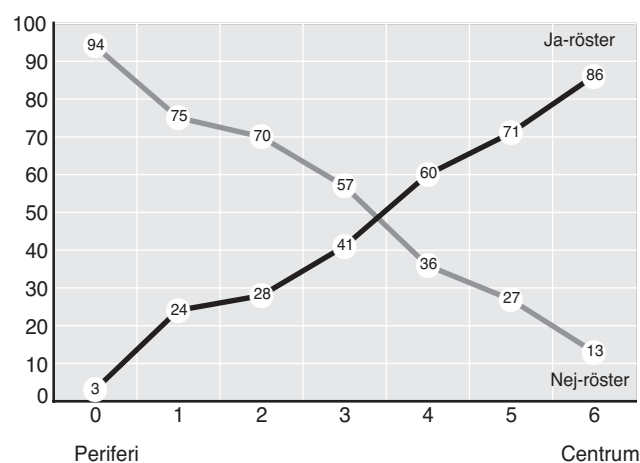
Även om analysen är illustrativ finns flera metodologiska problem med ett additivt index som förutsätter att alla indikatorer på social position väger lika tungt för människors beslut att rösta i folkomröstningen. Risken är att viktiga nyanser går förlorade. De enskilda komponenternas självständiga effekter på röstning behöver fastställas med hjälp av multivariat regressionsanalys.

I tabell 9 redovisas de multivariata logistiska effekterna av att tillhöra olika sociala kategorier på sannolikheten att rösta ja i 2003 års eurofolkomröstning. Vi har inte funnit några goda argument för att mer exakt reda ut de inbördes kausala förhållandena mellan de olika sociala indikatorerna i det här sammanhanget. Vi betraktar variablerna i analysen som indikatorer för de skiljelinjer vi diskuterat tidigare. Huvudmålet med analysen är att undersöka vilken eller vilka av skiljelinjerna som står starka och vilka som möjligen försvagas när vi kontrollerar dem för varandra.

Analyserna visar att det är indikatorerna för klass och region som generellt sett hade störst effekter på röstningsbeteendet i eurofolkomröstningen 2003. Vi noterar mycket klara och stora effekter av yrkesgruppsstillhörighet, utbildning,

Figur 5

Andel ja-röster och nej-röster i folkomröstningen efter socio-ekonomiskt centrum-periferiindex (procent)

Kommentar: Centrum-Periferiindex är ett enkelt additivt index som byggs med hjälp av sex dikotomiserade variabler: kön (kvinna/man), klasstillhörighet (arbetare/medelklass), utbildning (låg+medel/ hög utbildning), inkomst (0-300 000/>300 000), region (Norrland/Götaland+Svealand) och stad-land (ren landsbygd+mindre tätort/större stad+storstad). En perifer person (indexpoäng 0) har följande egenskaper: kvinna, arbetarklass, låg/medel utbildning, låg inkomst, norrländ, ren landsbygd/mindre tätort. En person i samhällets centrum (indexpoäng 6) har följande egenskaper: man, medelklass, hög utbildning, hög inkomst, bor i en stad eller storstad i Götaland eller Svealand.

inkomst och språkkunskaper. De stora regionala klyftorna gör sig påmindra genom starka effekter av våra regionvariabler och landsbygd-staduppdelning. Effekterna av kön kvarstår i den multivariata analysen. Effekterna av den religiösa skiljelinjen, sektorsskiljelinjen och generationsskiljelinjen har förväntade tecken men är alltför små för att vara statistiskt signifikanta.

Även om prediktionskraften i regressionssekvationen i tabell 9 inte är särskilt märkvärdig (Pseudo $R^2=,11$) kan vi ändå använda den för att illustrera i vilka grupper den förväntade andelen ja-röstare är som högst respektive lägst. Enligt modellen i tabell 9 är sannolikheten att rösta ja större än 80 procent ($p=,82$) bland manliga, högutbildade, statligt anställda språkkunniga högre tjänstemän boende i Stockholm. Mycket låga sannolikheter att rösta ja erhålls för gruppen lågutbildade kvinnliga offentligtanställda arbetare boende på den norrländska landsbygden ($p=,03$). En statligt anställd tjänsteman från Täby och en kommunalanställd undersköterska i Sorsele gör rakt motsatt analys av eurovalutan.

Hur stark förklaringskraft har de olika skiljelinjerna i vår modell? För att besvara den frågan har vi valt att först skapa sammanfattande variabler för de olika skiljelinjerna. Därefter har vi låtit skiljelinjerna gå en match mot varandra. I tabell 10 redovisas resultatet av ett stort antal regressionsanalyser som visar dels de bivariata effekterna av skiljelinjerna, dels de multivariata direkteffekterna av inte mindre än tio olika kombinationer av skiljelinjer.

Tabell 9

Multivariat analys av olika sociala skiljelinjers betydelse för sannolikheten att rösta ja i 2003 års eurofolkomröstning (logistiska effekter, pseudo R2)

Skiljelinje	Indikator/Egenskap	Multivariat effekt (b)	Std fel
Klass	Lägre tjänsteman	.41	.14 ***
	Mellan tjänsteman	.45	.11 ***
	Högre tjänsteman	.85	.14 ***
	Företagare	.79	.17 ***
	Jordbrukare	.86	.33 ***
	Studerande	.28	.17
	Inkomst (5 kat. 0-1)	.20	.04 ***
	Utbildningsnivå (4 kat. 0-1)	.57	.19 ***
	Språkkunskapsindex (9 kat. 0-1)	.60	.23 ***
Region	Sydsverige	1.52	.17 ***
	Stockholm	1.23	.16 ***
	Västsverige	.97	.16 ***
	Östra mellansverige	1.14	.16 ***
	Sydostsverige	.93	.17 ***
	Västra mellansverige	.87	.17 ***
	Landsbygd-Stad (4 kat. 0-1)	.89	.17 ***
Religion	1=Flitig kyrkobesökare	-.21	.26
Sektor	Privat sektor	.09	.09
	Statlig sektor	.13	.13
Kön	1=Kvinna	-.42	.08 ***
Generation	18-22 år	.49	.27 *
	23-30 år	.18	.18
	31-40 år	.05	.16
	41-50 år	-.06	.16
	51-60 år	-.03	.16
	61-70 år	.14	.16
Intercept (konstant)		-2.97	.24 ***
	Antal svars personer	3 499	
	Pseudo R2 (Nagelkerke)	.11	
	-2L	-2151.1772	

Kommentar: Analysen är genomförd på en datamängd där valundersökning 2002 och folkomröstningsundersökning 2003 slagits samman för att öka säkerheten i skattingarna. Uppgifter om röstning är hämtade från enkäten som efter 2003 års folkomröstning skickades ut till båda urvalen. Den beroende variabeln är röstning (0=nej, 1=ja). Huvudparten av variablerna i analysen är binära dummy-variabler (0/1), utom de ordinala variablerna landsbygd-stad (4 kategorier), inkomst (5 kategorier), utbildningsnivå (4 kategorier), språkkunskaper (9 kategorier) som har flera kategorier men som ändå är kodade mellan 0 och 1. Effekterna av dummyvariabler visar den genomsnittliga avvikelser från referensgruppen under kontroll för övriga variabler i analysen. Yrkesvariabeln har kategorin industriarbetare/övriga arbetare som referenspunkt, den regionala skiljelinjen har Norrland som referensgrupp, sektorsskiljelinjen har kommunal/landstingskommunal sektor som referensgrupp och generationsskiljelinjen har personer över 70 år som referensgrupp.

Resultaten bekräftar att det är klasskiljelinjen och den regionala skiljelinjen som har störst effekt på sannolikheten att rösta ja till euron. Att förflytta sig från den klassmässigt lägsta till den klassmässigt högsta positionen förändrar sannolikheten att rösta ja med i genomsnitt 56 procentenheter (se tabell 10). En motsvarande förflyttning längs den regionala skiljelinjen – från norrland och landsbygden till sydligare breddgrader och storstäderna – ökar sannolikheten att rösta ja med 44 procentenheter. Storleken på de förändrade sannolikheter förändras mycket litet när vi kontrollerar för de fyra andra skiljelinjerna som ingår i modellen.

Trots bivariata samband med euroröstning försvinner effekterna av sektor och generation helt i våra utökade modeller. I båda fallen är det vår starka klasskiljelinje som är bov i dramat. Sektorsskiljelinjens förklaringskraft minskar inte om vi bara kontrollerar för könsskiljelinjen (modell 6) men däremot om vi kontrollerar för klass (modell 9). Yrkesposition, inkomst och utbildning tycks alltså vara den bakomliggande förklaringen till att vi fann ursprungssamband mellan sektor och euroröstning: kommunalt anställda har helt enkelt lägre utbildning, mindre betalt och kan färre språk än statligt anställda.

Den bivariata effekten av generationsskiljelinjen (+20) – som reflekterar variationer mellan olika generationers röstning i eurofolkomröstningen – försvinner redan vid en kontroll för klasskiljelinjen (modell 5). Det finns alltså ingenting i de generationsskillnaderna som inte kan förklaras av det faktum att personer från olika ålderskategorier har olika klasspositioner i samhället (inkomst, utbildning, yrke).

Religionsskiljelinjen var bivariat en av de svagaste förklaringarna till euroröstning. Kontrollerat för andra faktorer tenderar religionsskiljelinjen att försvagas ytterligare. Allt annat lika tycks flitiga kyrkobesökare inte ha röstat annorlunda än personer som aldrig går i kyrkan.

Könsskiljelinjen kvarstår oförändrad genom hela modellbyggandet. Det finns något som skiljer män och kvinnor åt i deras bedömningar av eurosamarbetet som inte har att göra med att många kvinnor har lägre löner eller jobbar i kommunal sektor. Könsgapet på omkring tio procentenheter återfinns i alla klasspositioner, i alla åldersgrupper och i alla delar av landet.

Gapen växer?

I allt väsentligt ser sambanden mellan social struktur och generell inställning till EU likadan ut idag som i samband med 1994 års folkomröstning om EU-medlemskap. Strukturellt råder påfallande stora likheter med alla de tidigare folkomröstningar i Norge, Finland och Sverige som handlar om

Tabell 10

Multivariat analys av olika sociala skiljelinjers betydelse för sannolikheten att rösta ja i 2003 års eurofolkomröstning (förändringar av predicerade sannolikheter, pseudo R2)

Skiljelinje (min–max)	Bivariat	modell									
	effekt	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Klass (.17–.80)	+56***	+54***	+58***	+57***	+55***	+56***	–	+52***	–	+52***	+52***
Region (.17–.65)	+44***	+36***	–	–	–	–	–	+36***	+46***	+40***	+40***
Religion (0/1)	–8**	–	–8**	–	–	–	–	–7**	–	–	–6*
Sektor (.41–.51)	+10***	–	–	+6***	–	–	+7***	–	+6***	+2	+3
Kön (0/1)	+12**	–	–	–	+8***	–	+10***	–	+12***	+11***	+10***
Generation (.31–.51)	+20***	–	–	–	–	0	–	–	–	–	0
Antal svarspersoner		3 499	3 500	3 503	3 503	3 503	4 071	3 496	3 516	3 499	3 496
Pseudo R2		.09	.07	.07	.07	.07	.01	.10	.06	.10	.10
LR Chi-2		455.71	323.39	325.55	342.66	318.20	62.95	459.19	281.20	492.14	494.26

Kommentar: Resultaten bygger på en lång serie av bivariata och multivariata logistiska regressionsanalyser (Stata-proceduren Probit). Siffrorna i tabellen är förändringar av predicerade sannolikheter att rösta ja i folkomröstningen när alla de andra variablerna i modellen antar sina medelvärden. Indikatorerna för klass, region, sektor och ålder representerar predicerade värden (Y-tak) för sannolikheten att rösta ja (0-1), hämtade från separata regressionsanalyser där indikatorerna för respektive skiljelinje ingår (jfr tabell 9). Indikatorerna för religionsskiljelinjen och könsskiljelinjen är dikotoma (0/1) ***=>.01; **=>.05; *=>.10.

den europeiska unionen (Jenssen, Pesonen & Gilljam 1998). Den generella bilden utsträcker sig även till andra folkomröstningar som inte har handlat om EU. Även i kärnkrafts-omröstningen 1980 samlade avvecklingsalternativet (linje 3) flest anhängare i samma sociala grupper som 2003 röstade nej till att införa euron (Holmberg & Asp 1984). Motståndet mot såväl kärnkraft som euron var starkare på landsbygden än i staden, starkare i norr än i söder, starkare bland lågutbildade, arbetare och yngre än bland högutbildade, tjänstemän och äldre.

Men det finns svaga tecken på att den politisk-sociologiska modellens strukturerande kraft på röstningsbeteende i folkomröstningar – åtminstone de som handlar om EU – är stadd i förändring. Det handlar inte så mycket om växande klyftor utan mer om förändrade mönster. Klassskiljelinjens betydelse för röstningsbeteendet i eurofolkomröstningen 2003 var ungefär lika starkt som 1994. Marginella förändringar har ägt rum också när det gäller könsskiljelinjens effekt. Men klyftorna mellan stad och land har vuxit samtidigt som skillnaderna mellan olika regioner i Sverige har varit stabilt eller minskar. Och gapet mellan offentlig- och privatanställda har slutits och istället har ett nytt gap öppnats inom kategorin offentliganställda – mellan statligt och kommunalt anställda. Ålderssambandet från 1994 har även det förändrats. Då växte EU-kärlek med ökad ålder. 2003 är det de yngsta och de äldsta väljarna som är mest kritiska till fortsatt europeisk integration.

Vår multivariata analys visade att det är klass-, region- och könsskiljelinjerna som är de tre mest kraftfulla och utslagsgivande att använda för de som vill specificera en politisk-sociologisk förklaringsmodell för röstningsbeteende. Med dessa

tre skiljelinjer kommer man långt om man vill beskriva och förklara röstning i samband med folkomröstningen 2003.

Ännu inte marginaliserade partier

Folkomröstningar och politiska partier är inga såta vänner. Folkomröstningar är den direkta demokratins viktigaste redskap. Torgmötet - som i den idylliserade bilden av det antika Aten - skulle vara den direkta demokratins centrala forum om det hade varit praktiskt möjligt (Manin 1997). Men nu är det inte det, inte ens i mindre och medelstora kommuner. Folkomröstningar blir i praktiken den direkta demokratins huvudinstrument. Och de har kommit att användas allt oftare. Under de senaste tio-femton åren har lokala och nationella folkomröstningar blivit klart mer förekommande både i Europa och i Amerika. Att vi i Sverige under den senaste tioårsperioden haft två nationella och ett sextiotal kommunala folkomröstningar är alltså inget specifikt svenskt fenomen. Vi ingår i en internationell trend där folkomröstningar och andra direktdemokratiska inslag är på frammarsch.

På lång sikt och om folkomröstningstrenden håller i sig kommer partiernas roll att försvagas i demokratin. Partierna är den representativa demokratins viktigaste redskap. De skall förmedla och bilda opinion och de skall kunna ta ansvar för beslutsfattande. Det är partiernas tre mest centrala uppgifter. Folkomröstningsinstitutet inkräktar på två av dem – opinionsförmedlingen och ansvarsbärandet. Folkomröstningar liksom partival registrerar och förmedlar folkliga opinioner, men folkomröstningar – kan det argumenteras – gör det bättre. Beslutande folkomröstningar i olika frågor kan alltså i bästa fall förbättra åsiktsöverensstämelsen mellan elit och massa i samhället. Och åsiktsöverensstämmelse är inte alltid partiernas bästa gren, väl illustrerat av just EMU-frågan (Holmberg 2004, Brothén 2004).

Folkomröstningar kan dock inte vara ansvarsbärande som partierna. Folkomröstningar i många frågor gör det svårt för partierna att ta ett långsiktigt ansvar för politiken. Så om fler folkomröstningar möjligen kan vara bra för åsiktsöverensstämelsen är de mindre bra när det gäller ansvarsfrågan.

Partiernas tredje huvuduppgift – att bilda opinion – hotas däremot inte av fler folkomröstningar. Tvärtom kan det vara positivt för partierna att få ytterligare ett forum att kunna utnyttja för opinionsbildning. Tanken att partierna drar sig tillbaka när det blir folkomröstning för att låta folket bestämma fritt och opåverkat är romantisk – men felaktig. Partierna har hittills inte avhållit sig från att engagera sig när det blir dags för folkomröstning. Eller mer försiktigt uttryckt – partierna har oftast engagerat sig. Partiaktiviteten i lokala folkomröstningar har inte alltid varit på topp och detsamma gäller väl

också rusdrycksomröstningen 1922 och högertrafikomröstningen 1955.

Normativt är det dock ingen tvekan om att partierna bör engagera sig och söka bilda opinion även i folkomröstningar. Om omröstningarna gäller viktiga samhällsfrågor – och folkomröstningar skall bara hållas om viktiga frågor, inte om oviktiga – bör partierna ta en aktiv del som en av flera opinionsbildare. Det är partiernas uppgift i en representativ demokrati. Partierna skall inte abdikera från rollen som visionsgivare och åsiktsbildare även om inslaget av folkomröstningar ökar inom ramen för den representativa demokratin.

Analysen i det här avsnittet gäller hur partierna lyckades klara av 2003 års folkomröstning på väljarplanet. Huvudfrågan gäller åsiktsbildningen. I vilken utsträckning klarade partierna av att bilda opinion och mobilisera sina egna sympatisörer i euro-omröstningen? I några av folkomröstningarna under 1900-talet, som den om ATP 1957, kärnkraften 1980 och EU-medlemskapet 1994 lyckades partierna framgångsrikt förvandla folkomröstningarna till partival; främst 1957 men också 1980 röstade de allra flesta väljare som sina partier (Särilvik 1959, Holmberg och Asp 1984, Gilljam och Holmberg med flera 1996). Partierna fungerade väl som opinionsbildare och avvärjde därmed en del av det hot som en folkomröstning potentiellt innebär för alla politiska partier.

Detaljanalyser av opinionsförändringarna 1980 och 1994 visar klart att fler väljare betedde sig i enlighet med en *parti-åsiktsmodell*, där människor byter åsikter för att närma sig sina partier, än i enlighet med en *åsiktsröstningsmodell*, där människor istället byter parti för att bättre passa åsikterna. Båda processerna leder till ett samband mellan partitillhörighet och åsikt. Men i det första fallet åstadkoms kopplingen av åsiktsbyten, i det andra fallet av partibyten. Åsiktsbyten är vad partierna eftersträvar. Då har partierna läget under kontroll. Partibyten däremot verkar destabiliserande. Folkomröstningar som leder till en stor väljarrörlighet mellan partierna väcker oro. Då har partierna inte kontroll.

Att rösta på partilinjén

Misstanken är att partierna lyckades sämre med att få väljarna att följa partilinjén 2003 än i folkomröstningarna under 1900-talet. Trenden har varit nedåtgående i de senaste omröstningarna, från 85 procent som stödde sitt partis linje 1957, över 74 procent 1980 till 67 procent 1994. Politikerförtroendet har minskat långsiktigt, även om det gått upp något under

senare år (Holmberg och Weibull 2004). Väljare identifierar sig också i allt mindre utsträckning med partierna. Partiidentifikationen har minskat mycket drastiskt i Sverige under de senaste femtio åren (Holmberg och Oscarsson 2004). Och opinionsbildning blir tuffare om kunden/väljaren upplever ett längre affektionsavstånd till varumärket/partiet. En annan effekt av de ökade avstånden är många fler partibyten. Om man känner mindre närhet är det lättare att byta. Förutsättningarna för framgångsrika partikampanjer är klart sämre idag än för 20–30 år sedan, för att inte tala om för 50 år sedan.

Redovisningen i tabellerna 11 och 12 visar hur kopplingen mellan partitillhörighet och euroval såg ut i folkomröstningen 2003. Den första tabellen visar sambandet med väljarnas partival i riksdagsvalet 2002, den andra sambandet med partisympatierna vid tiden för folkomröstningen.

Fem partier fick klara majoriteter av sina väljare/sympatisörer att stödja partilinjen i folkomröstningen. De

partierna var de tre nej-partierna v, mp och c, och fp och m – de två ja-partierna med den tydligaste euro-positiva profilen. Centerpartiet är en nykomling i gänget. I EU-omröstningen 1994 när partiet var för ett EU-medlemskap tillhörde inte c de partier som fick med sig en majoritet av de egna sympatisörerna att rösta på partilinjen. Då röstade tvärtom en majoritet centerpartister nej och mot partilinjen – om än knappt. Vänsterpartiet, miljöpartiet, folkpartiet och moderaterna lyckades däremot 1994, precis som 2003, få med sig klara majoriteter av sina sympatisörer att stödja partiets linje.

Övriga två partier misslyckades med att rekrytera en majoritet av sina sympatisörer att stödja partiets åsikt. En knapp majoritet av socialdemokraternas och kristdemokraternas väljare/sympatisörer röstade nej 2003 och därmed mot partilinjen. Läget var nästan lika illa 1994 då s- och kd-väljare var splittrade mittitu, precis som 2003, men då lyckades både s och kd uppvisa ett nätt majoritetsstöd för partilinjen i någon av de båda mätningarna – när det gäller sympatisörer för s och när det gäller väljare för kd. I folkomröstningen 2003 hade s och kd majoriteten emot sig oavsett hur vi mäter.¹

Socialdemokraternas och kristdemokraternas misslyckande 2003 är alltså inte en engångsföreteelse. Men historiskt sett är det mycket ovanligt att svenska partier inte får med sig en majoritet av sina sympatisörer i folkomröstningar. Det har bara hänt för fyra partier vid sammanlagt fem tillfällen av totalt tjugofem mättillfällen. Resultaten i tabell 13 visar att socialdemokraterna inte fick en majoritet av sina sympatisörer att rösta på partiåsikten 2003. Kristdemokraterna fick inte med sig de flesta sympatisörer varken 1994 eller 2003. Folkpartiet lyckades endast få 45 procent av sina sympatisörer att rösta på partiets linje 2 i kärnkraftsomröstningen 1980. Och, som redan nämnts, cen-

1) Analysen gäller bland röstande 2003. Partierna förlorade något olika mycket till soffan 2003. Centerpartiet tappade minst; endast 8-9 procent av centerns väljare/sympatisörer röstade inte i folkomröstningen. Störst demobiliseringsförluster bland sympatisörer som inte gick och röstade, gjorde s (16 procent), kd (16 procent) och m (15 procent).

Tabell 11

Partival i riksdagsvalet 2002 och röstning i folkomröstningen om euron 2003 (procent)

partival 2002	röstning i folkomröstningen			summa procent	antal personer	andel icke-röstare
	ja	nej	blankt			
v	14	84	2	100	161	15
mp	27	72	1	100	120	10
c	33	63	4	100	118	8
s	42	56	2	100	740	10
kd	43	56	1	100	181	11
fp	63	36	1	100	319	8
m	73	25	2	100	251	14
övriga partier	31	69	0	100	26	7
blankt	30	55	15	100	33	17
icke-röstare	38	60	2	100	169	54

Kommentar: Resultaten kommer från valårspanelen 2002-2003 där uppgifterna om partivalet samlades in i samband med riksdagsvalet 2002 och uppgifterna om euro-omröstningen i en enkätstudie efter folkomröstningen. Andelen icke-röstare har vägts upp med hänsyn tagen till att de är underrepresenterade bland svarsper-sonerna. Valdeltagande 2002 och 2003 har kontrollerats mot röstlängden.

Tabell 12

Partisympati och röstning i Euro-omröstningen 2003 (procent)

partisympati vid tiden för folkomröstningen	röstning i folkomröstningen			summa procent	antal personer	andel icke-röstare
	ja	nej	blankt			
v	7	91	2	100	336	13
mp	15	82	3	100	229	14
c	16	81	3	100	295	9
s	47	51	2	100	1 362	16
kd	46	53	1	100	232	16
fp	70	28	2	100	432	10
m	76	22	2	100	557	15
övriga partier	26	79	0	100	33	31
ingen partisympati	34	63	3	100	694	28

Kommentar: Analysen omfattar samtliga personer som intervjuades i folkomröstningsundersökningen 2003 eller deltog i valårspanelen 2002-2003. Uppgifterna om partisympati har samlats in efter folkomröstningen samtidigt som uppgifterna om euro-röstningen samlades in. Andelen icke-röstare har justerats upp något. Valdeltagandet 2003 har kontrollerats mot röstlängden.

Tabell 13

Andel väljare som röstade på sitt eget partis linje i folkomröstningarna 1957, 1980, 1994 och 2003 (procent)

parti	1957	1980	1994	2003
v	100	90	89	91
mp	–	–	87	82
c	86	90	43	81
s	88	74	52	47
kd	–	77	44	47
fp	63	45	80	70
m	93	67	86	76
samtliga m partisympati	85	74	67	64

Kommentar: Resultaten har hämtats från Bo Särilviks bok *Opinionsbildningen vid folkomröstningen 1957* (SOU1959:10), från Sören Holmbergs och Kent Asps bok *Kampen om kärnkraften* (1984:381) och från Mikael Gilljams och Sören Holmbergs m fl bok *Ett knappt ja till EU* (1996:229) och från tabell 10.

terpartiet fick inte med sig majoriteten av sina sympatisörer att rösta ja 1994. I övriga tjugo mätningar har partierna mycket väl lyckats rekrytera majoritetsstöd för det egna partiets ståndpunkt, oftast klara majoriteter dessutom på 80-90 procentnivån.

Men misstanken att dagens partier inte är lika duktiga som gårdagens på att få sina sympatisörer att rösta partimässigt stämmer. Euro-omröstningen 2003 blev mindre av ett partival än folkomröstningarna under 1900-talet. Nedgången jämfört med 1994 är dock inte dramatisk och fortfarande röstar en klar majoritet av partiernas sympatisörer som sina partier. De politiska partierna är kanske bättre än sitt rykte. Trots allt lite imponerande 64 procent av väljarna röstade partimässigt korrekt 2003. Motsvarande andel var 67 procent 1994 och 74 respektive 85 procent 1980 och 1957. Trenden fortsätter nedåt, men något ras är det inte.

Valspurten

I folkomröstningarna 1980 och 1994 stärktes kopplingen mellan parti och åsikt under valspurten. Partierna var framgångsrika som opinionsbildare när det verkligen gällde under valrörelsernas slutskede. Också 2003 stärktes sambandet mellan parti och åsikt under valspurten men inte lika mycket som 1980 och 1994. Och inte tillräckligt mycket för att återställa den försvagning av sambandet som inträffade under valåret 2003 innan valrörelsen började. Resultaten i tabell 14 visar andelen partisympatisörer som hyste euro-åsikter i enlighet med sitt eget parti vid tre olika tillfällen – vid tiden för riksdagsvalet 2002, före folkomröstningen i augusti/september 2003 och omedelbart efter folkomröstningen.

Den genomsnittliga andelen partisympatisörer som tyckte som sina partier i euro-frågan var 66 procent vid riksdagsvalet 2003. Fram till starten på valspurten 2003 sjönk den siffran till 60 procent för att sedan öka till 63 procent under valrörel-

Tabell 14

Andel väljare som stödde sitt eget partis euro-linje vid olika tidpunkter under folkomröstningskampanjen 2002–2003 (procent).

parti	vid tiden för riksdagsvalet 2002	före folkomröstningen i aug/sept 2003	efter folkomröstningen i sept/okt 2003
v	79	80	90
mp	74	80	81
c	49	63	81
s	53	43	47
kd	57	48	48
fp	81	72	65
m	90	80	75
Samtliga med partisympati	66	60	63

Kommentar: Resultaten kommer från Valundersökning 2002 och från folkomröstningsundersökningens förvals- respektive eftervalsdel och från enkäten med förvalsurvalet efter folkomröstningen. Resultaten utgör en kombination av resultaten från eftervalsintervjuerna och från eftervalsenkäten.

sen. Spurteffekten blev blygsam men dock positiv (från 60 till 63 procent, +3 procentenheter). Motsvarande spurteffekt var +5 i kärnkraftsomröstningen 1980 och +6 i EU-omröstningen 1994.

Huvudorsaken till att sambandet mellan parti och åsikt försvagades under valåret 2002–2003 står att finna bland ja-sidans partier. Det var de som alla tappade stöd bland sina sympatisörer. Förlusterna var så stora som cirka 10 procentenheter för vart och ett av ja-partierna. Partierna på nej-sidan uppvisade motsatt tendens. De vann alla ett ökat stöd bland sina sympatisörer. Tydligast syns mönstret för centerpartiet. Vid tiden för riksdagsvalet 2002 var det en minoritet bland c-sympatisörer som stödde partiets nej-linje (49 procent). När valrörelsen började 2003 hade den siffran höjts till 63 procent.

Under valspurten fortsatte nej-sidans partier sin framgångsrika opinionsbildning. Andelen partitrogna sympatisörer ökade ytterligare, mest påtagligt för centerpartiet där andelen sympatisörer som röstade partimässigt ökade från 63 till 81 procent. Det betyder att centerpartiet sammanlagt lyckades öka andelen nej-röstare bland sina sympatisörer med hela 32 procentenheter under det år som gick mellan riksdagsvalet 2002 och folkomröstningen 2003. Snyggt jobbat, som sportkommentatorer brukar säga.

Ja-partierna var inte lika framgångsrika. Två av dem fortsatte att tappa röststöd bland de egna sympatisörerna under valspurten. Det var folkpartiet och moderaterna, som alltså var de partier som lyckades sämst med opinionsbildningen 2003. Sammanlagt minskade folkpartiets euro-stöd bland egna sympatisörer med hela 16 procentenheter (från 81 till 65 procent) mellan riksdagsvalet 2002 och folkomröstningen ett år senare. Motsvarande siffror för moderaterna är lika då-

Tabell 15

Partiernas förmåga att få sina egna sympatisörer att stödja partilinjen i euro-omröstningen 2003. Andel partistabila väljare som röstade på det egna partiets ståndpunkt i folkomröstningen (procent)

röstningsintention i euro-omröstningen vid tiden för riksdagsvalet 2002	Stabila partisympatisörer 2002–2003							samtliga med stabil partisympati
	v	mp	c	s	kd	fp	m	
tänkte rösta som egna partiet	92	93	85	70	80	84	86	81
tänkte rösta mot egna partiet	50	33	48	15	5	19	38	21
ingen röstningsintention	69	58	76	37	24	62	57	47

Kommentar: Resultaten bygger på valårspanelen 2002–2003. Endast personer med samma bästa parti vid riksdagsvalet 2002 och efter folkomröstningen 2003 är medtagna i analysen. Icke-röstare och blankröstare 2003 ingår i procentbasen men särredovisas inte.

liga, minus 15 procentenheter (från 90 till 75 procent). Kristdemokraterna lyckades bromsa nedgången under valåret och bibehöll sin jämförelsevis låga andel sympatisörer som stödde partilinjen igenom valrörelsen; inga vinster alltså, men heller inget tapp. Socialdemokraterna lyckades inte bara bromsa fallet. De lyckades även göra vissa vinster. Men framgången var högst begränsad. Andelen s-sympatisörer som höll på partilinjen steg från låga 43 procent till likaså låga 47 procent; en ökning på +4 procentenheter som dock inte fullt ut kompenserade för förlusten på –10 procentenheter tidigare under valåret.²

Den mer detaljerade analysen i tabell 15 visar i vilken utsträckning som partierna var framgångsrika som vallokomotorer bland sina egna stabila sympatisörer, dvs bland väljare som inte bytt partisympati under valåret 2002–2003. Analysen ger ett mer renodlat svar på frågan om hur framgångsrika partierna var som åsiktsbildare. Partitytare är inte med i analysen, som därför ger en bättre bild av i vad mån som partiåsiktsmodellen kan förklara åsiktsbyten och åsiktsförvärv under valåret 2002–2003. Observera att den stora gruppen tveksamma väljare nu explicit är med i analysen.

Bland stabila partisympatisörer som redan vid riksdagsvalet 2002 stödde sitt partis euro-linje fullföljde mycket stora majoriteter sin röstintention och röstade till slut på partilinjen 2003. Hela 81 procent av dem gjorde det. Partierna var bra på att behålla de redan omvända. Bäst lyckades vänsterpartiet och miljöpartiet. Mellan 92–93 procent av deras stabila sympatisörer stannade kvar hela valåret och stödde partilinjen 2003. Socialdemokraterna var minst framgångsrika i att hålla kvar stabila sympatisörer. Endast 70 procent av stabila s-sympatisörer med ja-åsikter 2002 stödde till slut ja-sidan 2003.

När det gäller att åstadkomma åsiktsbyte eller åsiktsförvärv lyckades partierna klart sämre. I de flesta fall var det

endast minoriteter som rekryterades att rösta på partilinjen. Cirka hälften av stabila partianhängare utan någon euro-preferens vid riksdagsvalet 2002 mobiliserades att rösta på partilinjen 2003. Framgångsrikast var nej-partierna med centerpartiet i spetsen (76 procent rekryterade att rösta nej). Socialdemokraterna och kristdemokraterna lyckades sämst med endast 37 respektive 24 procent av partiernas stabila sympatisörer som till slut rekryterades att rösta på partilinjen, dvs att rösta ja.

Svårast att åstadkomma är åsiktsbyten. Under valåret 2002–2003 lyckades partierna i genomsnitt omvända 21 procent av sina stabila sympatisörer att byta åsikt från ja till nej eller från nej till ja och till slut rösta på partilinjen i folkomröstningen. Mest framgångsrika var vänsterpartiet och centerpartiet. Höga 50 respektive 48 procent av deras stabila partianhängare med en partiavvikande åsikt 2002 bytte till partilinjen i folkomröstningen 2003. Motsvarande andelar var endast 5 respektive 15 procent för stabila kristdemokrater och stabila socialdemokrater. Bilden av ett framgångsrikt valår för nej-partierna och ett misslyckat för ja-partierna förstärks.

En analys av vad som hände bland stabila partisympatisörer under själva valsporten 2003 går också att göra. Men resultaten blir mycket osäkra nedbrutna på parti eftersom antalet intervjupersoner är mycket begränsat (cirka 500). De genomsnittliga resultaten kan dock användas och jämföras med motsvarande siffror från 1994.³ Det visar sig då att utfallet är mycket likartat men med något mer lyckosamma partier 1994 än 2003. Andelen stabila partisympatisörer med partikorrekta åsikter som partierna lyckas hålla kvar vid att rösta på partilinjen var 92 procent 2003 och 91 procent 1994. När det gäller åsiktsförvärvning bland osäkra omfattade den framgångsrika rekryteringen till partilinjen 40 procent av stabila partisympatisörer 2003 mot 40 procent 2003. Andelen åsiktsbyten potentiellt influerade av partierna var 10 procent 2003

2) I valsporten inför EU-omröstningen 1994 gjorde socialdemokraterna en vinst på +7 procentenheter i andelen sympatisörer som stödde partilinjen. Om vi jämför tillbaka till riksdagsvalet 1994 var vinsten ändå större (+12). Socialdemokraternas valsport var klart mer framgångsrik 1994 än 2003.

3) Resultaten för 1994 gäller för en panelundersökning med personer intervjuade vid riksdagsvalet i september och enkätfrågade efter folkomröstningen i november (Holmberg 1996: 230). Alltså en något längre valrörelseperiod än som täcks av kampanjpanelen 2003.

jämfört med 18 procent 1994. Sammanlagt alltså något mer framgångsrika partier 1994 än 2003.

Partierna var dock inte lika bra opinionsbildare i EU- och euro-folkomröstningarna som i kärnkraftsomröstningen 1980. Under valrörelsen då lyckades partierna behålla 94 procent av sina stabila anhängare som röstare på partilinjen. Rekryteringen till partilinjen omfattade något över 50 procent och andelen åsiktsbytare till partilinjen var 31 procent.⁴ Partierna var effektivare som opinionsbildare för tjugofem år sedan.

Ett ytterligare sätt att mycket tydligt illustrera partiernas förmåga att få sina sympatisörer att rösta enligt partilinjen, och försvara sig mot väljarnas frigörelseförsök, det vill säga att människor snarare byter parti än åsikt, är att se hur personer under korstryck beter sig. Under valrörelsen 1980 bytte 45 procent av väljare under korstryck mellan partisympatin och kärnkraftsåsikten linje mot endast 10 procent som bytte parti. Det var alltså klart vanligare att anpassa sin åsikt efter sitt parti än att anpassa sitt parti efter sin åsikt. Femton år senare, i EU-omröstningen, var fortfarande åsiktsbyten (21 procent) vanligare än partibyten (16 procent) bland väljare under korstryck. Tendens att åsiktsrösta – att välja parti efter åsikt – hade ökat något samtidigt som partiåsiktsröstningen – att välja åsikt efter parti – blivit mindre vanlig. Utvecklingen har fortsatt och dramatiserades 2003. Nu hade andelen åsiktsbytare bland väljare under korstryck minskat till enbart 9 procent under valrörelsen samtidigt som andelen partibytare förblev ungefär densamma som tidigare (15 procent).⁵ Tendensen att väljare byter parti om partiets åsikter inte passar har alltså blivit vanligare än tendensen att byta åsikt om åsikten inte passar samman med partitillhörigheten. Partiernas kontroll har minskat samtidigt som väljarnas självständighet har ökat.

Välkända partiståndpunkter

Partier som misslyckas i val brukar skylla på att de inte nådde ut med sitt budskap. Oinformerade väljare kan inte åsiktsrösta på partier vars positioner är okänd för dem. Inte heller kan väljare låta sig påverkas och byta åsikt av partiståndpunkter de inte känner till. Så illa var det dock inte 2003 och inte heller i de tidigare folkomröstningarna. Svenska folket har varit

4) Resultaten kommer från kampanjpanelen 1980 omfattande perioden januari till mars (Holmberg och Asp 1984: 411f).

5) Jämförelsen haltar något. Resultaten för 2003 kommer från kampanjpanelen omspännande en enmånaders mätperiod. Resultaten 1980 och 1994 kommer i båda fallen också från kampanjpaneler men omspännande en tvåmånaders mätperiod. Resultaten från valårspanelen 2002-2003 omspännande en tolv månaders mätperiod är som väntat en högre andel bytare (åsiktsbytare 17 procent och partibytare 25 procent), men samma typ av mönster som i kampanjpanelen, dvs fler partibytare än åsiktsbytare bland väljare under korstryck. Det har vi inte sett i tidigare folkomröstningar.

Tabell 16

Svenska folkets kännedom om vilka alternativ partierna förespråkade vid folkomröstningarna 1957, 1980, 1994 och 2003 (procent). Andel av samtliga svarspersoner som anger rätt alternativ för resp parti

parti	ATP 1957	Kärnkraft 1980	EU 1994	Euro 2003
v	49	85	78	83
mp	–	–	85	87
c	71	90	54	67
s	85	86	88	94
kd	–	–	62	75
fp	56	76	76	82
m	73	86	90	90
genomsnitt	67	85	76	83

Kommentar: Resultaten kommer från förvalsstudier. Svarspersonerna har frågats om vilket alternativ som respektive parti stödjer. Resultaten blev följande i eftervalsstudien 2003: v 82, mp 82, c 72, s 93, kd 75, fp 80, m 87 och i genomsnitt 82; ingen kunskaphöjande effekt av valrörelsen m.a.o., utom för centerpartiet.

förhållandevis väl informerat om vilka alternativ partierna har stött i alla folkomröstningar sedan ATP-omröstningen 1957. Resultaten i tabell 16 visar dock att kännedomen om partiståndpunkterna var sämre 1957 än senare. Och att kunskaperna var som bäst 1980 tätt följt av 2003.

Genomsnittssiffran för andelen svarspersoner som känner till ett partis ståndpunkt var 67 procent 1957, 85 procent 1980, 76 procent 1994 och 83 procent 2003. Mest välkänd brukar socialdemokraternas position vara. År 2003 kände hela 94 procent till socialdemokraternas ja-ståndpunkt. Motsvarande andel för s har legat strax under 90 procent i de tidigare folkomröstningarna. Sämst kännedom hade väljarna om centerpartiets åsikt 2003. Och så var det också 1994. I sammanhanget blygsamma 67 respektive 54 procent kände till vad centerpartiet stod för 2003 och 1994. I kärnkraftsomröstningen var centerpartiets ståndpunkt klart mer välkänd – hela 90 procent visste 1980 att c stödde linje tre. Kunskapen om folkpartiets och moderaternas EU- och euro-positiva åsikter har också varit goda 1994 och 2003. Cirka 80 procent av svarspersonerna har svarat rätt om fp och cirka 90 procent om m. Kännedomen om vänsterpartiets och miljöpartiets negativa position har hållit sig på ungefär samma 80-90 procentsnivå både 1994 och 2003. Kristdemokraternas ståndpunkt 1994 och 2003 var något mindre välkänd, 62 respektive 75 procent av valmanskåren kunde dock korrekt ange att kd i båda fallen var på ja-sidan.

Sammanfattningsvis kan man inte säga annat än att resultaten tyder på att svenska väljare genom åren varit imponerande kunniga om vad partierna har stått för i folkomröstningarna. Det är ett gott betyg också till partierna och massmedierna som lyckats få ut budskapet. Den representativa demokratins huvudaktörer har lyckats mycket väl med att göra sig påmind när konkurrenten den direkta demokrati står i centrum.

Subjektiva bedömningar

Väljarna håller med om att partiernas positioner är en viktig faktor när man skall bestämma sig i en folkomröstning. Vi frågade både 1994 och 2003 vilken betydelse det egna partiets "... ställningstagande och argumentering haft för Ditt eget ställningstagande ...". Intervjufrågan är något knöligt formulerad, men 26 procent 1994 och 30 procent 2003 svarar att det egna partiet haft en mycket eller ganska stor betydelse. Att 26–30 procent är en relativt hög siffra i sammanhanget kan demonstreras genom att jämföra med hur viktiga väljarna tyckte ett antal andra potentiella opinionspåverkare är. Resultaten i tabell 17 visar att partierna inte hamnar i topp i en sådan jämförelse – det gör TV – men partierna placerar sig högt.

Tabell 17

Väljarnas subjektiva bedömning av vilka grupper/ personer som haft betydelse för deras åsikter om EU-medlemskap 1994 och införande av euron 2003 (procent). Andel personer som svarar mycket eller ganska stor betydelse

fråga: "Hur stor betydelse har följande gruppers och personers ställningstagande och argumentering haft för Ditt eget ställningstagande i fråga om att införa euron som valuta i Sverige?"

grupp/personer	EU 1994	Euro 2003
TV-program	48	38
Enskilda förespråkare för Ja- eller Nej-sidan	–	34
Din familj	26	33
Det politiska parti Du sympatiserar med	26	30
Dina närmaste vänner	17	20
Kampanjorganisationer på Nej-sidan	15	20
Den tidning Du vanligtvis läser	24	18
Kampanjorganisationer på Ja-sidan	12	17
Dina arbetskamrater/skolkamrater	14	12

Kommentar: Resultaten kommer från förvalsstudier. Svarsalternativen "inte särskilt stor betydelse" och "ingen betydelse alls" ingick också som svarsalternativ i intervjufrågan. Resultaten i eftervalsstudien 2003 blev följande (uppifrån och ned): 36, 32, 27, 26, 17, 19, 18, 16 och 12. I studien 1994 nämndes explicit kampanjorganisationerna Nej till EU resp JA till Europa.

TV placeras först både 1994 och 2003 med 48 respektive 38 procent som anger att TV-program haft en mycket eller ganska stor betydelse för deras ställningstagande till EU-medlemskapet och euron. Sedan kommer enskilda ja- eller nej-förespråkare, den egna familjen och det egna partiet med resultat kring 30 procent. Därefter med siffror kring 15–20 procent kommer vänner, den egna tidningen, ja- och nej-sidans kampanjorganisationer och sist arbetskamrater/skolkamrater.

Att partierna nämns oftare som betydelsefull opinionspåverkare än kampanjorganisationer och tidningar och lika ofta eller oftare än centrala primärgrupper som familj, vänner och arbetskamrater måste ses som uppmuntrande för partierna. Partiernas roll som opinionspåverkare har minskat i folk-

omröstningar men partierna är långt ifrån marginaliserade när nästan en tredjedel av väljarna säger att de påverkas av det egna partiets ställningstaganden. Och dessutom har partiernas betydelse snarast ökat än minskat enligt väljarna. Åtminstone om vi jämför resultatet 26 procent som utpekade partierna som viktiga opinionspåverkare 1994 mot 30 procent 2003.

Om vi ser på resultaten för övriga opinionspåverkare är utfallet för enskilda förespråkare iögonfallande. Hela 34 procent angav att enskilda ja- eller nej-förespråkare hade varit betydelsefulla för deras ställningstagande till euron. Något jämförbart resultat från 1994 finns inte eftersom alternativet inte fanns med i frågan då. Ett annat iögonfallande resultat är att medierna bedöms som mindre viktiga 2003 jämfört med 1994. TV tappar från 48 till 38 procent och tidningarna från 24 till 18 procent.⁶ Kan det vara så att mediernas opinionsinflytande är på väg ned? En annan indikator som pekar åt samma håll är mätningar av förtroende för Radio/TV respektive för dagspress. I SOM-institutets undersökningar har förtroende för Radio/TV minskat från ett balansmått på +46 1994 till +35 2003 och för dagspressen från +14 1994 till -11 2003. Tolkningen av måttet är att ju högre positivt värde desto högre förtroende (Holmberg och Weibull 2004). Båda mediaslagen tappar i förtroende. Massmediernas och framförallt TV:s starka position inom opinionsbildningen är måhända inte gjuten i cement.

Partibyten

Folkomröstningar är inget att leka med längre för partierna. Så sent som 1980 kunde partierna dock känna sig någorlunda trygga. En mycket klar majoritet av väljarna röstade partimässigt och en stor övervikt av väljare under korstryck mellan partilinje och egen åsikt valde till slut att rösta som partiet. Redan i EU-omröstningen såg det mer oroande ut för partierna. Andelen väljare som stödde partilinjens minskade och personer under korstryck bytte nästan lika ofta parti som åsikt. Partiernas grepp hade lossnat något. Utvecklingen fortsatte 2003. Andelen som följde partilinjens minskade ytterligare och - inte minst viktigt – nu bytte fler korstrycksväljare parti än åsikt. Man bytte alltså hellre parti än åsikt. Ett illavarslande tecken för partierna.

6) En metodisk information är på sin plats. Man skulle kunna tänka sig att introduktionen av alternativet enskilda företrädare i undersökningen 2003 skulle kunna få till följd att resultaten för TV och tidning påverkades negativt i så motto att färre människor utpekar media som viktigt nu när alternativet enskilda företrädare finns med. Det är ju i media som kända debattörer når den stora publiken. En sådan påverkan är dock mindre trolig eftersom det nya alternativet enskilda företrädare var placerat sist i frågesviten. Bedömningarna av TV och den egna tidningens betydelse gjordes först, sedan kom fråga om bedömningen av kategorin enskilda företrädare.

Tabell 18

Förändringar i partisympatierna under folkomröstningskampanjen 2002–2003 (procent)

parti	Valårspanelen 2002–2003			Kampanjpanelen 2003		
	uppgivit bästa parti i riksdags- valet 2002	uppgivit bästa parti efter folkom- röstningen	förändring	uppgivit bästa parti före folkom- röstningen	uppgivit bästa parti efter folkom- röstningen	förändring
v	10,7	10,3	-0,4	8,9	8,8	-0,1
mp	4,0	7,1	+3,1	5,2	7,3	+2,1
c	6,4	8,9	+2,5	7,6	9,5	+1,9
s	43,3	37,6	-5,7	42,4	37,6	-4,8
kd	6,4	6,8	+0,4	6,9	7,7	+0,8
fp	11,8	12,6	+0,8	10,8	12,7	+1,9
m	14,6	15,4	+0,8	17,2	14,9	-2,3
övriga partier	0,8	15,4	+0,8	17,2	14,9	-2,3
summa procent	100,0	100,0			100,0	100,0
antal personer	1 899	1 955			694	716

Kommentar: Data gäller bästa parti, inte partival. Partipreferenserna är i båda panelerna insamlade via intervjuer före folkomröstningen (i aug/sep 2002 resp i aug/sep 2003) och via enkäter efter folkomröstningen.

Resultaten i tabell 18 visar vilka konsekvenser denna mer självständiga väljarattityd fick för partierna under valåret 2002–2003 och under valsporten 2003. Vi har med hjälp av våra panelundersökningar studerat partisympatiströmmarna under två perioder, mellan riksdagsvalet 2002 och folkomröstningen 2003 och under kampanjens slutskede 2003.

Resultaten är mycket tydliga. Det är speciellt ett parti som förlorar stort i båda våra mätningar. Det partiet är socialdemokraterna med $-5,7$ procentenheter i valårspanelen och $-4,8$ procentenheter i kampanjpanelen. Med tanke på att valårssiffran också omfattar valsporten tyder resultaten på att socialdemokraterna tappade som mest under valsporten 2003. Ett annat parti som också gick dåligt under valrörelsens upplopp var moderaterna ($-2,3$ procentenheter). Tidigare under valåret hade det gått plus för m.

Bäst gick det för tre profilerade partier i euro-frågan, två på nej-sidan och ett på ja-sidan. Miljöpartiet och centerpartiet gick fram såväl under valåret som under valsporten; mest tydligt för mp ($+2,1$ procentenheter). På ja-sidan vann folkpartiet mest ökat stöd ($+1,9$ procentenheter).

Socialdemokraterna brukar tappa partisympatier i folkomröstningar. Det gjorde man också 1980 och 1994, men förlusten var klart större 2003. Socialdemokraternas tillbakagång var $-1,1$ procentenheter 1980 och $-2,1$ procentenheter 1994.⁷ Tappet 2003 på $4,8$ procentenheter är klart större. Socialdemokraterna förlorade även under spurten inför riksdagsvalet 2002 och inför EUP-valet 2004. Upploppet har inte varit socialdemokraternas bästa gren under senare år.

För moderaterna har folkomröstningar oftast varit sympativinande, $+2,8$ procentenheter under spurten 1980 och $+1,6$

procentenheter 1994. Men 2003 gick det alltså klart sämre ($-2,3$), precis som i valsporten inför riksdagsvalet 2002. Folkpartiet däremot kan glädja sig åt att två folkomröstningar med sympatiförluster (1980 $-1,9$ procentenheter och 1994 $-1,2$ procentenheter) vändes till en vinst 2003 ($+1,9$). Även valsporten i riksdagsvalet 2002 gick det bra för fp efter många valrörelser med förluster. Miljöpartiets framgång 2003 är inte överraskande med tanke på att mp även gjorde bra ifrån sig i EU-folkomröstningen ($+1,2$ procentenheter). Centerpartiets klara sympativinster 2003 står däremot i kontrast mot partiets förlust 1994 ($-0,2$ procentenheter). En uppenbar orsak är att centerpartiet däremellan bytt från ja-sidan till nej-sidan och därmed närmat sig sina väljares åsikter. Det kan löna sig att göra som väljarna vill.

Sympatiförskjutningarna mellan partierna i samband med folkomröstningen 2003 behöver naturligtvis inte enbart och exklusivt ha haft att göra med euro-frågan. Vissa väljarströmmar pågår ständigt mellan partierna oavsett folkomröstningar eller andra intensiva kampanjer. Men att euro-frågan spelade en betydelsefull roll bakom en stor del av flödena 2003 kan det inte råda någon tvekan om. Resultaten i tabell 19 demonstrerar med eftertryck att partisympatiströmmarna valåret 2002–2003 till stor del strukturerades av väljarnas inställning till euron. Data kommer från valårspanelen 2002–2003 och visar vad väljare med olika partisympatier 2002 tyckte om partierna 2003 bland personer som var för eller emot euron 2003. Frågan är i vilken utsträckning som bytarströmmarna påverkades av euro-inställningen?

Ja-partierna förlorade partitytare bland i första hand sina nej-anhängare medan nej-partierna på ett motsvarande sätt främst tappade sympatisörer bland sina ja-anhängare. Det var väljare med partiavvikande euro-åsikter som mest tenderade

7) Resultaten kommer från kampanjpaneler som i båda fallen omfattar en tvåmånaders mätperiod. Se Holmberg och Asp 1984:406 och Gilljam och Holmberg 1996: 234.

att lämna sina gamla partier. Socialdemokratiska ja-röstare stannade hos partiet till hela 92 procent. Bland socialdemokratiska nej-röstare var det endast 76 som förblev trogna. De flesta bytare gick till något nej-parti, främst till vänsterpartiet. Bland vänsterpartisterna såg det likadant ut fast tvärtom. Nej-vänsterpartister stannade i stor utsträckning hos v medan en majoritet av de fåtaliga ja-anhängarna gick till andra partier, främst till socialdemokraterna.

Även centerpartiet förlorade mycket få av sina nej-sympatisörer. Bland de fåtaliga ja-centerpartisterna tappade dock partiet stöd, främst till övriga borgerliga partier, men vann dock fler tillbaka bland de långt fler borgerliga nej-anhängarna. Centerpartiet vann alltså något på sitt nej inom det borgerliga blocket.

Effekten av euro-attityden syns också när det gäller mobiliseringen, det vill säga förlust av varje slag av partisympati. Alla partier utom ett – centerpartiet – förlorade fler sympatisörer till gruppen ”ingen partisympati” bland sina anhängare med partiavvikande euro-åsikter än bland sina anhängare som höll på partilinjerna. Det är ett förväntat mönster utifrån

korstryckshypotesen. Personer som är utsatta för korstryck har en förhöjd tendens att välja exitoptionen; i detta fall att avstå från någon partisympati.

Men som allra tydligast syns genomslaget för euro-åsikterna bland den mindre gruppen väljare som var utan partisympati 2002. De personer bland dem som rekryterades att rösta 2003, och som anammade en partisympati, valde i stor utsträckning ett parti som passade deras euro-inställning. Hela 52 procent av dem valde v, mp eller c om de var nej-anhängare mot endast 14 procent om de var ja-anhängare. Socialdemokraterna exempelvis fick endast stöd av 22 procent bland mobiliserade nej-anhängare mot 43 procent bland motsvarande ja-anhängare.

Väljarnas euro-åsikter eller mer generellt EU-åsikter skall inte underskattas, speciellt inte av partierna. Effekterna kan bli mycket påtagliga. Folkomröstningen 2003 är ett exempel även om effekterna inte manifesterades i partiröster utan bara i attitydmässiga partipreferenser. Europaparlamentsvalet 2004 är ett annat exempel. Men då fick vi se mycket tydliga effekter på partirösterna.

Tabell 19

Partisymptiströmmar mellan riksdagsvalet 2002 och folkomröstningen 2003 bland ja- och nej-röstare i euro-omröstningen (procent)

Bästa parti i riksdagsvalet 2002	ja- eller nej-röst 2003	partisympati efter folkomröstningen 2003								summa procent	antal personer	andel inget parti
		v	mp	c	s	kd	fp	m	övr			
v	ja	26	18	4	44	0	4	4	0	100	23	18
	nej	77	12	2	7	0	0	0	2	100	124	11
mp	ja	10	80	0	10	0	0	0	0	100	10	38
	nej	5	90	3	0	0	0	2	0	100	41	16
c	ja	0	3	61	6	7	13	7	3	100	31	11
	nej	2	0	91	0	2	2	2	1	100	59	14
s	ja	1	1	0	92	1	4	1	0	100	264	9
	nej	11	5	4	76	2	1	1	1	100	346	12
kd	ja	0	0	0	0	66	23	11	0	100	53	13
	nej	0	10	14	2	63	3	5	3	100	62	18
fp	ja	0	1	1	7	2	76	13	0	100	132	4
	nej	8	8	8	10	0	62	4	0	400	51	16
m	ja	0	0	0	3	2	8	86	1	100	160	6
	nej	2	3	14	2	5	14	60	0	100	42	19
inget parti	ja	7	0	7	43	7	22	14	0	100	14	30
	nej	22	13	17	22	9	9	4	4	100	23	23

Kommentar: Resultaten kommer från valårspanelen 2002–2003. Observera att analysen gäller partisympatiförändringar (bästa parti).

Partierna kan bli marginaliserade

Partierna är ännu inte marginaliserade i folkomröstningssammanhang. En majoritet av väljarna röstade fortfarande på sitt partis linje i folkomröstningen 2003. Men kurvan pekar nedåt. Partierna har blivit sämre på att rekrytera tveksamma sympatisörer att följa partilinjen och ännu sämre på att övertyga partiavvikande anhängare att komma över till partifällan. Fler partiavvikare 2003 bytte hellre parti än åsikt. Det är en nyhet i folkomröstningssammanhang. Konkurrenten folkomröstning har alltså blivit vassare som konkurrent till partierna. Dagens väljare är svårare att styra än gårdagens. Ger man dem chansen att folkomrösta kan inte vad som helst hända, men partierna har fått det allt svårare att påverka vad som händer. Det är inte kört för partierna men faran finns där; alternativt möjligheten om man vill se utvecklingen mer positivt. Att folkomrösta ofta är att leka med elden för politiska partier.

Därför blev det ett nej

En påkostad folkomröstningskampanj som åstadkom begränsad väljarrörlighet. En väljarkår som i hög grad röstade emot sina egna partier. Rekordstora skillnader i röstningsbeteende mellan centrum och periferi. Men vad handlade folkomröstningen egentligen om? Vilka värden stod på spel?

De följande analyserna syftar till att fylla våra förklaringar till euronejet med ett rikare sakinhåll och spåra de ideologiska rötterna till de svenska väljarnas euromotstånd. Hur uppfattade väljarna partiernas ställningstaganden och positionsförskjutningar i EMU-frågan inför och i samband med folkomröstningen? Hur karaktäriserar vi EU-dimensionen? Vilka sakfrågeåsikter och ideologiska ställningstaganden kan bäst förklara varför väljarna röstade som de gjorde? Vilka saksakal och argument för och emot ett införande av euron var förhärskande bland väljarna inför folkomröstningen?

Den svenska EU-dimensionen

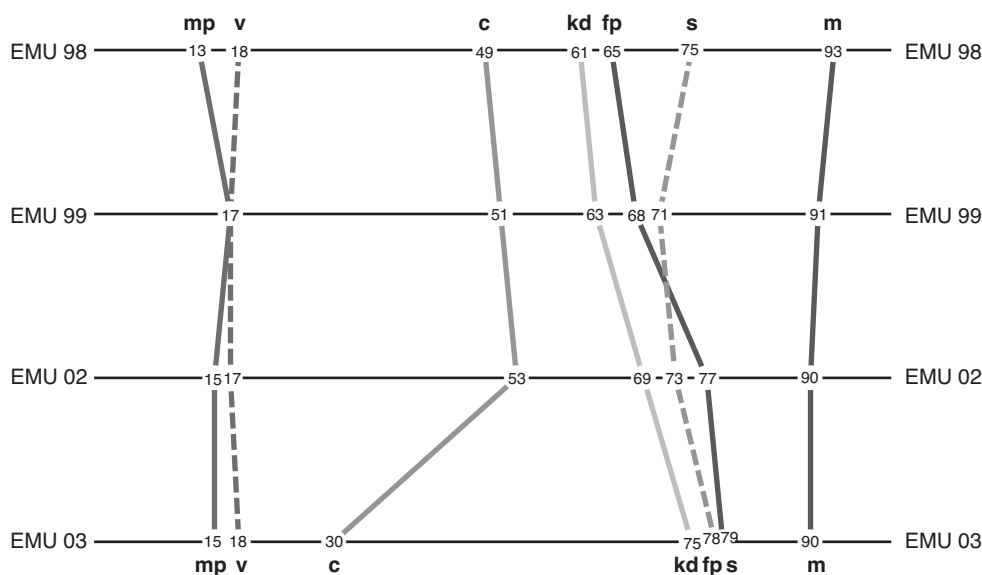
Svenska väljare är ideologiskt röstande väljare. Mer så än många andra länders väljare (Granberg & Holmberg 1988; Oscarsson 2003). Orsakerna är flera. Vårt valsysteem och vår partidominerade politiska kultur uppmuntrar framväxten av ideologiskt välorienterade väljare. Vårt sedan lång tid stabila partisystem fostrar väljarna att uppfatta partiernas ideologiska positioner och positionsförflyttningar. Kommunikationer av

politiska preferenser mellan väljare och valda sker framför allt med hjälp av den centrala vänster-högerdimensionen – ryggraden i det svenska partisystemet. Svenska väljare ligger i världstoppen när det gäller att korrekt och samstämmigt placera ut partierna i vänster-högerled (Holmberg & Oscarsson 2004).

Fram till slutet av 1970-talet var vänster-högerdimensionen den dominerande konfliktlinjen. Sedan dess har den blivit utmanad av en hel rad alternativa konfliktlinjer som anses gå delvis på tvärs mot vänster-höger. Utmanarna seglar upp i kölvattnet av folkomröstningar eller genom att nya partier kommit in i riksdagen. Hit hör kärnkraftsdimensionen (folkomröstningen 1980), den gröna dimensionen (miljöpartiet), den kristna etik- och moraldimensionen (kristdemokraterna), den xenofobisk-kosmopolitiska dimensionen (ny demokrati) och EU-dimensionen (folkomröstningen 1994).¹ Ingen av dessa dimensioner har dock hittills kommit i närheten av vänster-högerdimensionens förklaringskraft i modeller av svenskt väljarbeteende. Men konfliktstrukturen i partisystemet kan inte längre sägas vara lika endimensionell som under 1960- och 1970-talet: för att ge en korrekt bild av vilka konfliktdimensioner som strukturerar väljarbeteende behöver vänster-högerdimensionen kompletteras med andra dimensioner (Oscarsson 1998).

Figur 6

Väljarnas parti placeringar längs EMU-dimensionen 1998 2003 (medeltal)

Kommentar: Intervjufrågan lyder: "På den här skalan vill vi att Du placerar ut de olika partierna efter deras ståndpunkter i frågan om ett svenskt medlemskap i EMU. Om Du inte känner till något eller några av partiernas ståndpunkter, säg bara till. Var någonstans skulle Du vilja placera [...parti]?" Den elvgradiga EMU-skalan går från 0 till 10 och har ändpunkterna "negativt till ett svenskt medlemskap i EMU" och "positivt till ett svenskt medlemskap i EMU". Medeltalen har multiplicerats med tio för att undvika decimaler i figuren.

1) Analyser av vänster-högerdimensionens utmanare återfinns bl a i Holmberg (1976), Gilljam & Holmberg (1993), Bennulf (1994), Oscarsson (1996).

Under 1990-talet har EU-dimensionen vuxit fram som den starkaste utmanaren till vänster-högerdimensionen. De båda dimensionerna är dock inte oberoende av varandra. EU-inställning samvarierar starkare med vänster-högerorientering i Sverige än i något av de andra EU-länderna. EU-skepticismen tenderar att vara starkare till vänster än till höger. Samvariationen är medelstark (Pearson's r omkring .30) men har varit mycket stabil under de senaste femton åren (Holmberg med flera 2001). 2003 års Folkomröstningsundersökning bekräftar att EU/EMU-dimensionen alltjämt håller ställningarna som en konfliktdimension oberoende av vänster-höger. EU-dimensionen uppvisar inga tecken på att absorberas av den dominerande vänster-högerdimensionen på motsvarande sätt som hänt med t.ex. kärnkraftsåsikter (jfr Holmberg 1994).

Svenska väljares klarsynthet när det gäller partiernas ideologiska positionstaganden gör sig gällande även längs EMU-dimensionen. I figur 6 redovisas väljarnas perceptioner av partiernas positioner längs EMU-dimensionen under perioden 1995–2003 (medeltal). Rangordningen av partierna längs dimensionen skiljer sig från en traditionell vänster-högerangordning på två sätt. Väljarna placerar kristdemokraterna till vänster om folkpartiet och socialdemokraterna uppfattas stå till höger om kristdemokraterna.

Under perioden 1998–2002 har kristdemokraterna, folkpartiet och socialdemokraterna i väljarnas ögon rört sig allt längre åt den positiva ändpunkten av EMU-dimensionen. Dessa förskjutningar har inneburit en relativ polarisering av konflikten. Polariseringen har ökat ju närmare vi kommit beslutet om huruvida Sverige skall delta fullt ut i eurosamarbetet.

Till egenskapen klarsynthet bör också läggas *responsivitet*. Väljarna förändrade dramatiskt sina perceptioner av centerpartiets position längs EMU-dimensionen mellan 2002 års riksdagsval och 2003 års eurofolkomsröstning. Förändringen (2,3 skalsteg längs vår 11-gradiga skala) är den i särklass största som har ägt rum på så kort tid i våra mätningar. Orsaken till de förändrade uppfattningarna är förstås att centerpartiet under perioden definitivt tog ställning emot ett fullvärdigt svenskt EMU-medlemskap. Att positionsförflyttningen innebär en så snabb korrigerings av väljarnas mentala kartor av är ett stort beröm till väljarna. Hög grad av väljarresponsivitet i fallet vänster-högerdimensionen kan utsträckas till att gälla även EU-dimensionen.

När vi låter partiernas sympatisörer placera ut sig själva längs vår skala är det anmärkningsvärt hur stora de genomsnittliga åsiktsavstånden är mellan väljare och partier längs EMU-dimensionen – något som definitivt inte är fallet för den traditionella vänster-högerdimensionen. En jämförelse

mellan var partisympatisörerna placerar sitt eget parti och var partisympatisörerna placerar sig själva visar att avståndsligan leds av socialdemokraterna (31 enheter längs den 101-gradiga skalan), tätt följt av kristdemokraterna (28), moderaterna (22) och folkpartiet (20). För alla dessa partier gäller att deras sympatisörer är långt mer kritiska till EMU än vad de uppfattar att deras egna partier är. För avståndet mellan mp-sympatisörerna och miljöpartiet (15) är förhållandet det omvända: mp-sympatisörerna anser sig i genomsnitt vara mindre kritiska till EMU än vad de uppfattar att det egna partiet är. Störst positionsöverensstämmelse råder mellan centerpartiets sympatisörer och det egna partiet (4) samt mellan vänsterpartiets sympatisörer och det egna partiet (9).²

Vår slutsats är att EU-dimensionen idag är en etablerad konfliktlinje i svensk politik. Väljarna känner väl till partiernas ståndpunkter och reagerar snabbt och korrekt på förändringar. Fler väljare var bekanta med partiernas ställningstaganden i eurofrågan 2003 än i EU-medlemskapsfrågan 1994. Väljarna var alltså mycket medvetna om de stora åsiktsavstånden mellan dem själva och sina normala favoritalternativ i politiken när de självständigt tog ställning till euron.

Inte lika svartvitt längre?

I samband med 1994 års folkomsröstning var EU-dimensionen i huvudsak en svart-vit reflektion av medborgarnas skilda inställning i en enda sakfråga, den om Sveriges medlemskap i EU. Sedan dess har EU-dimensionen blivit mer nyanserad och fylld på med mer innehåll. Dimensionen fångar idag in väljarnas generella åsikter om många olika former av framtida europeisk integration: valutasamarbete, gemensamt försvar, skatteharmonisering och den nya EU-grundlagen. Åsikterna om dessa olika steg är mycket väl sammanhållna. EU-dimensionen har blivit mer som en ”riktig” dimension – en kontinuerlig glidande skala – längs vilken medborgare och partier positionerar sig efter graden av entusiasm inför olika former av framtida europeisk integration. Ett additivt index med sju olika indikatorer formar en väl sammanhållen EU-dimension (Cronbachs $\alpha = .84$).³

2) Partisympatisörernas perceptioner av det egna partiets positioner är för vänsterpartiet 12, miljöpartiet 16, centerpartiet 26, kristdemokraterna 77, socialdemokraterna 79, folkpartiet 86, moderaterna 92. Partisympatisörernas genomsnittliga självplaceringar längs EMU-dimensionen är för vänsterpartiet 21, centerpartiet 30, miljöpartiet 31, socialdemokraterna 48, kristdemokraterna 49, folkpartiet 66, och moderaterna 70.

Figur 7
EU-dimensionen 2003. Majoritetspunkter för olika förslag som rör den europeiska unionen

Kommentar: EU-dimensionen är ett enkelt additivt index uppbyggt av sju indikatorer. Indexet är normerat mellan 0 och 100. Medelvärde för EU-index är 51. De olika förslagets position längs indexet har fastställts med hjälp av regressionsanalys. De visar vid vilken punkt längs EU-dimensionen majoriteterna skiftar i de olika frågorna. Exempel: Majoritetsläget negativ/positiv opinion i frågan "EU bör ha en gemensam utrikes- och säkerhetspolitik" går vid den femgradiga frågeskalans medelvärde (3): det är där opinionsbalansen skiftar tecken. En OLS-regression med EU-indexet som oberoende variabel och frågeskalan som beroende kan fastställa den punkt längs EU-indexet där värdet på den beroende variabeln är tre. Enkla aritmetiska operationer får fram värdet (74). Så långt längs EU-index behöver man gå för att finna en majoritet för förslaget att EU bör ha en gemensam utrikes- och säkerhetspolitik. Partisympatisörernas genomsnittliga positioner längs EU-indexet är v (31), mp (36), c (37), kd (49), s (50), fp (62), m (66). EU-indexet diskriminerar väl mellan grupper av partisympatisörer ($\eta=0.47$).

3) Motsvarande värde är enligt förväntningarna högre bland "mycket politiskt intresserade" ($\alpha=0.87$) än bland "inte alls politiskt intresserade" ($\alpha=0.77$), vilket indikerar att EU-åsikter är något mer sammanhållna bland politiskt sofistikerade väljare. De indikatorer som användes var 1) frågan om egen placering längs EMU-dimensionen (0=negativt till svenskt EMU-medlemskap till 10=positiv till svenskt EMU-medlemskap), 2) skalfrågan "Tycker Du att det är positivt eller negativt om EU utvecklas till en förbundsstat, ett slags Europas förenta stater?" 0=mycket negativt, 10=mycket positivt, 3) frågan "Är Du i huvudsak för eller emot det svenska medlemskapet i EU eller har Du ingen åsikt i frågan?", samt inställningen till förslagen 4) "Sverige bör utträda ur EU", 5) "Fortast möjligt uppta länder som t.ex. Polen, Tjeckien och Ungern som medlemmar i EU", 6) "Sverige skall delta fullt ut i EUs försvarssamarbete", 7) "EU bör ha en gemensam utrikes- och säkerhetspolitik".

Om folkomröstningen hade handlat om något annat – t.ex. försvarssamarbete, utrikes- och säkerhetspolitik eller ny EU-grundlag – hade det då också blivit ett nej? Svar på kontrafaktiska frågor kan inte ges med någon säkerhet. Men vad vi kan göra är att undersöka majoritetsläget för olika slags EU-relaterade frågor bland väljarna i samband med folkomröstningen. För att etablera en ordning mellan olika majoritetspunkter kan vi använda vårt EU-index som oberoende variabel i en serie regressionsanalyser där dess olika komponenter turas om att vara beroende variabel (se figur 7). Sådana analyser svarar på frågan vid vilken punkt längs EU-dimensionen vi kan förvänta oss ett skifte av majoritetsförhållanden för de olika frågorna.

Alla väljare har tilldelats en egen position längs vår EU-dimension. Acceptansen för de olika förslagen beror på var man står. Väljare vid en given position längs EU-dimensionen förväntas acceptera alla EU-förslag nedanför den egna positionen. Låt oss nu göra en resa utmed EU-dimensionen från de mest EU-negativa till de mest EU-positiva väljarna.

Det första förslag vi stöter på gäller ett svenskt EU-utträde. När denna punkt längs vår EU-dimension passeras (36) råder inte längre majoritet för ett utträde. Opinionsbalansen förbyts i det omvända – ett flertal svenskar tycker att förslaget om utträde är ett dåligt förslag. I samma härad (38) sker ett majoritetsskifte för frågan om EU-utvidgningen. Sett till antalet väljare som befinner sig till ovanför dessa båda punkter är det utan tvivel så att det vid tiden för folkomröstningen fanns ett mycket starkt opinionsstöd för fortsatt svenskt EU-medlemskap och för en EU-utvidgning.

Vitt mitten av skalan (50) finner vi sakfrågan för folkomröstningen. Eurofrågan är den som ligger närmast EU-indexets medelvärde (51) och därmed majoritetsläget i folkomröstningen. Frågan delade väljaropinionen mitt itu. Bland förslagen om ett utökad överstatligt samarbete inom ramen för EU var förslaget om gemensam valuta det som låg klart närmast att vinna acceptans i väljarkåren.

När vi tar oss över till den positiva sidan av EU-dimensionen blir det gott om förslag på olika former av samarbete inom EUs ram men betydligt mindre gott om väljare. Vi måste röra oss längre ut åt den EU-positiva ändpunkten än 60 för att finna grupper där det råder majoritet emot förslaget att återinföra strängare gränskontroller mellan EU-länder. Där hittar vi också den strategiska brytpunkten där väljarna i genomsnitt placerar sig själva på den positiva sidan (>5) längs vår elvgradiga skalan (0–10) om inställning till ett framtida Europas förenta stater – den fråga som ligger närmast förslaget om en ny grundlag för EU.

Först bland personer som positionerar sig högre än 74 på EU-indexet förväntas en majoritet för förslaget om gemensam utrikes- och säkerhetspolitik. Ännu högre index poäng (80) krävs för att nå ja-majoritet i den näraliggande frågan om svenskt deltagande i EUs försvarssamarbete. Här ute vid ändpunkten längs EU-index finns mycket få väljare. Endast omkring 10 procent av väljarna har en högre indexpoäng än 80.

Varken förslag om ny grundlag (Europas förenta stater), försvarssamarbete eller gemensam utrikes- och säkerhetspolitik skulle för närvarande kunnat sluta med ja-majoritet i en svensk folkomröstning. Av de förslag vi analyserat var eurofrågan det förslag som hade störst chanser.

Hit men inte längre avgjorde?

En ökad nyansering av positionstagandena i EU-frågor gjorde

sig gällande också under folkomröstningskampanjen. Borgerliga företrädare för NEJ-sidan förde då framgångsrikt fram ståndpunkten att man mycket väl kunde vara anhängare det svenska medlemskapet utan att för den skull acceptera svensk euroanslutning: ”Ja till Europa – NEJ till euron”. Resultaten från folkomröstningsundersökningen visar att var sjunde väljare (13 procent) kan tillskrivas en sådan ”Hit men inte längre”-ståndpunkt i frågor om fortsatt europeisk integration, alternativt en ”Vänta och se”-linje. Så många var vid tiden för folkomröstningen positiva till svenskt EU-medlemskap men valde att rösta nej till euron (se tabell 20).

Utän tvekan var dessa väljare – ja till medlemskap men nej till euron – något av en nyckelgrupp som avgjorde utgången av kampen om euron. Gruppen var ungefär lika stor i alla grupper oavsett ålder, utbildningsnivå, EU-kunskaper

Tabell 20

Röstning i folkomröstningen 2003 (JA/NEJ) bland personer med olika inställning till svenskt EU-medlemskap (procent)

	Ja till EU-medlemskap		NEJ till EU-medlemskap		Vet inte		Summa procent	Antal svars-personer
	Euro-JA	Euro-NEJ	Euro-JA	Euro-NEJ	Euro-JA	Euro-NEJ		
Samtliga	39	13	3	33	3	9	100	1 621
Kön								
Män	48	13	2	28	2	7	100	788
Kvinnor	31	12	3	38	4	12	100	833
Ålder								
18-22 år	24	11	0	31	5	29	100	55
23-30 år	38	9	4	33	4	12	100	230
31-40 år	44	11	4	29	4	8	100	340
41-50 år	36	13	2	39	4	6	100	307
51-60 år	40	13	3	35	2	7	100	311
61-70 år	46	18	1	26	1	8	100	233
70-85 år	30	14	1	34	5	16	100	137
Utbildning								
Låg utbildning	28	12	2	42	2	14	100	287
Medelutbildning	32	14	2	36	5	11	100	797
Hög utbildning	55	12	3	23	2	5	100	533
EU-kunskaper								
Mycket låga (0-4)	17	14	3	41	7	18	100	153
Ganska låga (5-6)	33	9	2	41	5	10	100	465
Medelutbildning (7-8)	44	14	2	30	3	7	100	516
Hög utbildning (9-12)	56	14	3	21	2	4	100	257
Partisympati								
Vänsterpartiet	8	12	0	68	0	12	100	131
Miljöpartiet	12	9	6	54	3	16	100	67
Centerpartiet	14	17	1	55	3	10	100	89
Kristdemokraterna	36	11	4	36	7	6	100	92
Socialdemokraterna	39	16	3	28	4	10	100	561
Folkpartiet	67	14	3	11	2	3	100	159
Moderaterna	69	11	1	12	3	4	100	234

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2003 års folkomröstningsundersökning. Frågan om inställning till EU-medlemskap lyder: ”Är Du i huvudsak för eller emot det svenska medlemskapet i EU eller har Du ingen bestämd åsikt i frågan?” Svartalternativen var tre: ”I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU” (51 procent), ”I huvudsak emot det svenska medlemskapet i EU” (34 procent) och ”Ingen bestämd åsikt i frågan” (15 procent). Blankröstare ingår inte i analysen. EU-kunskaper är mätta med 12 olika kunskapsfrågor. Kategoriseringen bygger på antalet korrekt avgivna svar (procentfördelningen är 15-35-35-15).

per och partisympati. Om bara något mer än halva denna trettonprocentsgrupp (7 procent eller drygt 400 000 väljare) istället valt att rösta ja hade det blivit en knapp ja-majoritet i folkomröstningen.

Till de konsekventa JA-sägarna – ”Är vi med, är vi med”-gruppen – hör personer som ställde sig positiva till det svenska EU-medlemskapet och röstade ja till euron. Analysen visar att denna grupp var den klart största och samlade 39 procent av väljarna.

En tredjedel av väljarna (33 procent) var emot svenskt EU-medlemskap och röstade nej till att införa euron som valuta i Sverige. Dessa konsekventa nej-sägare var i klar majoritet bland vänsterpartiet, miljöpartiets och centerpartiets väljare (68, 54 respektive 55 procent). Det var mycket få uttalade motståndare till svenskt EU-medlemskap som valde att rösta ja till euron (3 procent).

Bland personer som uppgav att de saknade en bestämd uppfattning om det svenska EU-medlemskapet valde tre av fyra att rösta nej till euron (9 mot 3 procent). I de grupper där det rådde störst osäkerhet om det svenska medlemskapet – bland de yngsta och äldsta åldersgrupperna – valde en förkrossande majoritet att rösta nej till euron. Av förstagångsväljarna saknade 36 procent en bestämd uppfattning i medlemskapsfrågan och i denna grupp var det sex gånger vanligare att rösta nej än att rösta ja. Ett sådant resultat ger stöd för en gammal sanning inom opinionsforskningen – att opinionen när den är osäker tenderar att stödja alternativ som uppfattas innebära status quo.

Ideologi fällde euron?

I en valanalys värd namnet bör alltid ingå en prövning och tillämpning av en rationell åsiktsröstningsmodell. En sådan modell utgår från att medborgares ställningstaganden i olika sakfrågor – som till exempel frågan om att införa euron som valuta – hänger väl samman på grund av att de emanerar från stabila latent ideologier. Väljarideologierna predisponerar väljarnas ställningstaganden i nya sakfrågor. Men vilka ideologiska ställningstaganden vägde tyngst för väljarna i samband med folkomröstningen?

Sökandet efter euro-nejets ideologiska grundvalar påbörjas med en enkel korrelationsanalys (jfr Oscarsson 2001). I tabell 21 redovisas bivariata samvariationer (Pearsons r) mellan väljarnas självplaceringar längs vår elvagrada EMU-skala och väljarnas åsikter om samtliga förslag och samhällsvisioner som ingick i 2003 års folkomröstningsundersökning. De olika sakfrågorna är rangordnade efter hur starkt de korrelerar med EMU-inställning.

Tabell 21

Sambandsligan. Sambandet mellan åsikter i sakfrågor och inställning till EMU-medlemskap 2003 (Pearsons r)

EMU-motståndare tenderar att gilla dessa förslag mer än EMU-anhängare

+0.67	Sverige bör utträda ur EU
+0.33	Återinföra strängare gränskontroller mellan EU-länder
+0.29	Minska inkomstskillnaderna i samhället
+0.25	Minska finansmarknadens inflytande
+0.25	Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften
+0.23	Öka det ekonomiska stödet till glesbygden
+0.21	Införa sextimmars arbetsdag för alla förvärvsarbetande
+0.12	Satsa på ett samhälle som slår vakt om traditionella svenska värden
+0.12	Satsa på ett samhälle med mer jämställdhet mellan män och kvinnor
+0.11	Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen tillväxt
+0.07	Ta emot färre flyktingar i Sverige

EMU-anhängare tenderar att gilla dessa förslag mer än EMU-motståndare

-0.45	Sverige skall delta fullt ut i EUs försvarssamarbete
-0.39	Satsa på ett samhälle med mer internationell inriktning och mindre av gränser mellan folk och länder
-0.39	EU bör ha en gemensam utrikes- och säkerhetspolitik
-0.33	EU bör ha en president.
-0.32	Fortast möjligt uppta länder som t.ex. Polen, Tjeckien och Ungern som medlemmar i EU
-0.30	Minska den offentliga sektorn
-0.28	Satsa på ett samhälle med mer privat företagsamhet och marknadsekonomi
-0.26	Öka arbetskraftsinvandringen i Sverige
-0.24	Sverige bör söka medlemskap i NATO
-0.24	Bedriva mer av sjukvården i privat regi
-0.23	Satsa på ett samhälle med hög ekonomisk tillväxt och hög produktivitet
-0.18	Sänka skatterna
-0.14	Minska jordbruksstödet inom EU
-0.07	Satsa på ett mångkulturellt samhälle med stor tolerans gentemot människor från andra länder med andra religioner och levnads-sätt

Inga signifikanta samband

+0.04	Minska u-hjälpen
-0.02	Minska försvarsutgifterna
+0.00	Satsa på ett samhälle med mer lag och ordning
-0.00	Satsa på ett samhälle där kristna värden spelar en större roll

Kommentar: För de konkreta sakfrågeförslagen användes fem svarsalternativ: ”mycket bra förslag”, ”ganska bra förslag”, ”varken bra eller dåligt förslag”, ”ganska dåligt förslag” och ”mycket dåligt förslag”. För samhällsvisionerna användes en skala från 0 ”mycket dåligt förslag” till 10 ”mycket bra förslag”. EMU-skalan varierade mellan 0-10.

Resultaten visar att de starkast korrelerade sakfrågeåsikter som inte omedelbart har med EU att göra är vänster-högerrelaterade, som exempelvis storleken på offentlig sektor (-.30), privatiseringar (-.24), marknadsekonomi (-.28) och sex timmars arbetsdag (-.21). Ett undantag gäller frågan om att satsa på ett samhälle med mer internationell inriktning och mindre av gränser mellan folk och länder ($r=-.39$).

EMU-motståndare tenderar att gilla förslagen om kärnkraftsavveckling (+.25) och om att öka det ekonomiska stödet till glesbygden (+.23), två frågor som har tydlig anknytning till ideologiska diskussioner kring småskalighet, decentralisering och till konflikter mellan stad och landsbygd. Sådana diskussioner känns väl igen från 1970-talets energidebatt liksom EU-debatten i tidigt 1990-tal.

Lika intressant är de frågor som inte uppvisar starka samband med EMU-inställning. Satsningar på mångkulturellt samhälle (-.07) och förslag om att ta emot färre flyktingar (+.07) orkar precis över gängse gränser för statistisk signifikans. Främlingsfientlighet tycks inte ha spelat någon stor huvudroll i väljarnas ställningstaganden i eurofrågan.⁴

Korrelationsanalys kan ge många nya idéer om vilka underliggande väljarideologier som varit aktiva i skapandet av en nej-majoritet i folkomröstningen. Men för att nå fram till hållbara förklaringar krävs att vi använder multivariata analystekniker för att estimerar en åsiktsröstningsmodell för individuellt röstningsbeteende.

I tabell 22 redovisas en sådan multivariat analys av de direkta effekterna av olika åsiktsdimensioner på sannolikheten att rösta ja i eurofolkomröstningen. Med ledning av resultat från dimensionsanalyser av sakfrågeåsiktsfrågorna i tabell 4 och av tidigare analyser av 1994 års folkomröstning (Oscarsson 1996) prövas effekterna av sju olika ideologiska dimensioner på sannolikheten att rösta ja i folkomröstningen.

De bivariata effekterna – uttryckta som förändringar av predicerade sannolikheter när de oberoende variablerna förändras från sitt minsta (0) till sitt högsta (1) värde – bekräftar resultaten från tabell 4. Sannolikheten att rösta ja ökar dramatiskt ju längre högerut en väljare positionerar sig längs *vänster-högerdimensionen* (+79). Resultaten avseende *den gröna dimensionen* visar en negativ effekt: ju grönnare åsikter desto lägre sannolikhet för en ja-röst (-14). *Den kristna dimensionen* har ingen signifikant bivariat effekt på röstning (-8) men tecknet är negativt, vilket indikerar att en ja-röst blir mindre sannolik ju mer en väljare månar om kristna värden. *Nationalismdimensionen* – som handlar om nationell stolthet och om att slå vakt om svenska värden – har däremot en negativ effekt: ju mer nationalistiska sentiment desto lägre sannolikhet att rösta ja till euron (-30). *Den xenofobisk-kosmopolitiska dimensionen* gäller inställning till flyktingar och u-hjälp och har en stark bivariat effekt på röstning (+35), vilket här innebär att en mer flyktingvänlig inställning ökar sannolikheten att rösta ja. *Internationalism-dimensionen* – som gäller satsningar

Tabell 22

Den relativa effekten av väljarnas positioner längs sju åsiktsdimensioner på röstningsbeteende i folkomröstningen 2003 (logistiska effekter, standardfel, förändring av predicerade sannolikheter)

Dimension	bivariat			multivariat		
	b	stdfel	Δ	b	stdfel	Δ
Intercept				-2.94	.74	
Vänster-högerdimensionen	+4.45	.52	+79***	+5.04	.64	+84***
Den gröna miljödimensionen	-.59	.31	-14*	-.29	.44	-
Den kristna dimensionen	-.35	.29	-8	-.88	.40	-21**
Nationalismdimensionen	-1.26	.36	-30***	-1.10	.53	-27***
Xenofobisk-kosmopolitisk dimension	+1.44	.37	+35***	-.06	.62	-1
Internationalismdimensionen	+3.26	.38	+65***	+3.36	.56	+67***
Jämställdhetsdimensionen	-1.00	.40	-24***	-1.21	.57	-29**
Log-Likelihood				-331.84		
Andel förklarad varians (pseudo R ²)				.21		
Antal svarspersoner				608		

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2003 års folkomröstningsundersökning. Den beroende variabeln är röstning i folkomröstningen (0=Nej, 1=Ja). Samtliga oberoende variabler i analysen har kodats mellan 0 och 1. Vänster-högerdimensionen är ett additivt index (Cronbachs alpha=.74) som består av följande indikatorer: "minska den offentliga sektorn", "bedriva mer av sjukvården i privat regi", "satsa på ett samhälle med mer av privat företagsamhet och marknadsekonomi", "satsa på ett samhälle med hög ekonomisk tillväxt och produktivitet" samt självplacering längs en skala från 0 "långt till vänster" till 10 "långt till höger". Den gröna dimensionen mäts med hjälp av frågan "Satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt". Den kristna dimensionen mäts med frågan "Satsa på ett samhälle där kristna värden spelar en större roll". Värdena på den 11-gra-

diga skalan har här kvadrerats och dividerats med hundra för att bättre ta till vara på variationen i den kristna skalan. Nationalismdimensionen mäts med frågan "Satsa på ett samhälle som slår vakt om traditionellt svenska värden". Den xenofobisk-kosmopolitiska dimensionen är ett additivt index (Cronbachs alpha=.76) som består av följande indikatorer: "ta emot färre flyktingar i Sverige", "minska u-hjälpen", "öka arbetskraftsinvandringen till Sverige", "satsa på ett mångkulturellt samhälle med stor tolerans gentemot människor från andra länder, med andra religioner och levnadssätt". Internationalismdimensionen mäts med hjälp av frågan "satsa på ett samhälle med mer internationell inriktning och mindre av gränser mellan folk och länder". Jämställdhetsdimensionen mäts med frågan "Satsa på ett samhälle med mer jämställdhet mellan män och kvinnor". Det låga n-talet förklaras av att många av åsiktsfrågorna (Satsa samhälle-serien) endast ställdes i folkomröstningsundersökningens förvalsintervju. ***= $p<.01$; **= $p<.05$; *= $p<.10$.

4) För en djupare analys av främlingsfientliga strömningar i samband med eurofolkomröstningen, se Widfeldt (2004).

på ett samhälle med mindre av gränser mellan folk och länder – är mycket framgångsrik när det gäller att predicera väljarbeteende (+65). Ju mer internationalistisk desto större sannolikhet för ja-röst. Effekten av väljarnas positionstaganden längs *jämställdhetsdimensionen*, slutligen, visar att sannolikheten för en ja-röst minskar med omkring -24 procentenheter om vi rör oss från den minst till mest jämställdhetsvänliga ståndpunkten.

Den multivariata analysen bekräftar vänster-högerdimensionens starka ställning som det viktigaste orienteringsinstrumentet för svenska väljare också i frågor som rör EU. Under kontroll för de andra åsiktsdimensionerna ökar effekten av vänster-högerplacering. Allt annat lika är prediktionsskillnaden mellan en väljare "långt till vänster" och en väljare "långt till höger" hela 84 procentenheter! Oavsett positionstaganden längs andra åsiktsdimensioner ökar sannolikheten att rösta ja till euron ju längre till höger väljarna står. Även den internationalistiska dimensionen håller ställningarna under kontroll för övriga dimensioner (+67) och står tillsammans med vänster-högerdimensionen för mycket stor del av modellens prediktionskraft.

Nationalismdimensionen är svagare än vänster-högerdimensionen och internationalismdimensionen (-27). Men ju starkare man värnar svenska värden och ju starkare känslor av nationell stolhet desto lägre sannolikhet att rösta ja till euron. Riktningen och styrkan på sambandet står sig alltså även under kontroll för andra ideologiska ställningstaganden.

Dramatiken är större när det gäller några av de andra åsiktsdimensionerna. Vår modell släcker helt ut ursprungseffekten av den gröna dimensionen. Grön ideologi hade alltså mycket mindre med valutgången att göra i 2003 års euro-folkomröstning än i 1994 års EU-folkomröstning då den kom på andra plats efter vänster-höger (jfr Oscarsson 1996). Ursprungssambandet mellan grön ideologi och euroröstning förklaras av att både euroinställning och grön ideologi samvarierar med vänster-högerideologi: vänsterståndpunkter gör dig både grön och euroskeptisk. Det är nämligen vid kontroll för vänster-högerorientering som direkteffekten av grön ideologi försvinner.

Den bivariata effekten av den xenofobisk-kosmopolitiska dimensionen går också förlorad i den multivariata analysen. Elaboreringar visar att det är den internationalistiska dimensionen som släcker ut effekterna av åsikter om flyktingar, invandring och mångkulturellt samhälle. Varför? De båda dimensionerna samvarierar starkt ($r=-.59$): internationalistisk orientering går i stor utsträckning hand i hand med flyktingvänlighet. De som eftersträvar ett internationalistiskt samhälle tenderar också att ha en generös inställning till det främ-

mande. Såväl flyktinggenerositet som internationalism ökar sannolikheten att rösta ja. Men hur skall vi tolka det faktum att direkteffekten av flyktinginställning helt försvinner vid kontroll för internationalism? Vår tolkning är att flykting- och invandringsåsikter – som gäller graden av multikultur på hemmaplan i Sverige – hade marginell betydelse för medborgarnas euroröstning. Vi kan avfärda förklaringen att många röstade nej på grund av främlingsfientliga åsikter – några sådana direkteffekter kan inte uppmätas. Vad som var utslagsgivande för euroåsikt var istället väljarnas åsikter om ett internationellt och utåtriktat samhälle som är inriktat på samarbete med andra länder och ett samhälle där Sverige spelar en aktiv roll för att nedbringa gränser mellan folk och länder. Tolkningen är inte orimlig med tanke på att åsikter som handlar om NATO-medlemskap, europeiskt försvarssamarbete och större aktivt deltagande i FN-operationer i allmänhet också samvarierar högt med åsikter i EU-relaterade frågor.

Effekten av den vita kristna dimensionen blir större och når statistisk signifikans under kontroll för de andra dimensionerna. Personer som intensivt sluter upp bakom förslaget att satsa på ett samhälle där kristna värden spelar en större roll hade – allt annat lika – en signifikant lägre sannolikhet att rösta ja än personer som inte alls tyckte kristna värden var särskilt viktiga (-21).

Positionstagande i jämställdhetsfrågor hade också en självständig betydelse för väljarnas röstning i folkomröstningen. Oavsett ideologisk positionering längs de övriga dimensionerna var sannolikheten att rösta ja klart lägre (-29) bland personer som tyckte om förslaget att satsa på ett samhälle med mer jämställdhet mellan män och kvinnor än bland personer som tyckte det var ett dåligt förslag. Jämställdhetsivrare var mer skeptiska till euron.

Sammanfattningsvis tycks i första hand vänster-högerdimensionen och internationalismdimensionen haft störst betydelse för väljarnas ställningstaganden i eurofolkcomröstningen. I den andra gruppen finner vi nationalismdimensionen, jämställdhetsdimensionen och den kristna dimensionen. Men xenofobiska främlingsfientliga strömningar och grön ideologi hade, enligt den multivariata modellen, ingen avgörande betydelse för väljarnas röstningsbeteende i folkomröstningen 2003.

Modellen visar väl den relativa betydelsen av olika åsiktsdimensioner. Men det hindrar förstås inte att styrkerelationerna mellan de ideologiska skiljelinjerna ändå kan vara olika för olika väljare. En mer detaljerad elaborering av sambanden i modellen avslöjar exempelvis att vissa åsiktsdimensioner interagerar med väljarnas positioner längs vänster-högerdimensionen. Interaktionerna är svaga, men de kan ge idéer

om vilka åsiktsdimensioner som vid sidan om vänster-höger har varit viktiga för väljare med olika vänster-högerpositioner. Den gröna dimensionen har t.ex. en något starkare bivariat effekt till vänster än till höger, medan nationalism och internationalismdimensionerna har haft större spelrum bland personer stående i mitten eller till höger på vänster-högerdimensionen. Jämställdhetsdimensionen har starkast effekt på euroröstning bland väljare som står i mitten.

Resultaten visar att man kommer en bra bit på väg att förklara individuellt röstningsbeteende med hjälp av några få åsiktsdimensioner. Passningen mellan modell och data är i själva verket något större än motsvarande analyser i det tidigare avsnittet där en socio-ekonomisk grupp-röstningsmodell prövades.

Den stora belöningen i sammanhanget inkasseras när vi kombinerar socio-ekonomiska grupp-röstningsmodeller med åsiktsröstningsmodellen. Då kan vi systematiskt pröva olika ideologiförklaringar till varför det finns ett samband mellan socio-ekonomisk grupptillhörighet och röstning i folkomröstningen. Ett sådant exempel gäller den tio procentenhets stora åsiktskillnaden mellan mäns och kvinnors röstning i folkomröstningen. Denna könsskillnad kan ej kontrolleras bort med någon av de sociala skiljelinjer som ingår i den sociologiska grupp-röstningsmodellen (jfr tabell 10). Gapet är lika stort i alla subgrupper av befolkningen. Om vi däremot företar kontroller för att ideologier skiljer sig åt från väljare till väljare börjar könseffekten att minska. En sådan elaborering visar att effekten av könstillhörighet endast naggas i kanten av jämställdhetsdimensionen men reduceras till en tredjedel om vi kontrollerar för vänster-högerideologi. Män och kvinnor tycker olika om euron inte i första hand eftersom de är olika positiva till satsningar på ett jämställt samhälle utan helt enkelt på grund av att kvinnor står längre till vänster på vänster-högerdimensionen än män.

Frågan om huruvida väljarideologi fällde euron är svaret definitivt ja. Det var i första hand vänster-högerideologi men även nationalistiska, internationalistiska och jämställdhetsideologier som var avgörande. För att det skulle bli ja till euron skulle det ha funnits betydligt fler högerorienterade väljare, men också fler internationalister, färre nationalistiska, färre jämställdhetsförespråkare och färre som omhuldar kristna värden.

Väljarnas egna argument

Under 2003 års folkomröstningskampanj fördes långa diskussioner om hur olika ja- och nej-argument egentligen skulle klassificeras. En del argument fick benämningen ekonomiska argument, medan andra kallades

politiska argument eller demokratiargument. De *ekonomiska argumenten* var inriktade på själva sakfrågan – att införa euron som valuta – och handlade om räntor, tillväxt, inflation, företagsklimat, utländska investeringar och arbetslöshet. De *politiska argumenten* var bredare och gällde framför allt en generell uppslutning bakom EUs ursprungliga freidsidé, solidaritet med Europa och de nya medlemsländerna samt ett fortsatt svenskt aktivt deltagande i unionsbygget. De *demokratiska argumenten* handlade om det demokratiska underskottet i EU. Man ifrågasatte möjligheterna till demokratisk kontroll av, och insyn i europeiska riksbankens (ECB) arbete. Det fanns också, enligt vissa debattörer, mindre rationella argument som borde föras till en fjärde kategori *känslomässiga argument*, som t ex att det skulle bli jobbigt att växla pengar om vi inte gick med i eurosamarbetet eller att kungen inte skulle vara avbildad på de svenska eurosedlarna. Ytterligare förslag på indelningar gavs av statsminister Göran Persson när han hävdade att ”Nejsidans argument är ju väldigt nationalistiska och väldigt mycket egoistiska” (GP 20030521).

Men hur såg väljarnas egen argumentation ut? Hur motiverade de sina röstningsbeslut? Att låta väljarna själva motivera varför de röstade som de gjorde i folkomröstningen är det mest omedelbara sättet att ta reda på vad folkomröstningen egentligen handlade om och varför folkomröstningen gick som den gick. Väljarnas subjektiva motiveringar är intressanta eftersom de berättar viktiga saker om den sociala och politiska kontext i vilken individens preferenser formats. De visar också vilka av kampanjmakarnas och opinionsbildarnas argumentationslinjer som fick starkast fäste i folkopinionen i samband med folkomröstningen. Resultaten redovisas i tabell 23.⁵

I genomsnitt avgav varje intervjuperson 1,62 skäl för röstning. Det var färre skäl än i samband med 1994 års EU-folkomröstning då genomsnittet var 1,97 (se Oskarson 1996). Men förmågan att uppge skäl för röstning är inte lika stor för alla väljare. Kvinnor uppger något fler skäl än män (1,66 mot 1,57). Medelålders 30–60 år uppger något fler skäl (1,66) än yngre (1,63) och äldre (1,51). Utbildningsnivå hade större be-

5) Att fråga intervjupersonerna efter öppna svar är en mer förutsättningslös strategi än att använda fasta svarsalternativ. Svaren vi fick på frågan noterades av våra intervjuare och kategoriserades sedan med hjälp av ett analyschema som bortsett från en del tillägg motsvarar det som användes i samband med 1994 års folkomröstning om EU-medlemskap. Målsättningen är att alla skäl till röstning skall kunna föras till samma kategorier oavsett valens, det vill säga oavsett om de är argument för eller emot euron som valuta. För en del specifika och vanligt förekommande motiveringar av ja- respektive nej-röstning har det inte varit möjligt och då har motiveringarna tilldelats en egen kategori.

tydelse för det genomsnittligt antal avgivna skäl: högutbildade räknade upp klart fler motiveringar till sitt röstningsbeteende (1,95) än lågutbildade (1,39).

Inte oväntat med tanke på sakfrågans natur dominerade de ekonomiska argumenten i väljarnas röstningsmotiveringar (29 procent). Ekonomiargumenten innehade förstaplatsen hos såväl ja- som nej-röstande väljare (33 respektive 28 procent). De vanligaste argumenten i denna kategori handlade om utvecklingen av ekonomisk tillväxt och konsumentpriser vid ett svenskt euroinförande. Sakskäl som rörde positiva och negativa effekter av en gemensam valuta var också vanliga. Något mindre vanliga var motiveringar som berörde jämförelser av räntenivåerna i Sverige och euroland och framtida risker för valutaspekulationer mot den svenska kronan. Trots, eller kanske tack vare, att eurofrågan ofta har klassificeras som

en tekniskt komplicerad nationalekonomisk fråga var andelen ekonomiargument faktiskt lägre i 2003 års folkomröstning än i EU-medlemskapsomröstningen 1994 (jfr Oskarson 1996).

Efter de ekonomiska motiveringarna ser argumentbilden mycket olika ut bland ja- och nej-röstare (se tabell 23). Det vanligaste argumentet bland ja-röstare var enkla hänvisningar till 1994 års folkomröstning eller motiveringar som innebar "Är vi med är vi med" (31 procent). Många menade att vi tog ställning till det europeiska samarbetet redan 1994 och att folkomröstningen om euro därför egentligen var onödig. Ja-röstare hänvisade också ofta till näraliggande identitets- och solidaritetsargument (24 procent). Sverige är för litet för att klara ekonomi och välfärd på egen hand, menade man. Samarbete med de andra EU-länderna är ett måste och vi har inget annat val än att införa euron som valuta. Det fjärde

Tabell 23

Andel som uppgav olika typer av skäl för röstning i samband med 2003 års folkomröstning om att införa euron som valuta (procent)

Argumentkategori	Exempel på svar	Samtliga	JA	NEJ
Ekonomi	Tillväxt, räntor, inflation	29	33	28
Sysselsättning	Arbetslöshet, arbetsmarknad	4	4	3
Skatter	Skatteharmonisering, alkoholskatter	0	0	0
Näringsliv, allmänt	Priskonkurrens inom Sverige	0	0	0
Regionala frågor	I Sverige och EU	0	0	1
Jordbruk & fiske	I Sverige och EU	0	0	0
Social välfärd & sjukvård	Omsorg, pensioner, anställningstrygghet	3	1	4
Miljö	Naturvård, djurförsök	0	0	0
Konsument	Matpriser, matkvalitet	1	1	1
Utbildning	Grundskola, gymnasium, högre utbildning	0	0	1
Mellanfolkligt utbyte och förståelse	Invandring, flyktingfrågor, religion, språk	1	0	1
Öppna gränser	Kriminalitet, terrorismbekämpning	0	0	0
Jämställdhet	På arbetsplatsen, i politiken, i hemmet	0	0	1
Demokrati allmänt	Demokratin i EU, ECB, Sverige	5	1	8
Makt & inflytande	Maktförlust, påverkansvinster	10	8	11
Offentlighetsprincip & allemansrätt	Sekretessen i EU/ECB	0	0	0
Utrikes- och säkerhetspolitik	Neutralitet, alliansfrihet, militär säkerhet	2	3	0
Nationell självständighet	Behålla riksbanken, bestämma själva	8	0	15
Europeiska Unionen allmänt	Superstat, utvidgning, politisk integration	3	1	5
EUs organisation	Byråkrati, centralisering, korruption	6	0	10
"Vänta och se"	EMU-samarbetet pågått för kort tid	4	0	7
EU i världen	Stormaktsambitioner, motvikt till USA	1	1	1
Sverige i EU	Solidaritet med Europa, Sverige för litet, Europeisk identitet, Samarbete, Vi har inget val	12	24	3
Praktiska skäl/krångligt	Försvarande, jobbigt att växla pengar	4	9	1
"Är vi med är vi med"	Hänvisningar till 1994 års folkomröstning	13	31	0
"Jag är emot EU"	Gillar inte EU	6	0	10
Övriga sakskäl	För/Emot EU/EMU utan preciseringar	22	17	19
Övriga skäl	Bristande förtroende/går inte veta nåt om framtiden/bristande information/	21	8	23
Antal nämnda skäl (medelvärde)		1,62	1,62	1,63
Andel som nämnt minst ett skäl		95	95	95
Antal svarspersoner		1 980	945	1035

Kommentar: Resultaten är hämtade från folkomröstningsundersökningen 2003. Frågan lyder: ". Sammanlagt har de 1 980 undersökningsspersoner som svarat på frågan avgivit 3 201 skäl till röstning (JA/NEJ/BLANKT). I genomsnitt avgav varje person 1,62 skäl.

vanligaste argumentet bland ja-röstare handlade om Sveriges generella möjligheter till framtida påverkan och inflytande i Europa. Att ställa sig utanför eurosamarbetet skulle få negativa konsekvenser för Sveriges möjligheter att göra sin röst hörd, argumenterade ja-röstarna.

På nej-sidan var spridningen av argumentationen större. Det tycks alltså ha funnits relativt sett fler skäl att rösta nej. De vanligaste sakargumenten efter de ekonomiska handlade om nationell självständighet (15 procent). Att behålla riksbanken och en nationell kontroll över valutapolitiken var en fråga om svensk suveränitet och självbestämmande. Att själva kunna sätta de räntenivåer som bäst passar den svenska ekonomin var centralt i argumentationen. Kategorin makt och inflytande samlade 11 procent av nej-röstarna och här finner vi motiveringar som också handlar om den överflyttning av makt och inflytande som ett euroinförande skulle innebära. Allmänna protester mot det svenska EU-medlemskapet – ”Jag gillar inte EU” samlade också en tiondel av nej-röstarna (10 procent). Missnöje med EUs organisation, byråkrati, centralisering och korruption (10 procent) och med EUs demokratiska underskott (8 procent) var också vanliga motiveringar till nej-röstande. ”Vänta och se”-argumentationen samlade 7 procent av nej-röstarna – man ansåg att Sverige hade råd att vänta på besked om hur eurosamarbetet utvecklades. Särskilt ventilerades en stor skepsis mot huruvida de stora länderna i EU skulle respektera stabilitetspaktens regelverk.

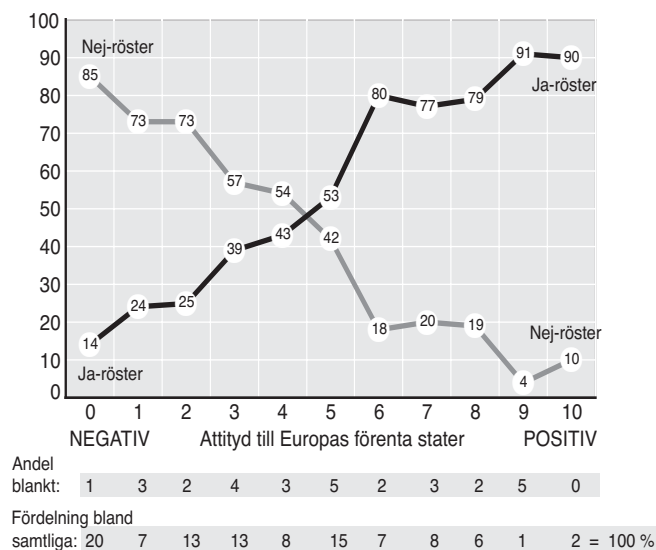
De båda övrigt-kategorierna är ovanligt stora, vilket kräver en närmare förklaring och sannolikt även fördjupade analyser. Motiveringar som förts till ”övriga sakskäl” (22 procent) var lika vanliga bland ja- och nej-röstare. De handlar i huvudsak om allmänna sympati- eller antipatitrytningar om EU utan några närmare preciseringar. Många av dessa svar är helt tomma på sakinhåll, som t.ex. ”EU är bra”, ”EU är skit” eller ja-kampanjsloganen ”Ja är roligare”. Den sista restkategorin ”övriga skäl” (21 procent) samlar en del svar som uttrycker osäkerhet och bortförklaringar samt klagomål om bristande information. Men framför allt vittnar huvuddelen av dessa övriga svar på bristande förtroende för, och till och med djup misstro mot, olika företrädare för ja-sidan.

Hur mycket EU vill vi ha?

Människors åsikter om olika EU-fenomen hänger samman. Det finns en EU-dimension från älska till hata, för att uttrycka det lite drastiskt. Somliga vill ha väldigt mycket EU, andra ingenting. En framtidsorienterad attityd som är ett bra mått på människors position på EU-dimensionen är frågan om den önskvärda graden av integration länderna emellan i det kommande EU. Det vill säga hur man ställer sig till att EU utvecklas till en förbundsstat, ett slags Europas förenta stater.

Inställningen till Europas förenta stater (EFS) är övervägande negativ bland svenska väljare (61 procent); endast 24 procent lutade åt en positiv attityd. Det visar resultaten i figur 8 som också visar på ett mycket starkt samband mellan åsikt om ett eventuellt kommande Europas förenta stater och röstningen 2003. Väljare som ville ha mycket EU – en integrerad förbundsstat – röstade nästan alla ja (80 – 90 procent). Väljare som endast önskade sig lite EU – *inte* ett Europas förenta stater – röstade nästan alla nej (75 – 85 procent).

Figur 8
Inställning till ett framtida Europas förenta stater och röstning i Euro-omröstningen (procent)

Kommentar: Intervjufrågan löd: ”Tycker Du det är positivt eller negativt om EU utvecklas till en förbundsstat, ett slags Europas förenta stater?” Resultaten kommer från folkomröstningsundersökningen 2003. Antalet svarspersoner som besvarat frågan om Europas förenta stater är 1 755. Andelen vet ej är 7 procent.

EFS-attityden kan teoretiskt betraktas som kausalt närliggande väljarnas åsikter och röstande i euro-frågan; inte samma och mer långsiktigt, men opinionsbildningsmässigt nära. Det starka sambandet mellan euro-rösten och inställningen till Europas förenta stater kan dock inte enkelt kontrolleras bort eller ens allvarligt försvagas om vi introduceras andra relevanta förklaringsvariabler. Väljarnas vänster-högerideologi t.ex., som vi vet är starkt kopplad till EU-dimensionen och till euro-rösten, reducerar EFS-effekten mycket lite när den introduceras i regressionsanalyser tillsammans med EFS-attityden.

Väljarnas åsikter om EUs framtida grad av integration hade en stark självständig effekt på valet av euro eller krona 2003. Folkomröstningen rymde på väljarplanet klara ideologiska ställningstaganden som inte bara gällde vänster-höger eller olika ekonomiska egenintressebedömningar utan också vilket slags EU man ville ha i framtiden.

Väljarbeteende i folkomröstningar

Hur skiljer sig röstningsbeteende i folkomröstningar från röstningsbeteende i riksdagsvalen? I folkomröstningsundersökningen 2003 ställde vi en särskild fråga till väljarna om vilka som var de viktigaste skälen för dem att rösta som de gjorde. Skälen är formulerade i enlighet med några av de mest populära teorierna om väljarbeteende och kan dessutom jämföras med motsvarande mätningar vi gjort i samband med riksdagsvalen.

Av våra färdigformulerade skäl till röstning i folkomröstningen 2003 vägde den nationella ekonomin allra tyngst enligt väljarna själva (se tabell 24). Trettiosju procent uppgav att ekonomisk röstning var ett av de absolut viktigaste skälen till röstning. Det var också det viktigaste skälet inom varje grupp av partisympatisörer, men samtidigt något vanligare bland ja-röstare (42 procent) än bland nej-röstare (32 procent). Förstaplatsen för ekonomisk röstning stämmer väl in på såväl sakfrågans karaktär som de subjektiva motiveringarna till röstning vi analyserade tidigare.

Men det förtjänar att understrykas att det, liksom i riksdagsvalen, är omsorgen om den nationella ekonomin som är viktigast för väljarna. Väljarnas omsorg om den egna personliga ekonomin är inte lika viktig (10 procent). Relationen speglar väl det som alltid framkommer vid mer systematiska analyser av effekterna av ekonomiska bedömningar på röstning även i riksdagsval. Kampanjmakarna kanske så småningom drar lärdom av ett av den internationella väljarforskningens mest stabila forskningsresultat (se Holmberg & Oscarsson 2004). Det var framför allt under senhösten 2003 som ja-sidan sände kampanjbudskap riktade till väljarnas egna plånböcker, bland annat med olika beräkningar av vad lägre räntor och högre tillväxt skulle innebära för väljarnas hus-

hållsekonomi (Wallin 2004). Men kortsiktig plånboksröstning är inte någon utbredd företeelse, varken i Sverige eller internationellt. Väljarnas omsorg om landets ekonomi väger tyngre i nationella val. Och denna visdom utsträcker sig även till folkomröstningar.

Ideologisk röstning och åsiktsröstning placerar sig högt på listan över viktiga röstningsskäl även i samband med folkomröstningar. Skälen ideologiöverensstämmelse och åsiktsöverensstämmelse uppges vara ett av de absolut viktigaste skälen för 20 respektive 14 procent av väljarna – något lägre skattningar än vad vi brukar få i samband med riksdagsval. Resultaten bekräftar ett etablerat resultat från riksdagsvalen, nämligen att ideologi spelar en större roll för röstningsbeteendet bland svenska väljare än olika personfaktorer. Endast var tionde väljare (10 procent) uppger att ja/nej-alternativets företrädare var ett tungt vägande skäl för röstning.

Gruppintresseröstning – som i det här fallet innebär att väljarna röstar på det folkomröstningsalternativ som de uppfattar som mest fördelaktigt för den egna yrkesgruppen – tycks vara mindre utbrett i samband med folkomröstningar än riksdagsval. Endast sju procent av väljarna uppgav gruppintresseröstning som ett viktigt skäl. Motsvarande andel i samband med riksdagsvalet 2002 var högre, 14 procent.

Sist i rangordningen av viktiga skäl för röstning finner vi partiröstningen – att rösta på det alternativ som stämmer bäst överens med vad det egna partiet tycker. Endast sex procent av väljarna uppger detta som ett viktigt skäl till valet av alternativ i folkomröstningen. Röstningsskälet har ingen direkt motsvarighet i samband med riksdagsval, men närmast kommer partiidentifikationsröstning (14 procent 2002) eller vaneröstning (16 procent 2002). Till skillnad från riksdagsvalen var

Tabell 24

Skäl till röstning i folkomröstningen om euron 2003. Andel som svarar att det var "ett av de absolut viktigaste skälen" (procent)

JA/NEJ-alternativet ...	alla	röstning		partisympati						
		Nej	Ja	v	mp	c	s	fp	kd	m
är till fördel för Sveriges ekonomi	37	32	42	29	31	29	34	38	29	56
stämmer överens med den ideologi Du sympatiserar med	20	20	19	28	37	20	15	22	20	19
stämmer överens med de politiska åsikter Du sympatiserar med	14	13	15	21	24	14	12	10	11	20
är till fördel för Din personliga ekonomi	10	12	8	11	9	9	13	9	3	7
har bra företrädare	10	10	10	10	14	13	12	5	7	12
är till fördel för den yrkesgrupp Du tillhör	7	7	7	12	2	4	8	8	4	6
stämmer överens med vad Ditt parti tycker	6	4	8	9	9	7	5	6	3	10

Kommentar: Resultaten är hämtade från 2003 års folkomröstningsundersökning. Intervjufrågan lyder: "Du säger att Du [tänker rösta/röstade] [JA/NEJ] i folkomröstningen. Hur viktiga är följande skäl för Ditt ställningstagande?" Svarsalternativen var fyra: "ett av de absolut viktigaste skälen", "ganska viktigt skäl", "inte särskilt viktigt skäl" och "inte alls viktigt skäl". Antal svarande är omkring 1 300.

Tabell 25

Skäl till röstning i folkomröstningen om euron 2003. Andel som ansåg att skälet var "ett av de absolut viktigaste" bland personer med olika politiskt intresse, partiidentifikation (procent)

JA/NEJ-alternativet...	politiskt intresse				utbildning			partiidentifikation				tidpunkt för beslut		
	++	+	-	--	l	m	h	nej	e.p	sv.	st.	tidigt	sista v	sent
är till fördel för Sveriges ekonomi	44	41	31	25	31	35	42	37	34	41	37	40	36	22
stämmer överens med den ideologi Du sympatiserar med	37	22	14	12	15	17	26	19	18	18	28	23	12	12
stämmer överens med de politiska åsikter du sympatiserar med	29	16	7	7	11	12	17	8	11	15	23	16	10	5
är till fördel för din personliga ekonomi	5	10	12	14	14	12	6	11	10	10	10	11	9	8
har bra företrädare	17	12	7	8	16	10	8	9	8	12	16	10	11	8
är till fördel för den yrkesgrupp Du tillhör	5	8	6	4	5	9	5	5	7	8	7	8	4	6
stämmer överens med vad Ditt parti tycker	14	6	4	1	7	6	4	0	2	7	16	7	3	3

JA/NEJ-alternativet...	vänster-högerideologi			bostadsort				kön		ålder		
	v	m	h	land	-	-	stad	man	kv	<30	30-60	>60
är till fördel för Sveriges ekonomi	34	29	50	39	34	39	37	36	38	37	39	32
stämmer överens med den ideologi Du sympatiserar med	24	17	20	23	13	21	21	18	22	16	19	25
stämmer överens med de politiska åsikter du sympatiserar med	18	9	16	12	9	16	16	14	14	13	13	17
är till fördel för din personliga ekonomi	11	10	9	9	9	14	10	9	12	11	10	11
har bra företrädare	9	9	13	12	9	10	11	10	11	5	9	19
är till fördel för den yrkesgrupp Du tillhör	7	7	6	6	7	9	6	5	8	8	6	8
stämmer överens med vad Ditt parti tycker	8	3	8	7	4	5	6	6	5	3	5	9

Kommentar: Resultaten är hämtade från folkomröstningsundersökningen 2003.

partiröstning i folkomröstningen 2003 inte vanligast bland socialdemokratiska väljare, utan bland vänsterpartiets, miljöpartiets och moderaternas väljare (9, 9 respektive 10 procent).

Rangordningen av viktighetsbedömningar av röstningsskäl är relativt likartade i olika väljargrupper (se tabell 25). Det hade varit olyckligt om röstningsskälerna skilde sig alltför mycket åt mellan yngre och äldre eller mellan vänster- och höger-väljare, till exempel att somliga valde valuta efter personer och andra efter ideologi. Men så var det inte. Trots stor överensstämmelse finns ändå en del intressanta skillnader i de subjektiva viktighetsbedömningarna som överensstämmer med vad som brukar framkomma i mer objektivt orienterade analyser.

Ideologisk röstning och åsiktsröstning är som väntat mer utbredd bland starkt partiidentifierade, politiskt intresserade och högutbildade personer än bland svagt partiidentifierade, ointresserade och lågutbildade. Röstningsskäl som vittnar om omsorg om Sveriges ekonomi är starkare bland högutbildade och intresserade än bland lågutbildade och ointresserade. För plånboksröstning är mönstret det omvända: det är ett vanligare skäl bland politiskt ointresserade och lågutbildade än bland intresserade och högt utbildade.

Personfaktorer i form av bra företrädare tillskrevs större betydelse bland personer över 60 år, bland lågutbildade och bland politiskt intresserade. Resultatet beror på att äldre personer ofta är kunnigare om politik och känner bättre till par-

tiernas företrädare än yngre. Äldre är samtidigt mer politiskt intresserade än yngre.

Graden av partiidentifikation slår igenom starkt för röstningsskälet att röstningsalternativet stämmer överens med vad det egna partiet tycker. Partiröstning är mest utbredd bland politiskt intresserade, äldre och bland starkt partiidentifierade.

Sveriges bästa folkomröstning?

Sveriges erfarenhet av nationella folkomröstningar har hittills varit blandat. Vi innehar till exempel den mindre smickrande förstaplatsen i världen när det gäller att anordna folkomröstningar med tre alternativ (ATP 1957 och kärnkraft 1980). Och den höga andelen väljare som i de äldre folkomröstningarna valt att rösta på det egna partiets linje reser frågetecken om de fungerat som ett slags förtäckta partival snarare än självständiga folkomröstningar.

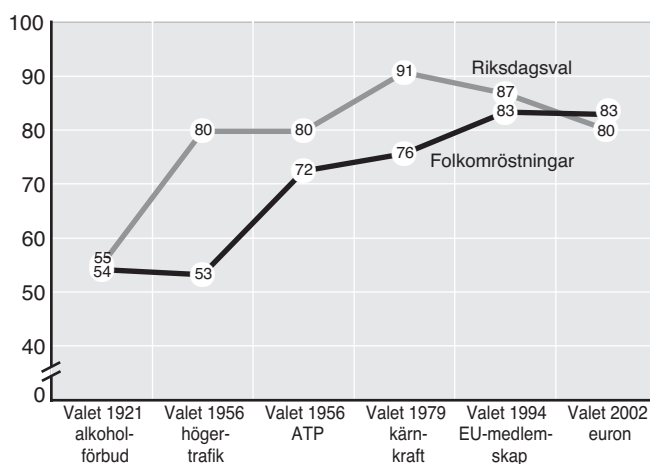
Vilket betyg skall delas ut till 2003 års svenska euro-folkomröstning? Frågan kan besvaras genom att jämföra dels mot olika normer om vad som kan betraktas som den goda nationella folkomröstningen, dels med de tidigare ATP-, kärnkraft- och EU-omröstningarna.

Ett antal grundläggande krav på vad som kan betraktas som en lyckad folkomröstning blev infriade i samband med folkomröstningen 2003. Ett första kriterium som möttes – och som tyvärr behöver nämnas just på grund av våra historiska erfarenheter – är att väljarna bjöds två och inte tre

huvudalternativ att rösta på. Visserligen räknas blankrösterna in i procentbasen, något som i värsta fall också kan orsaka vanskliga tolkningsproblem, t.ex. om varken ja- eller nej-alternativet skulle få absolut majoritet. Med det ställde inte till några problem 2003.

För det andra blev valdeltagandet i folkomröstningen högt. Högt valdeltagande är en slags garanti för att valutslaget blir representativt för folkviljan och att åsiktsskillnader mellan röstare och icke-röstare inte växer sig alltför stor. I själva verket var valdeltagandet i folkomröstningen 2003 högre (82,6 procent) än i riksdagsvalet 2002 (80,1 procent). Vid alla tidigare folkomröstningar har relationen varit det omvända med generellt sett lägre valdeltagande i folkomröstningar än i näraliggande riksdagsval (se figur 9).

Figur 9
Valdeltagandet i folkomröstningarna 1922, 1955, 1957, 1980, 1994 och 2003, samt valdeltagandet vid det närmaste ordinarie riksdagsvalet 1921, 1956, 1979, 1994 och 2002 (procent)

Kommentar: Uppgifter om valdeltagande är hämtad från den officiella valstatistiken (SCB).

För det tredje blev 2003 års folkomröstning i mindre utsträckning ett partival än tidigare. Som vi sett i tidigare analyser var andelen väljare som röstade på sitt eget partis linje i folkomröstningen lägre än vid någon tidigare folkomröstning (64 procent). Att väljarna i allt högre utsträckning tar självständig ställning till alternativen i folkomröstningar kan tolkas som positivt för folkomröstningsinstitutet som sådant – i annat fall hade det ju varit liten mening med att anordna folkomröstningar.

För det fjärde var kunskaperna om partiernas ståndpunkter i eurofrågan 2003 mer välkända för väljarna än vad de var i samband med folkomröstningen om EU-medlemskap 1994. I genomsnitt 83 procent av väljarna kunde korrekt uppge partiernas officiella ställningstaganden 2003 mot bara 76 procent

1994. Bättre alltså, men faktiskt inte bäst: Folkomröstningen 1980 får i det här avseendet ett bättre betyg (85 procent) trots att det den gången var tre linjer för väljarna att hålla reda på.

Kampanjen då, var den bra? När det gäller kunskaps-höjande effekter ger folkomröstningsundersökningen rätt få tydligt positiva besked om att väljarna lärde sig särskilt mycket under valsapurten. I själva verket tycks det vara mindre sådana effekter den här gången jämfört med 1994 (Oscarsson 1996). Väljarna blev endast marginellt kunnigare när det gäller att uppge partiernas ståndpunkter i EU-frågan. Våra mätningar av EU-kunskap visar inte heller några positiva kunskapseffekter under själva kampanjen, möjligen med undantag av nivån på svenska räntor och svensk ekonomisk tillväxt relativt euroområdet.¹ Av allt att döma kulminerade såväl kunskapsökningar som opinionsformering betydligt tidigare än den intensiva valsapurten. Den intensiva slutkampanjen tycks inte ha orsakat förändringar av varken allmänna kunskapsnivåer eller den stabila euroopinionen.

Tabell 26
Väljarnas bedömningar av huruvida folkomröstningskampanjen var rättvis 1994 och 2003 (procent)

	Före omröstningen		Efter omröstningen	
	1994	2003	1994	2003
Folkomröstningen genomförs/ genomfördes på ett rättvist sätt	–	58	50	63
Ja-sidan gynnas/gynnades	–	31	46	30
Nej-sidan gynnas/gynnades	–	2	0	4
Ingen åsikt	–	9	4	3
Summa procent	–	100	100	100
Antal svarspersoner	–	1 882	1 919	838

Kommentar: Frågan lyder: "Tycker Du att folkomröstningen på det hela taget genomförs på ett rättvist sätt eller gynnas JA- eller NEJ-sidan?" Resultaten från 1994 är hämtade från Giljam & Holmberg (1996) "Ett knappt JA till EU", s 53. 1994 års folkomröstningsundersökning var en renodlad eftervalsundersökning.

För det femte tyckte väljarna att folkomröstningskampanjen 2003 var mer rättvis än 1994. Detta trots att ekonomiska kampanjresurser av allt att döma var mycket mer ojämnt fördelade den här gången (se tabell 26). Sextiotre procent av väljarna ansåg att eurofolkomröstningen genomfördes på ett rättvist sätt. Motsvarande siffra för 1994 års EU-folkomröstning var 50 procent. Dessutom verkar andelen väljare som uppfattade eurofolkomröstningen som rättvis ha ökat när resultatet var klart, från 58 till 63 procent.²

En sista uppenbar kontroll om huruvida 2003 års folkomröstningen blev en framgång för folkomröstningsinstitutet

1) För en analys av väljarnas EU-kunskaper i samband med folkomröstningen, se Oscarsson (2004).

2) För en fördjupad analys av väljarnas rättvisebedömningar av folkomröstningar, se Esaiasson (2004).

är att fråga väljarna om de tyckte det var en bra idé att ordna folkomröstning i frågan och vad de tycker om att ordna fler nationella folkomröstningar i framtiden. Gav eurofolkomröstningen väljarna mersmak för nationella folkomröstningar?

Enligt folkomröstningsundersökningen var väljaruppslutningen bakom beslutet att folkomrösta i eurofrågan klart lägre (60 procent) än acceptansen för en omröstning om EU-medlemskap 1994 (75 procent). Samtidigt tyckte fler väljare att en folkomröstning var motiverad i eurofrågan än vad som var fallet i samband med 1980 års kärnkraftsomröstning (se tabell 27).

Väljarnas generella inställning till att anordna folkomröstningar tycks inte ha påverkats dramatiskt av erfarenheterna i samband med eurofolkomröstningen (se tabell 28). En klar majoritet av väljarna anser att det sparsamma användandet av folkomröstningsinstitutet är bra. Men utvecklingen i opinionen ger folkomröstningsinstitutet en viss motvind. Andelen väljare som tycker att vi bör vara sparsamma med folkomröstningar i framtiden har ökat för varje gång vi ordnat folkomröstning: från 51 procent 1980, över 62 procent 1994 till 67 procent 2003. Vid de senaste folkomröstningarna om EU/euron har stödet för uppfattningen att vi inte bör anordna folkomröstningar dock varit lägre (7 procent) än i samband med kärnkraftsomröstningen (21 procent). Folkomröstningar har blivit något mer OK, så länge de inte kommer för ofta.

I jämförelse med tidigare nationella folkomröstningar i Sverige var eurofolkomröstningen 2003 en i flera avseenden bättre tillställning än de tidigare. Valdeltagandet var högre, omröstningen uppfattades som mer rättvis och fler väljare lade partilojaliteter åt sidan och tog självständigt ställning i frågan. Det finns en allmän trend i västvärlden att anordna allt fler folkomröstningar på såväl nationell som lokal nivå. Våra resultat pekar i riktning mot att vi går denna utveckling till mötes med allt bättre erfarenheter i bagaget.

Tabell 27

Väljarnas inställning till folkomröstningar i samband med 1980, 1994 och 2003 års folkomröstningar om EU/euron (procent)

	1980	1994	2003	2003	
				före	efter
Bättre om regering och riksdag beslutat utan folkomröstning	53	22	38	38	39
Bäst att ordna folkomröstning i det här fallet	40	75	60	60	60
Vet ej/vill ej svara	7	3	2	2	1
Summa procent	100	100	100	100	100
Antal svarspersoner	1 558	2 025	1 882	876	894

Kommentar: "Tycker Du att det hade varit bättre om regering och riksdag hade beslutat om ett ja eller nej till att införa euron som valuta i Sverige utan folkomröstning, eller anser Du att det var bäst att ordna folkomröstning i det här fallet? Resultaten från 1980 och 1994 är förvaldsresultat och hämtade från Gilljam & Holmberg (1996) "Ett knappt JA till EU", s 20. I tabellen särredovisas också resultaten för 2003 års förvals och eftervalsurval.

Tabell 28

Väljarnas generella inställning till folkomröstningar 1980, 1994 och 2003 (procent).

	1980	1994	2003	2003	
				före	efter
Vi borde ha fler folkomröstningar i framtiden	23	30	24	25	24
Vi skall vara sparsamma med folkomröstningar som vi varit hittills	51	62	67	66	67
Vi skall inte ha några folkomröstningar utan överlåta å riksdag och regering att fatta beslut	21	7	7	7	7
Vet inte/vill ej svara	5	1	2	2	2
Summa procent	100	100	100	100	100
Antal svarspersoner	1 525	2 025	1 882	876	894

Kommentar: Intervjufrågan lyder: "Vad tycker Du om folkomröstningar mer allmänt? Tycker Du att vi borde ha fler folkomröstningar i framtiden, tycker Du att vi skall vara sparsamma med folkomröstningar som vi varit hittills, eller tycker Du att vi inte skall ha några folkomröstningar utan överlåta åt riksdag och regering att fatta beslut?" Resultaten från 1980 och 1994 är förvaldsresultat och hämtade från Gilljam & Holmberg (1996) "Ett knappt JA till EU", s 21. I tabellen särredovisas resultaten också för 2003 års förvals och eftervalsurval.

Tabellbilaga

Per Hedberg & Henrik Oscarsson

Tabellbilagan har sammanställts för att uppnå maximal jämförbarhet med analyser som genomfördes av 1994 års folkomröstning om EU-medlemskap (Gilljam 1996). För att erhålla säkrare skattningar av röstningsbeteendet i undergrupper av befolkningen har därför urvalen från Valundersökningen 2002 (VU02) och Folkomröstningsundersökningen 2003 (FU03) slagits samman i en analysfil. Trots att materialet då blir omfattande (5 500 urvalspersoner) bör tabellerna ändå läsas med stor försiktighet eftersom skattningarna många gånger bygger på få svars personer.

Uppgifter om röstning i folkomröstningen är för båda urvalen insamlade efter folkomröstningen den 14 september, antingen genom enkäter (VU02-urvalet och FU03-förvalsurvalet) eller genom besöksintervjuer (FU03 eftervalsurvalet). Uppgifter om kön, ålder, yrke och bostadsort som härrör för VU02-urvalet från hösten 2002 är alltså ett år äldre än motsvarande uppgifter för FU03-urvalet. Effekterna av denna eftersläpning har vid en närmare kontroll och vid sys-

tematiska jämförelser med andra studier visat sig vara obetydliga. Sammanslagningen av de båda urvalen förändrar inte bilden av hur röstningsbeteendet såg ut i olika undergrupper av befolkningen i samband med 2003 års folkomröstning.

Uppgifterna om valdeltagande 1994 och 2003 är på sedvanligt sätt viktade mot det officiella valdeltagandet för att korrigera för överskattningen av andelen röstande bland de personer i urvalen som ställer upp för intervju.¹

1) För analyser av valdeltagande med den sammanslagna datamängden VU2002/FU2003 användes följande vikter: för bortfallet FU03 (röstande 1.1730663; icke-röstare 0.588641), för fullständig intervju FU03 (röstande 0.898403; icke-röstare 2.1525862), för förkortad intervju FU03 (röstande: 0.9713942; icke-röstare 1.1620992), för bortfallet i eftervalsenkäten VU02-urvalet (röstande: 1.0839763; icke-röstare 0.7312441), för svarande i eftervalsenkäten VU02-urvalet (röstande: 0.8939548; icke-röstare: 2.2825556).

Tabell A1

Andel röstande på JA, NEJ- och BLANKT i folkomröstningarna 1994 och 2003 (procent, procentdifferenser)

	EU-medlemskap 1994					Införa euron 2003					Valdeltagande			
	Ja	Nej	B	%	n	Ja	Nej	B	%	n	Diff	'94	'03	Diff
Samtliga	54	46	1	100	3 908	44	54	2	100	4 170	-10	83	83	0
Partisynpat ²														
Vänsterpartiet	9	89	2	100	325	7	91	2	100	336	-2	-	87	
Socialdemokraterna	52	47	1	100	1 467	47	51	2	100	1 362	-5	-	84	
Centerpartiet	43	54	3	100	267	16	81	3	100	295	-27	-	91	
Folkpartiet	80	18	2	100	238	70	28	2	100	432	-10	-	90	
Moderaterna	86	13	1	100	817	76	22	2	100	557	-10	-	85	
Kristdemokraterna	44	54	2	100	106	46	53	1	100	232	+2	-	84	
Miljöpartiet	12	87	1	100	232	15	82	3	100	229	+3	-	86	
Övriga partier	37	63	0	100	56	21	79	0	100	33	-16	-	69	
Kön														
Män	59	40	1	100	2 024	50	48	2	100	2 025	-9	84	80	-4
Kvinnor	46	52	2	100	1 884	38	59	3	100	2 145	-8	83	86	+3

2) För VU02-urvalet är uppgifter om partisynpat ("Vilket parti tycker Du bäst om?") hämtade från enkäten som skickades ut efter folkomröstningen den 14 september 2003. För FU03-urvalet är uppgifter om partisynpat inhämtade i samband med intervju tillfället. För förvalsurvalet FU03 är uppgifter om partisynpat således hämtade från före folkomröstningen.

Tabell A1 forts

Andel röstande på JA, NEJ- och BLANKT i folkomröstningarna 1994 och 2003 (procent, procentdifferenser)

	EU-medlemskap 1994					Införa euron 2003					Diff	Valdeltagande		Diff
	Ja	Nej	B	%	n	Ja	Nej	B	%	n		'94	'03	
Kön & Partisympati														
Vänsterpartiet														
Män	11	86	3	100	121	11	88	1	100	140	0	85	81	-4
Kvinnor	7	91	2	100	204	6	92	2	100	191	-1	91	89	-3
Socialdemokraterna														
Män	58	41	1	100	812	51	48	1	100	693	-7	86	81	-5
Kvinnor	46	53	1	100	655	41	55	3	100	680	-5	85	86	+1
Centerpartiet														
Män	51	46	3	100	125	21	77	2	100	136	-30	84	88	+4
Kvinnor	36	62	2	100	142	13	82	5	100	141	-23	88	92	+4
Folkpartiet														
Män	84	16	0	100	106	78	21	1	100	211	-6	89	92	+3
Kvinnor	77	20	3	100	132	66	33	1	100	205	-1	88	88	0
Moderaterna														
Män	87	12	1	100	495	76	22	2	100	329	-11	90	84	-6
Kvinnor	85	14	1	100	322	73	25	2	100	2	-12	87	88	+1
Kristdemokraterna														
Män	44	56	0	100	54	52	47	1	100	94	+8	91	81	-10
Kvinnor	44	52	4	100	52	40	58	2	100	134	-4	85	88	+3
Miljöpartiet														
Män	8	91	1	100	90	16	81	3	100	70	+8	89	76	+7
Kvinnor	15	84	1	100	142	16	80	4	100	142	+1	81	92	+11
Ålder²														
18-22 år	42	55	3	100	245	36	60	4	100	132	-6	82	67	-15
23-30 år	46	52	2	100	714	46	51	3	100	613	0	81	75	-6
31-40 år	51	48	1	100	713	47	51	2	100	827	-4	83	81	-2
41-50 år	55	44	1	100	783	43	54	3	100	756	-12	87	85	-2
51-60 år	54	44	2	100	600	45	53	2	100	841	-9	87	88	+1
61-70 år	59	40	1	100	487	44	54	2	100	592	-15	85	90	+5
71-85 år	61	38	1	100	366	35	63	2	100	409	-26	76	84	+8
Ålder & Kön														
Män														
18-22 år	50	47	3	100	133	42	56	2	100	57	-8	83	61	-22
23-30 år	53	45	2	100	374	52	46	2	100	301	-1	81	71	-10
31-40 år	58	41	1	100	375	52	47	2	100	386	-6	85	80	-5
41-50 år	59	41	0	100	403	50	48	2	100	377	-9	88	82	-6
51-60 år	62	37	1	100	317	49	50	1	100	416	-13	89	83	-3
61-70 år	63	36	1	100	249	51	47	2	100	302	-12	85	88	+3
71-85 år	65	35	0	100	173	44	55	1	100	186	-21	75	83	+8
Kvinnor														
18-22 år	31	66	3	100	112	32	63	5	100	75	+1	81	73	-8
23-30 år	38	60	2	100	340	39	56	5	100	312	+1	80	81	+1
31-40 år	43	56	1	100	338	43	55	2	100	441	0	81	81	0
41-50 år	51	48	1	100	380	36	60	4	100	379	-15	87	88	+1
51-60 år	46	52	2	100	283	42	56	2	100	425	-4	85	92	+7
61-70 år	54	44	2	100	238	37	62	1	100	290	-17	85	93	+8
71-85 år	58	41	1	100	193	27	70	3	100	223	-31	79	85	+6
Ålder & Partisympati														
Vänsterpartiet														
18-30 år	8	88	4	100	102	9	90	1	100	75	+1	86	78	-8
31-45 år	11	87	2	100	125	6	92	2	100	106	-5	90	83	-7
46-85 år	16	93	1	100	98	9	89	2	100	150	-5	82	92	-10
Socialdemokraterna														
18-30 år	40	58	2	100	306	47	49	4	100	203	+7	82	73	-9
31-45 år	53	46	1	100	382	47	51	2	100	387	-6	85	82	-3
46-60 år	56	43	1	100	425	50	47	3	100	424	-6	87	86	-1
61-85 år	58	41	1	100	354	41	58	1	100	360	-17	86	89	+3

Tabell A1 forts

Andel röstande på JA, NEJ- och BLANKT i folkomröstningarna 1994 och 2003 (procent, procentdifferenser)

	EU-medlemskap 1994					Införa euron 2003					Diff	Valdeltagande		
	Ja	Nej	B	%	n	Ja	Nej	B	%	n		'94	'03	Diff
Centerpartiet														
18-30 år	38	60	2	100	48	17	73	10	100	30	-21	84	67	-17
31-45 år	53	47	0	100	64	16	79	5	100	61	-37	86	89	+3
46-60 år	43	51	6	100	68	19	80	1	100	75	-24	90	95	+5
61-85 år	39	59	2	100	87	15	82	3	100	111	-24	85	96	+11
Folkpartiet														
18-30 år	85	12	3	100	58	76	24	0	100	98	-9	86	86	0
31-45 år	79	21	0	100	72	73	26	1	100	124	-3	89	92	+3
46-60 år	74	24	2	100	61	73	26	1	100	106	-1	90	90	0
61-85 år	85	13	2	100	47	65	32	3	100	88	-20	89	94	+5
Moderaterna														
18-30 år	84	14	2	100	193	80	17	3	100	94	-4	87	76	-11
31-45 år	87	13	0	100	201	77	20	3	100	167	-10	90	81	-9
46-60 år	87	12	1	100	219	76	22	2	100	151	-11	90	89	-1
61-85 år	88	12	0	100	204	68	31	1	100	153	-20	88	95	+7
Kristdemokraterna														
18-44 år	34	62	4	100	53	36	64	0	100	90	+2	90	84	-6
46-85 år	55	45	0	100	53	52	46	2	100	138	-3	87	85	-2
Miljöpartiet														
18-30 år	17	81	2	100	85	18	76	6	100	70	+1	85	80	-5
31-45 år	13	87	0	100	67	20	75	5	100	59	+7	84	89	+5
46-85 år	6	94	0	100	80	11	89	0	100	83	+5	88	89	+1
Utbildning														
Folkskola/grundskola	43	56	1	100	931	30	69	1	100	642	-13	80	77	-3
Påbyggnadsutb	49	50	1	100	1344	39	59	2	100	947	-10	82	86	+4
Student/3 år gymn	59	40	1	100	586	43	55	2	100	821	-16	84	77	-7
Universitet	64	34	2	100	927	56	41	3	100	1186	-8	88	89	+1
Utbildning & partisynpat														
Vänsterpartiet														
Folkskola/grundskola	10	85	5	100	6	2	95	3	100	42	-8	86	79	-7
Påbyggnadsutb	6	92	2	100	12	6	93	1	100	71	0	86	89	+3
Student/3 år gymn	10	88	2	100	50	11	88	1	100	92	+1	93	84	-9
Universitet	8	91	1	100	81	8	89	3	100	99	0	92	83	-9
Socialdemokraterna														
Folkskola/grundskola	44	55	1	100	271	35	64	1	100	292	-9	84	83	-1
Påbyggnadsutb	53	46	1	100	543	43	55	2	100	360	-10	85	85	0
Student/3 år gymn	55	44	1	100	192	51	47	3	100	235	-4	86	77	-9
Universitet	62	37	1	100	222	60	36	4	100	301	-2	89	89	0
Centerpartiet														
Folkskola/grundskola	38	59	3	100	109	8	90	2	100	61	-30	83	86	+
Påbyggnadsutb	43	55	2	100	93	21	73	6	100	80	-22	91	100	+9
Student/3 år gymn	50	45	5	100	20	14	86	0	100	42	-36	78	85	+7
Universitet	55	43	2	100	42	22	70	8	100	54	-33	93	82	-10
Folkpartiet														
Folkskola/grundskola	67	33	0	100	27	66	34	0	100	32	-1	81	76	-5
Påbyggnadsutb	69	27	4	100	48	61	39	0	100	62	-8	88	96	+8
Student/3 år gymn	92	5	3	100	39	68	31	1	100	81	-24	89	77	-8
Universitet	83	16	1	100	120	79	20	1	100	201	-4	92	99	+7
Moderaterna														
Folkskola/grundskola	78	22	0	100	103	53	45	2	100	58	-25	86	76	-10
Påbyggnadsutb	84	16	0	100	249	72	28	0	100	104	-12	88	90	+2
Student/3 år gymn	90	9	1	100	170	77	21	3	100	117	-13	89	87	-2
Universitet	91	8	1	100	271	83	16	2	100	199	-8	91	88	-3
Kristdemokraterna														
Folkskola/grundskola	42	58	0	100	24	19	81	0	100	31	-23	86	76	-10
Påbyggnadsutb	34	63	3	100	35	52	45	3	100	56	+20	86	85	-1
Student/3 år gymn	36	57	7	100	14	45	55	0	100	51	+9	87	82	-5
Universitet	57	43	0	100	30	60	39	1	100	67	+3	93	93	0

	EU-medlemskap 1994					Införa euron 2003					Diff	Valdeltagande		
	Ja	Nej	B	%	n	Ja	Nej	B	%	n		'94	'03	Diff
Miljöpartiet														
Folkskola/grundskola	7	93	0	100	43	6	94	0	100	16	-1	85	77	-8
Påbyggnadsutb	8	90	2	100	72	11	84	5	100	38	+3	87	81	-6
Student/3 år gymn	15	85	0	100	34	18	80	2	100	50	+3	88	79	-9
Universitet	17	82	1	100	77	19	76	5	100	89	+2	84	97	+13
Region														
Sydsverige	65	33	2	100	478	55	43	2	100	487	-10	84	83	-1
Stockholm	65	34	1	100	660	59	39	2	100	800	-6	83	79	-4
Västsverige	56	43	1	100	665	42	55	3	100	792	-14	83	82	-1
Östra mellansverige	52	47	1	100	567	44	54	2	100	618	-8	85	85	0
Sydostsverige	49	50	1	100	456	37	60	3	100	487	-12	85	84	-1
Västra mellansverige	43	55	2	100	641	37	61	2	100	550	-6	83	84	+1
Norrland	35	64	1	100	441	22	77	1	100	436	-13	83	81	-2
Region & Partisympati														
Vänsterpartiet														
Sydsverige	15	85	0	100	13	14	82	4	100	22	-1	81	90	+9
Stockholm	9	85	6	100	46	13	83	4	100	48	+4	86	78	-8
Västsverige	6	88	6	100	50	6	91	3	100	77	0	91	88	-3
Östra mellansverige	15	83	2	100	58	8	92	0	100	50	-7	92	91	-1
Sydostsverige	12	88	0	100	33	8	89	3	100	38	-4	90	80	-10
Västra mellansverige	9	90	1	100	67	4	96	0	100	47	-5	92	88	-4
Norrland	0	100	0	100	58	6	94	0	100	49	+6	84	83	-1
Socialdemokraterna														
Sydsverige	60	39	1	100	197	50	48	2	100	143	-10	84	84	0
Stockholm	60	39	1	100	208	60	38	2	100	204	0	85	76	-9
Västsverige	61	39	0	100	231	48	49	3	100	258	-13	85	80	-5
Östra mellansverige	53	46	1	100	221	46	52	2	100	215	-7	88	92	+4
Sydostsverige	44	55	1	100	171	44	53	3	100	182	0	91	89	-2
Västra mellansverige	48	51	1	100	253	48	51	1	100	208	0	83	86	+3
Norrland	39	60	1	100	186	23	75	2	100	164	-16	85	81	-4
Centerpartiet														
Sydsverige	65	31	4	100	26	19	81	0	100	26	-46	81	78	-3
Stockholm	50	50	0	100	18	24	72	4	100	25	-26	88	87	-1
Västsverige	39	59	2	100	51	18	79	3	100	60	-21	88	89	-1
Östra mellansverige	43	54	3	100	35	18	77	5	100	39	-25	86	94	+8
Sydostsverige	65	29	6	100	31	20	72	8	100	40	-45	85	95	+10
Västra mellansverige	40	57	3	100	62	12	86	2	100	42	-28	86	89	+3
Norrland	26	74	0	100	34	9	89	2	100	45	-17	90	95	+5
Folkpartiet														
Sydsverige	78	22	0	100	23	75	25	0	100	59	-3	89	92	+3
Stockholm	85	14	1	100	65	77	22	1	100	118	-7	92	89	-3
Västsverige	83	17	0	100	48	69	29	2	100	93	-14	91	85	-6
Östra mellansverige	81	19	0	100	31	72	26	2	100	62	-9	90	96	+6
Sydostsverige	78	22	0	100	18	75	25	0	100	28	-3	84	96	+12
Västra mellansverige	68	26	6	100	31	63	34	3	100	32	-5	85	100	+15
Norrland	82	14	4	100	22	58	42	0	100	24	-26	79	83	+4
Moderaterna														
Sydsverige	88	10	2	100	128	85	14	1	100	94	-3	87	90	+3
Stockholm	90	9	1	100	209	78	19	3	100	168	-12	91	84	-7
Västsverige	85	15	0	100	144	77	21	2	100	98	-8	89	86	-3
Östra mellansverige	88	12	0	100	100	65	34	1	100	71	-23	91	82	-9
Sydostsverige	83	17	0	100	94	70	30	0	100	50	-13	90	79	-1
Västra mellansverige	86	13	1	100	84	64	31	5	100	56	-22	84	98	+14
Norrland	81	19	0	100	43	71	29	0	100	28	-10	91	79	-12
Kristdemokraterna														
Sydsverige	50	48	2	100	48	57	43	0	100	30			92	
Stockholm						74	26	0	100	35	88	74	-14	
Västsverige						39	61	0	100	51		87		
Östra mellansverige	40	58	2	100	58	44	47	9	100	32			96	
Sydostsverige						31	69	0	100	35		78		
Västra mellansverige						48	52	0	100	25	89	83	-6	
Norrland						15	85	0	100	20			89	

	EU-medlemskap 1994					Införa euron 2003					Diff	Valdeltagande		
	Ja	Nej	B	%	n	Ja	Nej	B	%	n		'94	'03	Diff
Miljöpartiet														
Sydsverige	26	74	0	100	19	19	77	4	100	26	-7	88	84	-4
Stockholm	22	78	0	100	32	13	85	2	100	40	-9	85	75	-10
Västsverige	15	85	0	100	33	17	80	3	100	36	+2	85	88	+3
Östra mellansverige	4	96	0	100	26	38	62	0	100	26	+34	78	91	+13
Sydostsverige	13	84	3	100	37	11	82	7	100	27	-2	82	100	+18
Västra mellansverige	7	91	2	100	44	9	85	6	100	33	+2	93	93	0
Norrland	5	95	0	100	41	8	92	0	100	24	+3	87	79	-8
Bostadsort														
Ren landsbygd	41	58	1	100	661	30	68	2	100	620	-11	82	83	+1
Mindre tätort	50	48	2	100	904	39	58	2	100	773	-11	85	82	-3
Stad/Större tätort	55	44	1	100	1732	47	50	3	100	1676	-8	82	83	+1
Sthlm/Gbg/Malmö	64	34	2	100	536	57	41	2	100	532	-7	83	82	-1
Bostadsort & partisympati														
Vänsterpartiet														
Ren landsbygd	0	100	0	100	53	0	100	0	100	46	0	91	86	-5
Mindre tätort	12	84	4	100	73	9	87	4	100	69	-3	91	93	+2
Stad/Större tätort	9	90	1	100	142	10	80	1	100	147	+1	86	80	-6
Sthlm/Gbg/Malmö	10	84	6	100	49	5	93	2	100	42	-5	89	83	-6
Socialdemokraterna														
Ren landsbygd	41	59	0	100	186	36	64	0	100	176	-5	85	87	+2
Mindre tätort	52	46	2	100	393	43	54	3	100	285	-9	87	85	-2
Stad/Större tätort	54	46	0	100	682	49	48	3	100	591	-5	84	84	0
Sthlm/Gbg/Malmö	62	36	2	100	179	59	40	1	100	138	-3	84	78	+6
Centerpartiet														
Ren landsbygd	40	56	4	100	124	18	81	1	100	95	-22	86	87	-1
Mindre tätort	38	60	2	100	50	19	81	0	100	57	-19	85	100	+15
Stad/Större tätort	53	47	0	100	76	14	75	11	100	72	-39	90	88	-2
Sthlm/Gbg/Malmö	43	50	7	100	14	8	84	8	100	12	-35	81	71	-10
Folkpartiet														
Ren landsbygd	85	15	0	100	20	67	33	0	100	45	-18	75	88	+13
Mindre tätort	84	16	0	100	43	62	36	2	100	55	-22	93	86	-7
Stad/Större tätort	76	22	2	100	128	74	24	1	100	184	-2	89	91	+2
Sthlm/Gbg/Malmö	86	12	2	100	43	77	22	1	100	92	-9	91	94	+3
Moderaterna														
Ren landsbygd	78	22	0	100	119	58	42	0	100	59	-20	85	79	-6
Mindre tätort	83	17	0	100	156	75	25	0	100	85	-8	91	87	-4
Stad/Större tätort	89	10	1	100	368	80	17	3	100	224	-9	89	90	+1
Sthlm/Gbg/Malmö	90	10	0	100	156	77	22	1	100	110	-13	90	83	-7
Kristdemokraterna														
Ren landsbygd	24	71	5	100	21	40	58	2	100	43	+16	93	94	+1
Mindre tätort	52	48	0	100	23	44	56	0	100	43	-8	93	90	-3
Stad/Större tätort	47	51	2	100	45	50	48	2	100	90	+3	84	81	-3
Sthlm/Gbg/Malmö	46	54	0	100	13	59	41	0	100	29	+13	86	80	-6
Miljöpartiet														
Ren landsbygd	8	92	0	100	62	17	80	3	100	30	+9	87	100	+13
Mindre tätort	16	84	0	100	56	7	90	3	100	40	-9	87	87	0
Stad/Större tätort	10	88	2	100	83	19	77	4	100	88	+9	83	81	-2
Sthlm/Gbg/Malmö	23	77	0	100	26	17	78	6	100	36	-6	90	93	+3
Förvärvsställning														
Förvärvsarbete	54	45	1	100	2365	47	51	2	100	2380	-7	82	84	+2
Arbetslös	37	59	4	100	317	32	64	4	100	157	-5	84	70	+6
Ålderspensionär	61	38	1	100	605	39	59	2	100	615	-22	83	87	+4
Förtidspensionär	49	51	0	100	145	43	56	1	100	152	-6	80	77	-3
Hemarbetande	44	56	0	100	55	33	67	0	100	21	-11	80	77	-3
Studande	51	47	2	100	304	42	56	3	100	279	-9	79	75	-4
Förvärvsställning & Kön														
Män														
Förvärvsarbete	59	40	1	100	1285	52	46	2	100	1218	-7	83	82	-1
Arbetslös	42	55	3	100	173	34	65	1	100	77	-8	75	67	-8

	EU-medlemskap 1994					Införa euron 2003					Diff	Valdeltagande		
	Ja	Nej	B	%	n	Ja	Nej	B	%	n		'94	'03	Diff
Kvinnor														
Förvärsarbetande	47	52	1	100	1080	41	56	3	100	1162	-6	84	87	+3
Arbetslös	30	65	5	100	144	31	63	6	100	80	+1	85	73	-12
Förvärsställning & Ålder														
18-44 år														
Förvärsarbetande	51	48	1	100	1346	46	51	3	100	1239	-5	82	80	-2
Arbetslös	33	63	4	100	225	32	63	5	100	97	-1	76	64	+6
Över 45 år														
Förvärsarbetande	57	42	1	100	1019	47	51	2	100	1141	-10	87	89	+2
Arbetslös	47	50	3	100	92	33	65	2	100	60	-14	86	82	-4
Förvärsställning & partisynpati														
v/mp-sympatisörer														
Förvärsarbetande	10	88	2	100	335	12	86	2	100	325	+2	89	88	-1
Arbetslös	8	90	2	100	60	14	81	5	100	37	+6	85	77	-8
s/c/kd-sympatisörer														
Förvärsarbetande	51	48	1	100	1086	46	52	2	100	1038	-5	87	86	-1
Arbetslös	39	57	4	100	160	38	59	3	100	66	-1	85	73	-12
fp-/m-sympatisörer														
Förvärsarbetande	85	15	0	100	372	78	21	1	100	588	-7	90	87	-3
Arbetslös	84	12	4	100	48	54	42	4	100	24	-30	84	76	-6
Yrkesgrupp³														
Industriarbetare	41	57	2	100	434	30	68	2	100	347	-11	80	79	-1
Övriga arbetare	37	61	2	100	813	30	68	2	100	738	-7	80	77	-3
Lägre tjänsteman	49	49	2	100	403	40	58	2	100	377	-9	84	87	+3
Mellantjänsteman	59	40	1	100	854	47	50	3	100	988	-12	86	88	+2
Högre tjänsteman	76	24	0	100	545	66	33	2	100	623	-10	89	89	0
Småföretagare	63	36	1	100	255	53	45	2	100	226	-10	82	83	+1
Jordbrukare	53	45	2	100	104	45	51	4	100	47	-8	80	91	+11
Studerande	51	47	2	100	292	42	56	3	100	284	-9	83	77	-6
Yrkesgrupp & partisynpati⁴														
Vänsterpartiet														
Industriarbetare	9	91	0	100	40	6	92	2	100	47	-3	84	88	+4
Övriga arbetare	6	91	3	100	89	10	89	1	100	71	+4	89	84	-5
Lägre tjänsteman	8	87	5	100	38	9	91	0	100	34	+1	91	82	-9
Mellantjänsteman	6	91	3	100	64	9	87	4	100	78	+3	90	86	-4
Studerande	5	95	0	100	38	0	97	3	100	39	-5	88	74	-6
Socialdemokraterna														
Industriarbetare	48	51	1	100	255	38	61	1	100	168	-10	83	84	+1
Övriga arbetare	43	56	1	100	372	38	60	2	100	297	-5	83	78	-5
Lägre tjänsteman	55	44	1	100	157	43	56	1	100	143	-12	85	88	+3
Mellantjänsteman	59	40	1	100	333	53	44	3	100	316	-6	88	88	0
Högre tjänsteman	73	27	0	100	140	66	33	1	100	146	-7	92	87	-5
Småföretagare	49	49	2	100	57	58	40	2	100	47	+9	86	90	+4
Studerande	50	49	1	100	70	50	45	5	100	78	0	85	80	-5
Centerpartiet														
Övriga arbetare	24	73	3	100	62	14	86	0	100	63	-10	86	89	+3
Mellantjänsteman	49	51	0	100	41	10	82	8	100	60	-39	91	93	+2
Jordbrukare	48	48	4	100	50	37	58	5	100	19	-11	82	100	+18
Folkpartiet														
Övriga arbetare	–	–	–	–	–	54	46	0	100	37	–	–	77	–
Mellantjänsteman	79	18	3	100	68	70	27	3	100	113	-9	92	90	-2
Högre tjänsteman	92	8	0	100	65	83	16	1	100	121	-9	93	96	+3
Studerande	–	–	–	–	–	72	28	0	100	40	–	–	94	–
Moderaterna														
Industriarbetare	77	23	0	100	35	56	33	11	100	9	-21	86	70	+4
Övriga arbetare	80	20	0	100	91	65	33	2	100	45	-15	85	74	-11
Lägre tjänsteman	83	17	0	100	75	86	14	0	100	49	+3	88	95	+7
Mellantjänsteman	86	14	0	100	190	74	25	1	100	140	-12	91	90	-1
Högre tjänsteman	93	7	0	100	207	81	17	2	100	150	-12	91	89	-2
Småföretagare	88	12	0	100	102	75	23	2	100	60	-13	86	80	-6
Studerande	89	6	5	100	56	78	22	0	100	23	-11	90	83	-7

	EU-medlemskap 1994					Införa euron 2003					Diff	Valdeltagande		
	Ja	Nej	B	%	n	Ja	Nej	B	%	n		'94	'03	Diff
Kristdemokraterna														
Lägre tjänsteman	-	-	-	-	-	29	67	4	100	24	-	-	83	-
Mellantjänsteman	-	-	-	-	-	57	43	0	100	69	-	-	90	-
Högre tjänsteman	-	-	-	-	-	67	30	3	100	333	-	-	87	-
Miljöpartiet														
Övriga arbetare	11	89	0	100	55	8	82	10	100	40	-3	85	77	-8
Mellantjänsteman	-	-	-	-	-	13	84	3	100	64	-	-	96	-
Högre tjänsteman	-	-	-	-	-	35	65	0	100	26	-	-	91	-
Studera	23	74	3	100	35	18	79	3	100	38	-5	86	88	+2
Yrkessektor														
Vård, utb. & kultur	45	54	1	100	778	41	56	3	100	938	-4	85	80	-5
Jordbruk	47	52	1	100	166	38	59	3	100	99	-9	81	82	-1
Handel/samfärd	53	45	2	100	878	41	57	2	100	884	-12	81	80	-1
Tillverkning	55	44	1	100	863	47	51	2	100	780	-8	83	87	+4
Förvaltning	66	33	1	100	495	53	45	2	100	584	-13	87	88	+1
Yrkessektor & partisympati														
Vänsterpartiet														
Vård, utb. & kultur	8	89	3	100	103	9	90	1	100	106	+1	86	82	+4
Handel/samfärd	6	86	8	100	52	9	89	2	100	54	+3	85	88	+3
Tillverkning	10	90	0	100	60	8	89	3	100	66	-2	85	86	+1
Förvaltning	11	85	4	100	26	6	91	3	100	33	-5	93	93	0
Socialdemokraterna														
Vård, utb. & kultur	48	51	1	100	257	48	50	2	100	282	0	85	84	-1
Jordbruk	43	57	0	100	21	31	65	4	100	26	-12	78	92	+4
Handel/samfärd	50	49	1	100	391	46	53	2	100	316	-4	84	84	0
Tillverkning	52	47	1	100	471	47	52	1	100	299	-5	85	83	-2
Förvaltning	67	33	0	100	156	49	48	3	100	178	-18	90	88	-2
Centerpartiet														
Vård, utb. & kultur	39	59	2	100	44	17	74	9	100	53	-22	93	92	-1
Jordbruk	45	52	3	100	56	37	59	4	100	27	-8	84	100	+16
Handel/samfärd	46	52	2	100	48	10	90	0	100	80	-36	81	91	+10
Tillverkning	45	50	5	100	44	15	78	7	100	46	-30	91	90	-1
Förvaltning	55	45	0	100	22	24	76	0	100	21	-31	93	100	+17
Folkpartiet														
Vård, utb. & kultur	73	24	3	100	68	66	31	3	100	97	-7	90	100	+10
Handel/samfärd	74	23	3	100	31	63	36	1	100	70	-11	82	72	-10
Tillverkning	84	16	0	100	37	84	16	0	100	67	0	93	95	+2
Förvaltning	88	12	0	100	48	78	22	0	100	89	-10	91	95	+4
Moderaterna														
Vård, utb. & kultur	83	16	1	100	127	81	18	1	100	93	-2	90	84	-6
Jordbruk	81	19	0	100	37	60	40	0	100	10	-21	86	100	+14
Handel/samfärd	87	13	0	100	190	75	23	2	100	124	-12	88	82	-6
Tillverkning	88	12	0	100	170	76	21	3	100	109	-12	89	88	-3
Förvaltning	88	12	0	100	148	75	24	1	100	116	-13	91	90	-1
Kristdemokraterna														
Vård, utb. & kultur	46	54	0	100	26	47	52	1	100	72	+1	90	90	0
Handel/samfärd	35	60	2	100	20	32	65	3	100	37	-3	89	73	-16
Tillverkning	52	48	0	100	21	51	49	0	100	41	-1	93	85	-8
Förvaltning	-	-	-	-	-	56	44	0	100	34	-	-	93	-
Miljöpartiet														
Vård, utb. & kultur	8	92	0	100	65	12	82	6	100	81	+4	86	89	+3
Handel/samfärd	12	88	0	100	40	16	81	3	100	32	+4	87	82	-5
Tillverkning	6	94	0	100	33	28	72	0	100	18	+22	83	78	-5
Förvaltning	17	83	0	100	23	19	81	0	100	21	+2	93	89	-4
Sektor														
Kommunal	42	57	1	100	976	38	59	3	100	984	-4	85	85	0
Statlig	56	43	1	100	448	50	47	3	100	527	-6	86	88	+2
Privat	58	41	1	100	2144	46	52	2	100	1958	-12	82	82	0

	EU-medlemskap 1994					Införa euron 2003					Diff	Valdeltagande		
	Ja	Nej	B	%	n	Ja	Nej	B	%	n		'94	'03	Diff
Sektor & Kön														
Kvinnor														
Kommunal	38	60	2	100	732	36	61	3	100	754	-2	82	91	+9
Statlig	54	45	1	100	200	44	53	3	100	208	-10	86	87	+1
Privat	52	46	2	100	752	39	58	3	100	801	-13	81	86	+5
Män														
Kommunal	52	47	1	100	244	47	52	1	100	230	-5	83	86	+3
Statlig	57	41	2	100	248	54	44	2	100	319	-3	86	79	-7
Privat	60	39	1	100	1392	50	48	2	100	1157	-10	82	80	-2
Sektor & Yrke														
Arbetare														
Kommunal	29	70	1	100	323	27	70	3	100	266	-2	83	77	-6
Statlig	42	55	3	100	114	18	81	1	100	91	-24	83	88	+3
Privat	42	56	2	100	808	32	66	2	100	691	-10	85	76	-9
Lägre tjänstemän														
Kommunal	33	64	3	100	174	35	62	3	100	150	-2	83	87	+4
Statlig	56	44	0	100	68	51	46	3	100	39	-5	83	77	-6
Privat	63	34	3	100	161	42	56	2	100	177	-21	85	89	+4
Mellan tjänstemän														
Kommunal	51	47	2	100	342	42	54	4	100	396	-9	89	89	0
Statlig	60	38	2	100	124	53	44	3	100	128	-7	86	90	+4
Privat	66	34	0	100	386	50	47	3	100	445	-16	84	86	+2
Högre tjänstemän														
Kommunal	68	31	1	100	81	63	36	1	100	105	-5	90	89	-1
Statlig	67	33	0	100	124	63	34	3	100	151	-4	90	91	+1
Privat	81	19	0	100	340	68	31	1	100	353	-13	89	88	-1
Fackförening														
LO	37	61	2	100	1253	31	67	2	100	983	-6	83	80	-3
TCO	59	39	2	100	882	47	51	2	100	860	-12	88	90	+2
SACO	70	29	1	100	252	64	33	3	100	358	-6	90	91	+1
LRF	65	33	2	100	54	64	34	2	100	80	-1	85	86	+1
Företagarorganisation	67	32	1	100	96	52	44	4	100	23	-15	80	84	+4
Kyrkogång⁵														
Aldrig	49	49	2	100	1141	45	53	2	100	1408	-4	84	78	-6
En gång om året	56	43	1	100	1416	47	51	2	100	913	-9	84	85	+1
2-11 gånger om året	54	45	1	100	895	43	55	2	100	1008	-11	84	90	+6
> 1 gång/månad	50	48	2	100	335	37	60	3	100	268	-13	81	81	0
Nationell stolthet⁶														
Mycket stolt	52	46	2	100	814	40	58	2	100	882	-12	–	85	–
Ganska stolt	55	44	2	100	597	46	51	3	100	566	-9	–	81	–
Inte särskilt stolt	57	41	2	100	138	49	47	4	100	121	-8	–	82	–
Inte alls stolt	45	55	0	100	20	50	50	0	100	16	+5	–	73	–
Förtroende för politiker⁷														
Mkt stort förtroende	68	32	0	100	28	61	37	2	100	90	-7	–	88	–
Ganska stort förtr.	60	39	1	100	644	52	43	2	100	1550	-8	–	85	–
Ganska litet förtr.	52	46	2	100	828	40	58	2	100	1717	-12	–	82	–
Mkt litet förtroende	33	66	1	100	198	30	68	2	100	445	-3	–	77	–
Politiskt intresse⁸														
Mkt intresserad	57	41	2	100	211	54	44	2	100	379	-3	–	90	–
Ganska intresserad	57	41	2	100	809	48	51	1	100	1747	-9	–	85	–
Inte särskilt intr.	47	51	2	100	605	41	56	3	100	1432	-6	–	82	–
Inte alls intresserad	36	62	2	100	84	26	71	3	100	281	-10	–	65	–
Partiidentifikation														
Stark	57	42	1	100	397	51	47	2	100	689	-6	–	87	–
Svag	53	46	1	100	391	44	54	2	100	935	-9	–	86	–
Endast partipreferens	53	45	2	100	717	43	54	3	100	1628	-10	–	85	–
Ingen partipreferens	42	56	2	100	205	37	60	3	100	679	-5	–	72	–

	EU-medlemskap 1994					Införa euron 2003					Diff	Valdeltagande		
	Ja	Nej	B	%	n	Ja	Nej	B	%	n		'94	'03	Diff
Egen uppväxt														
Ren landsbygd	42	57	1	100	522	30	67	3	100	936	-12	-	82	-
Mindre tätort	54	44	2	100	378	43	55	2	100	934	-11	-	83	-
Stad/större tätort	54	45	1	100	482	49	48	3	100	960	-5	-	84	-
Stockholm/Gbg/Malmö66	32	2	100	262	55	44	1	100	547	-11	-	86	-	
Annat land i Norden	70	26	4	100	23	67	33	0	100	55	-3	-	87	-
Annat land i Europa	65	33	2	100	43	70	27	3	100	81	+5	-	69	-
Land utanför Europa	-	-	-	-	-	49	49	1	100	81	-	-	71	-
Tidpunkt för beslut⁹														
På valdagen	55	38	7	100	106	49	36	15	100	236	-6	-		
Under sista veckan	57	39	4	100	321	47	46	7	100	443	-10	-		
Tidigare u. kampanjen	56	44	0	100	296	49	49	2	100	660	-7	-		
Tidigare under 2003	52	47	1	100	424	42	57	1	100	749	-10	-		
Visste sedan länge	48	51	1	100	603	42	58	0	100	1735	-6	-		
Klasstillhörighet														
Arbetarfamilj	40	58	2	100	781	29	68	3	100	1632	-11	-	78	-
Tjänstemannafamilj	61	38	1	100	442	54	44	2	100	1060	-7	-	89	-
Högre tjm-familj/ akademikerfamilj	75	23	2	100	199	69	28	3	100	450	-6	-	91	-
Jordbrukarfamilj	44	54	1	100	68	32	64	4	100	81	-12	-	82	-
Företagarfamilj	69	31	0	100	157	60	39	1	100	252	-9	-	80	-

1) För VU02-urvalet är uppgifter om partisynpati ("Vilket parti tycker Du bäst om?") hämtade från enkäten som skickades ut efter folkomröstningen den 14 september 2003. För FU03-urvalet är uppgifter om partisynpati inhämtade i samband med intervju tillfället. För förvalsurvalet FU03 är uppgifter om partisynpati således hämtade från före folkomröstningen.

2) Uppgifter om ålder för samtliga är från 2003. Den yngsta åldersgruppen 2003 är 18-20 år.

3) Detaljer om valundersökningens yrkeskodning finns i Petersson (1978). Valundersökningar. Rapport 2. Våljarna och valet 1976. Bilaga A. Stockholm: SCB.

4) Yrkesgrupper som samlar färre än 30 personer redovisas ej.

5) I 1994 års folkomröstningsundersökning användes andra svarsalternativ för frågan om kyrkogång: "Aldrig", "Mera sällan", "Några gånger om året" och "minst en gång i månaden". Intervjufrågan 2003 var: "Hur ofta brukar Du gå till gudstjänst eller på möte i svenska kyrkan, i någon frikyrka eller någon annan kyrka eller samfund?"

6) Intervjufrågan lyder: "Allmänt sett, hur stolt är du att vara svensk?"

7) Intervjufrågan lyder: "Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för svenska politiker? Har Du mycket stort förtroende, ganska stort förtroende, ganska litet förtroende eller mycket litet förtroende?"

8) Intervjufrågan lyder: "Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?"

9) Samtliga som besvarat frågan om tidpunkt för röstning har röstat. Valdeltagandet är alltså 100 procent.

Referenser

- Bjereld, Ulf, & Gilljam, Mikael, 1991. Vad vill de kristna väljarna? Religionens betydelse för människors åsikter i politiska sakfrågor. *Statsvetenskaplig Tidskrift*. 94: 149-159
- Brothén, Martin 2004. Bristande förankring. I Oscarsson, Henrik och Holmberg, Sören (red.) *Kampen om Euron*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen
- Butler, David, & Stokes, Donald E, 1969. *Political Change In Britain. Forces Shaping Electoral Choice*. London: MacMillan
- Campbell, Angus, Converse, Philip E, Miller, Warren E. & Stokes, Donald E, 1960. *The American Voter*. New York: Wiley
- Clark, T. N. & Lipset, Seymour Martin, 2000. *The Breakdown of Class Politics*. Baltimore: Johns Hopkins University Press
- Demker, Marie, 1998. *Religion och politik*. Stockholm: SNS Förlag
- Esaiasson, Peter & Granberg, Donald 1996. *Attitudes Towards a Fallen Leader: Evaluations of Olof Palme Before and After the Assassination*. *British Journal of Political Science* 1996:429-439
- Esaiasson, Peter, 2004. Förlorarnas reaktioner – och vinnarnas. I Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (red) *Kampen om euron* Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen (kommande).
- Eurobarometer. Bryssel: Directorate General Press and Communication.
- Evans, Geoffrey (red.) 1999. *The End of Class Politics. Class Voting In a Comparative Context*. Oxford: Oxford University Press
- Galtung, Johan, 1964. Foreign Policy Opinion as a Function of Social Position. *Journal of Peace Research* 1(206-231)
- Gilljam, Mikael & Holmberg, Sören (red.) 1996. *Ett knappt ja till EU*. Väljarna och folkomröstningen 1994. Stockholm: Norstedts Juridik
- Gilljam, Mikael, & Holmberg, Sören, 1993. *Väljarna inför 1990-talet*. Stockholm: Norstedts Juridik
- Gilljam, Mikael, 1996. Det kluvna Sverige? I Sören Holmberg & Mikael Gilljam (red.) *Ett knappt JA till EU. Väljarna och folkomröstningen 1994*. Stockholm: Norstedts Juridik
- Granberg, Donald, & Holmberg, Sören, 1988. The Political System Matters. *Social Psychology & Voting Behavior In Sweden and the United States*. Cambridge: Cambridge University Press
- Hagevi, Magnus, 1994. Hur röstar de kristna? *Frisinnad tidskrift*. 10: 253-262
- Hagevi, Magnus, 2000. Religiös orientering och politisk opinion i Västra Götaland. I Lennart Nilsson (red.) *Den nya regionen*. Göteborgs universitet: SOM-institutet
- Hagevi, Magnus, 2003. Den politiska opinionens sekularisering. I Henrik Oscarsson (red.) *Demokratitrender*. Göteborgs universitet: SOM-institutet
- Hellevik, Ottar, Gleditsch, Nils Petter & Ringdal, Kristen, 1975. The Common Market Issue In Norway: Conflict between Center & Periphery. *Journal of Peace Research*. 12: 37-53
- Hernbom, Hans m fl. *SVT:s vallokalsundersökning 2004*. Stockholm: 2004
- Hinnfors, Jonas. 1998. EMU: Marknadens politik. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.) *Opinionsamhället*. Göteborg: SOM-institutet
- Holmberg, Sören & Asp, Kent 1984. *Kampen om kärnkraften. En bok om väljare, massmedier och folkomröstningen 1980*. Stockholm: Liber
- Holmberg, Sören & Asp, Kent, 1984. *Kampen om kärnkraften*. Stockholm: Publica
- Holmberg, Sören & Oscarsson, Henrik 2004. *Väljare. Svenskt väljarbeteende under 50 år*. Stockholm: Norstedts Juridik
- Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.) 2004. *Ju mer vi är tillsammans*. Göteborgs universitet: SOM-institutet
- Holmberg, Sören 2004. Västra götäländsk demokrati. I Nilsson, Lennart (red.) *Svensk samhällsorganisation i förändring*. Göteborg: SOM-institutet
- Holmberg, Sören m. fl. 2001. *EuropaOpinionen*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen
- Holmberg, Sören, & Oscarsson, Henrik, 2004. *Väljare. Svenskt väljarbeteende under 50 år*. Stockholm: Norstedts Juridik
- Holmberg, Sören, 1975. Partipolitiska konfliktdimensioner i riksdagen. *Statsvetenskaplig tidskrift*. 81: 212-231
- Holmberg, Sören, 1978. Kärnkraften och vänster-högerdimensionen. Konfliktlinjer i svensk politik. *Statsvetenskaplig tidskrift*. 81: 67-77
- Holmberg, Sören, 1999. Kärnkraftsopinionen på tröskeln till 2000-talet. I Sören Holmberg & Lennart Weibull (red.), *Ljusnande framtid*. Göteborgs universitet: SOM-institutet
- Holmberg, Sören, 2000. *Välja parti*. Stockholm: Norstedts Juridik
- Jenssen, Anders Todal, Pesonen, Pertti & Gilljam, Mikael (red.) *To Join or Not to Join*. Oslo: Scandinavian University Press
- Kumlin, Staffan 2004. Välfärdsmissnöje och euroskepticism. I Henrik Oscarsson, Henrik & Holmberg, Sören (red.) *Kampen om euron*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen (kommande)

- Lazarsfeld, Paul F., Berelson, Bernard & Gaudet, H. 1944 *The People's Choice*. New York: Columbia University Press
- Lindahl, Rutger 2001. Stabilitet och rörlighet i EU-opinionen. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.) *Land, Du välsignade?* Göteborg: SOM-institutet
- Lipset, Seymour Martin & Rokkan, Stein (red.) 1967. *Party Systems and Voter Alignment*. New York: The Free Press
- Manin, Bernard 1997. *The Principles of Representative Government*. Cambridge: Cambridge University Press
- Oscarsson, Henrik 1996. EU-dimensionen. I Mikael Gilljam & Sören Holmberg (red.) *Ett knappt ja till EU. Väljarna och folkomröstningen 1994*. 237-267. Stockholm: Norstedts Juridik
- Oscarsson, Henrik 2001. Den nya EU-dimensionen. I Sören Holmberg m fl *EuropaOpinionen*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen
- Oscarsson, Henrik 2002. Mapping the European Party Space. Paper presented at Arbetspapper presenterat vid Statsvetenskapliga förbundets årsmöte i Göteborg
- Oscarsson, Henrik, 1996. EU-dimensionen. I Gilljam, Mikael och Sören Holmberg (red) *Ett knappt ja till EU. Väljarna och folkomröstningen 1994*. Stockholm, Norstedts: 237-267.
- Oscarsson, Henrik, 2003. *Ideological Voting Under Different Constitutional Contexts*. Paper presented at the 2003 ECPR Meeting I Marburg, 18-21 September 2003
- Oscarsson, Henrik, 2004. Väljarnas EU-kunskaper. I Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (red) *Kampen om euron*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen (kommande).
- Oskarson, Maria, 1994. *Klassröstning i Sverige. Rationalitet, lojalitet eller bara slentrian*. Stockholm: Nerenius & Santerus
- Oskarson, Maria, 1996. Skeptiska kvinnor - entusiastiska män. I Sören Holmberg & Mikael Gilljam (red.) *Ett knappt JA till EU. Väljarna och folkomröstningen 1994*. Stockholm: Norstedts Juridik
- Oskarson, Maria, 1996. Väljarnas vågskålar. I Mikael Gilljam & Sören Holmberg (red.) *Ett knappt ja till EU. Väljarna och folkomröstningen 1994*. Stockholm: Norstedts Juridik
- Ringdal, Kristen & Valen, Henry, 1998. Structural Divisions in the EU Referendums. In Todal Jenssen, Anders, Pertti Pesonen & Mikael Gilljam (red.) *To Join or Not to Join. Three Nordic Referendums on Membership In the European Union*. Oslo: Scandinavian University Press
- Särilvik, Bo, 1959. *Opinionsbildningen vid folkomröstningen 1957*. Stockholm: SOU 1959:10
- Smith, R.B., 2001. A Legacy of Lazarsfeld: Cumulative Social Research on Voting. *International Journal of Public Opinion Research*. 13(3): 280-298
- Sollander, Staffan, 2004. *Partisymptiundersökningen*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån
- Tonsgaard, Ole, 1984. En skitse till en teori om folkeafstemningsadfærd. I Jørgen Elklit, & Ole Tonsgaard (red.), *Valg og vælgeradfærd. Studier i dansk politik*. Aarhus: Politica
- Wallin, Ulf, 2004. Den långsiktiga eurobevakningen. I Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (red) *Kampen om euron*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen (kommande)
- Wessels, Bernhard. 1995. Development of Support: Diffusion or Demographic Replacement? och Evaluations of the EC: Elite or Mass-Driven. I Niedermayer, Oskar and Sinnott, Richard (eds.) *Public Opinion and Internationalized Governance*. Oxford: Oxford University Press
- Widfeldt, Anders, 2004. Svenskarna, euron och nationalismen. I Henrik Oscarsson & Sören Holmberg (red.) *Kampen om euron*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen (kommande)
- Zetterberg, Hans L., 1985. An Electorate In the Grips of the Welfare State. *Sifo Indikator 1985:3*. Stockholm: Swedish Institute for Opinion Polls.